

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ADANA ALPARSLAN TÜRKER BİLİM VE TEKNOLOJİ
ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

ÇOKLU KONUTTA TEKTİPLEŞMEYE ALTERNATİF OLABİLECEK
KULLANICI ODAKLI, KATILIMCI TASARIM YAKLAŞIMLARININ
ANALİZİ

MELİKE EZGİ GENÇOĞLAN
YÜKSEK LİSANS

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ADANA ALPARSLAN TÜRKEŞ BİLİM VE TEKNOLOJİ
ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

ÇOKLU KONUTTA TEKTİPLEŞMEYE ALTERNATİF OLABİLECEK
KULLANICI ODAKLI, KATILIMCI TASARIM YAKLAŞIMLARININ
ANALİZİ

MELİKE EZGİ GENÇOĞLAN
YÜKSEK LİSANS

DANIŞMAN
DOKTORA ÖĞRETİM ÜYESİ NUR UMAR

ADANA 2022

Bu tezde yer alan tüm bilgilerin akademik kurallara ve etik davranışa uygun olarak elde edildiğini ve sunulduğunu beyan ederim. Ayrıca, bu kuralların ve davranışların gerektirdiği şekilde bu çalışmaya özgün olmayan tüm bilgiler için atıf verdiğimi ve kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

[İmza]

Melike Ezgi GENÇOĞLAN

ÖZET

ÇOKLU KONUTTA TEKTİPLEŞMEYE ALTERNATİF OLABİLECEK KULLANICI ODAKLI, KATILIMCI TASARIM YAKLAŞIMLARININ ANALİZİ

Günümüzde nüfusun artmasıyla beraber insanların temel ihtiyacı olan barınmanın karşılanabilmesi için konuta olan talep artmış durumdadır. Bu taleple birlikte konut sayıları da artmaktadır. İlk zamanlarda çadır ile başlayan konut yapımı yerleşik yaşamla birlikte bölgelerde kullanılan yerel yapı malzemesine göre tek veya iki katlı müstakil yapılar olarak konut türlerini oluşturmuştur. Daha sonraki dönemlerde artan nüfus ile beraber çok katlı yapıları görmek mümkün olmaktadır. 2000'li yıllara geldiğimizde de konut gruplarının çok katlı ve siteler şeklinde kentlerde yer aldığı görülmektedir. Nüfus yoğunluğu fazla olan kentlerde günümüzde yeni yapılaşmalar mimarlık alanı içerisinde değerlendirildiğinde konutlarda tasarım sorunları meydana getirmektedir. Kullanıcı ihtiyaçları göz ardı edilerek yapılan plan tipolojileri farklı bağlamlarda kendini tekrar etmektedir.

Bu çalışmada hem kullanıcıyı referans alarak hem de çoklu konuta dair yapılabilecek mimari tasarım yaklaşımlarının analizi yapılarak değerlendirilmiştir ve sonuçlar elde edilmiştir. Özellikle çoklu konutlardaki mekânsal kurgu analizinden yola çıkılarak katılım kavramının ortaya çıktığı dönem örnekleri ile güncel konut örnekleri arasında karşılaştırmalı analizlerle tasarım yaklaşımlarının konuta nasıl yansıdığı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: katılım, kullanıcı odaklı tasarım, mimari tasarım

ABSTRACT

ANALYSIS OF USER CENTERED, PARTICIPANT DESIGN APPROACHES THAT CAN BE AN ALTERNATIVE TO STANDARDIZATION IN MULTIPLE HOUSING

Today, with the increase in population, the demand for housing has increased in order to meet the basic need of people for housing. With this demand, the number of residences is also increasing. Housing construction, which started with tents in the early times, has formed housing types as single or two-storey detached structures according to the local building materials used in the regions together with the settled life. In the later periods, it is possible to see multi-storey structures with the increasing population. When we come to the 2000s, it is seen that housing groups are now located in cities in the form of multi-storey and complexes. In cities with a high population density, when new constructions are evaluated within the field of architecture, it creates design problems in residences. Plan typologies made by ignoring user needs repeat themselves in different contexts.

In this study, it has been evaluated by taking the user as a reference and by analyzing the architectural design approaches that can be made for multiple residences, and the results have been obtained. In particular, starting from the spatial setup analysis in multiple residences, how the design approaches are reflected in the housing was examined with comparative analyzes between the examples of the period when the concept of participation emerged and the current housing examples.

Keywords: participation, user-oriented design, architectural design

Íthaf

TEŞEKKÜR

Bu çalışmada bana yol gösteren ve tüm bilgi birikimini benimle paylaşan kıymetli hocalarımdan öncelikle Doç. Dr. Beril ÖZMEN'e, tez çalışması sürecinde bana her türlü desteği ve anlayışı gösteren pozitif yaklaşımları ile bana yol gösteren tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Nur UMAR'a, aileme ve çalışmamın içeriğinde bana katkısı bulunan herkese teşekkür ederim.

Melike Ezgi GENÇOĞLAN

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
TABLolar LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR.....	xii
1. GİRİŞ.....	13
1.1. Problemin Tanımı ve Çalışmanın Amacı	13
1.2. Çalışmanın Kapsamı ve Yöntemi.....	17
1.3. Literatür Taraması.....	18
2. KULLANICI ODAKLI TASARIM KAVRAMI.....	22
2.1. Kavramsal Çerçeve	22
2.2. Katılım Kavramının Mimarlıktaki Yeri	25
2.2.1. Mimari Tasarımda Katılım Yaklaşımının Tarihçesi	25
2.2.2. Kullanıcı Odaklı Tasarım	29
2.2.2.1.Kullanıcı İçin Tasarım	34
2.2.2.2.Kullanıcı ile/Birlikte Tasarım.....	37
3. TASARIM SÜRECİNDE KATILIMCI YAKLAŞIMLAR.....	41
3.1. John Habraken Tasarım Yaklaşımı Open Building “Açık yapı”	41
3.1.1. Tasarım Kriterleri.....	41
3.2. Herman Hertzberger Tasarım Yaklaşımı “Çokdeğerlilik”.....	44
3.2.1. Tasarım Kriterleri.....	44
3.3. Yona Friedman Tasarım Yaklaşımı “Mobil Mimarlık”	47
3.3.1. Tasarım Kriterleri.....	49
3.4. Henry Sanoff Tasarım Yaklaşımı “Tasarım Oyunları Atölye Çalışması”	51
4. KULLANICI ODAKLI KATILIMLI TASARIMLARIN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ	
56	
4.1. Karşılaştırmalı Mekânsal Analiz	58

4.1.1. Louvain Tıp Fakültesi Konutları	58
4.1.2. Keyenburg Rotterdam Konutları	62
4.1.3. NEXT 21 Konutları	66
4.1.4. R50 Konutları	70
4.1.5. La Borda Konutları	74
4.1.6. Mekânsal Analiz Değerlendirmesi	78
4.2. Karşılaştırmalı Katılım Analizi	80
4.2.1. Louvain Tıp Fakültesi Konutları	80
4.2.2. Keyenburg Rotterdam Konutları	82
4.2.3. Next 21 Konutları	83
4.2.4. R50 Konutları	85
4.2.5. La Borda Konutları	87
4.2.6. Katılım Analiz Değerlendirmesi	88
4.3. Analizlerin Değerlendirmesi	89
5. SONUÇLAR	91
KAYNAKLAR	92
ÖZGEÇMİŞ	97

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2. 1: Sherry Arnstein'in "katılım merdiveni" formülü	24
Şekil 2. 2: Lefebvre'nin mekânsal üçlü kuramı.....	25
Şekil 2. 3: Kullanıcı katılımlı tasarım evrim döngüsü	30
Şekil 2. 4: Tasarımcı-kullanıcı işbirliği alanı	31
Şekil 2. 5: Kullanıcı odaklı tasarım içersinde yer alan kavramsal farklılıklar	32
Şekil 2. 6: Tasarım sürecinin gelişim eksenleri	33
Şekil 2. 7: Kullanıcı için tasarım yaklaşımında yer alan farklı kavramlar.....	35
Şekil 2. 8: Mimari tasarım sürecinde kullanıcı katılımının yeri.....	40
Şekil 3. 1: Destek (support) sistemleri.	42
Şekil 3. 2: Dolgu (infill) yöntemi kullanılarak oluşturulan alternatif iç mekân kurguları	43
Şekil 3. 3: Çokdeğerlilik yaklaşımı ile oluşturulan alternatif iç mekân planları.....	45
Şekil 3. 4: Diagoon Konutları dış cephe görselleri.	46
Şekil 3. 5: Kullanıcı-yapı-mimar ilişkisinin klasik mimari aşamaları (Friedmen 1974'te yer alan tablo çevirisidir.)	47
Şekil 3. 6: Ortalama kullanıcının mimari tasarım aşamalarındaki yeri aşamaları (Friedmen 1974'te yer alan tablo çevirisidir.).....	48
Şekil 3. 7: Kullanıcı sayısının armasına bağlı olarak geri bildirim sisteminin tasarıma yansıması (Friedmen 1974'te yer alan tablo çevirisidir.).....	49
Şekil 3. 8: Kullanıcı katılımı ile gerçekleştirilen kat plan şemaları.	50
Şekil 3. 9: Kullanıcı için oluşturulan bilgisayar program örnek şemaları.....	51
Şekil 3. 10: Richmond'un konut üzerine yaptığı yöntem sıralaması ve konutla ilgili anket örneği.....	53
Şekil 3. 11: Konut tasarımı üzerine yapılan anketin incelenmesi ve konut atölyesindeki grup çalışması	54
Şekil 3. 12: Charetteki alınan stratejiler gereği mimarların eskiz çalışmaları.	54
Şekil 4. 1: Kullanıcı odaklı tasarımda incelenecek olan yapıların kronolojik sıralaması.	57
Şekil 4. 2: Tıp Fakültesi Konut tasarımıdaki destek sistemi.	59
Şekil 4. 3: Tıp Fakültesi Konut tasarımıdaki dolgu alanları	60
Şekil 4. 4: Tıp Fakültesi Konut tasarımıdaki dış cephe modüler sistemi.....	62
Şekil 4. 5: Keyenburg Rotterdam Konut yapısında yer alan destekler	63
Şekil 4. 6: Keyenburg Rotterdam Konut tasarımıdaki dolgu alanları.	64
Şekil 4. 7: Next 21 Konutları destek-dolgu sistemi	67
Şekil 4. 8: Next 21 Konutlarının kat planları ve işlevsel özellikleri	68
Şekil 4. 9: R50 Konutlarındaki ortak sosyal alanlar ve yapı strüktürü	71
Şekil 4. 10: R50 Konut tipoloji çeşitleri	72
Şekil 4. 11: La Borda Konutlarındaki modülerite sistemi ve tipoloji çeşitleri.....	75
Şekil 4. 12: Tıp Fakültesi Konut tasarımıdaki katılımcı yaklaşım.....	81
Şekil 4. 13: Keyenburg konut tasarımıda katılımcılarla yapılan toplantılar	82
Şekil 4. 14: Next 21 konutu tasarımıda yer alan katılımcıların maket yapımı	84
Şekil 4. 15: R50 konutu tasarımıda yer alan katılımcılar ile toplantı.....	86
Şekil 4. 16: La Borda Konutlarında kullanıcı katılımıyla maket yapımı	87

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 4. 1: Tıp Fakültesi konut yapısının bilgisi.....	58
Tablo 4. 2: Tıp Fakültesi Konutlarının mekânsal sentez analizi	61
Tablo 4. 3: Keyenburg Rotterdam Konut yapısının bilgisi	63
Tablo 4. 4: Keyenburg Rotterdam Konutlarının mekânsal sentez analizi.....	65
Tablo 4. 5: Next 21 konut yapısının bilgisi	66
Tablo 4. 6: Next 21 Konutlarının mekânsal sentez analizi.....	69
Tablo 4. 7: R50 Konut yapısının bilgisi	70
Tablo 4. 8: R50 Konutları mekânsal sentez analizi.....	73
Tablo 4. 9: La Borda Konut yapısının bilgisi	74
Tablo 4. 10: La Borda Konutlarının mekânsal sentez analizi	77
Tablo 4. 11: İncelenen çoklu konut örneklerinin mekânsal şemalarının tümü	79
Tablo 4. 12: Tıp Fakültesi Konutları katılım yöntemleri	82
Tablo 4. 13: Keyenburg konut tasarımıdaki katılım yöntemleri	83
Tablo 4. 14: Next 21 konutları katılım yöntemleri.....	85
Tablo 4. 15: R50 Konutları katılım yöntemleri.....	86
Tablo 4. 16: La Borda Konutları katılım yöntemleri.....	88
Tablo 4. 17: İncelenen çoklu konut örnekleri mekânsal ve katılım analiz şemalarının tümü	90

KISALTMALAR

DRS	: Design Research Society)/ Tasarım Araştırma Topluluğu
SAR	: Stichting Architecten Research/ Mimarlık Araştırma Vakfı)
CDC	: Community Design Center/ Topluluk Tasarım Merkezi)
EDRA	: Environmental Design Research Association/Çevresel Tasarım Araştırma Merkezi)

1. GİRİŞ

Çoklu konutlar mimari tasarım araştırmalarında önemli bir yere sahiptir. Kullanıcı ve tasarımcı etkileşiminin mimaride sorgulanması konusu göz önüne alındığında çoklu konutların tasarımında kullanıcıyı yaşadığı mekân ile daha çok iletişime geçirecek mimari çözümlerler ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda öncelikle kullanıcı odaklı konut üretimlerinin örnekleri incelenerek konuyla ilgili alt açılımların yapılması hedeflenmektedir. Bu bağlamda son dönem çoklu konut üretimlerinde mimarın yaklaşımları ve söylemleri üzerinden tasarımlara ilişkin metinlerin incelenmesi ve değerlendirilmesi önem kazanmaktadır. Bu çerçevede Dünya'daki çoklu konuttaki mekân üretimlerinin tarihsel gelişimi, kullanıcı odaklı tasarımdaki dönemsel farklılıklar ve tasarım stratejileri ile güncel konut örnekleri üzerinden analiz edilerek ortaya çıkarılan mekânsal farklılaşmalar incelenmektedir.

1.1. Problemin Tanımı ve Çalışmanın Amacı

Günümüzde konutların sayısı ve inşa edilme şekilleri giderek artmakla birlikte tasarımlar birbirine benzer ve alışlageldik şekilde gerçekleşmektedir. Konutlar kapitalist sistem içerisinde yer alan arz ve talepler çerçevesinde üretilmektedirler. Üretimin gerçekleşmesi için konut inşa aşamasında yer alan aktörler; arazi sahipleri, yatırımcılar, tasarımcılar, mimarlar ve gerektiği durumlarda pazarlamacılarıdır. Bu üretimler imar kuralları gibi yapılaşmanın biçimini etkileyen düzenlemeler içerisinde ilerlemektedir. Belirlenen kurallar çerçevesinde yapının şekillenmesindeki esas aktör olan mimarların; benzer kullanıcı tipolojisini benimsemesi tasarımların bu ve benzeri kabüller ile tektipleşmesine yol açmaktadır. Bu tektipleşme sadece konutun mekân kalitesini etkilemekte kalmayıp belli bir kesim için üretilen ve sadece belli talepleri karşılayan tasarımlar haline gelmektedirler. Bu düzende değişikliklerin yapılmaması durumunda ortaya çıkan tasarımsal sorunun sürekliliği söz konusudur.

Konut ile ilgili yapılan araştırmalar çerçevesinde gelinen noktada bazı ortak problemlerin olduğu görülmektedir. Bu problemler çerçevesinde konut tasarımlarının birbirine benzer şekilde yapıldığı ortaya çıkmaktadır. Bu noktada konutun tektipleşmesi değerlendirildiğinde konu üzerine açıklanabilecek sebeplere yönelik arka planda kalan konular şunlardır:

- Mekân kalitesinin konutta aynılaşması,
- Konutun tüketim unsuru olmakla birlikte metalaşması,
- Kullanıcı çeşitliliğinin göz ardı edilmesi,
- Tasarımcı-kullanıcı diyalog sorunu.

Konut sorununun geldiği noktada ele alınması gereken ilk konu mimari mekân kalitesidir. Mimari tasarımın temelinde mekân kurgulamak vardır. Tasarım sonucunda ortaya çıkan mekânlar kullanıcıları ve çevresinde bulunan yapıları etkilemektedir. Lefebvre'ye göre mekân hareketli, biçim değiştiren, başka mekânlara doğru hareket eden, akışkan ve dönüşen bir yapıdır (Lefebvre, 1991). Böylece ilk ortaya çıktığı andan itibaren mekân kendi içinde evrilen bir kurgu haline gelmektedir. Mekânda meydana gelen deneyimlerin artmasıyla birlikte bu kurgu mekân kullanıcısı için önemli hale gelmektedir. Vitruvius'a göre mimari mekânın en önemli karakteristik özelliği, insan üzerinde olumlu etki bırakabilmesidir (Boğaç, 2012). Bu olumlu etkiyi desteklemek üzere insanın mekânla kurduğu ilişki göz önünde tutularak insan eylemlerine yönelik mekânsal tasarımlar şekillendirilmektedir. Ancak birçok araştırmaya göre insanlar hiçbir mekânda tasarımcıların onlardan öngördüğü biçimde davranışlar sergilememektedir (Boğaç, 2012). Tasarımcıların öngöründe bulunduğu şekilde insanlar mekânsal kullanımlarını gerçekleştirmemektedirler. Çoğu zaman kendi ihtiyaçları ve kullanımları doğrultusunda mekânları anlamlandırmaktadırlar. Araştırmalar yine ortaya koymaktadır ki, insanlar fiziksel çevrelerini anlamlandırarak kullanma eğilimindedirler (Boğaç, 2012). Mekân kullanımı insanlar için fiziksel bir eylemin ortaya konulmasının yanı sıra sosyal anlamda fiziksel çevreyi anlamlandırma olarak nitelendirilmektedir.

Modernizm döneminin popülerleşmesi ve artan nüfus sayısı beraberinde çok sayıda konut yapma ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Mimari yapılar içerisinde oldukça geniş bir yer tutan konutlarda en önemli konu mekânsal kurgudur. Çünkü bu mekânlar kullanıcıların sosyal yapısını, yaşam kültürünü ve toplumsal yansımalarını ortaya koyan başlıca yapılardır (Kayserili, Kocaman, 2014). Bundan dolayı dikkat edilmesi gereken nokta; mekânsal tasarımların kullanıcılar için elverişli şekilde yapılıp yapılmadığıdır. Konutun son dönemlerde tektipleşmesi birbirinin aynısı olan mekân kurgularını ortaya çıkarmaktadır. Burada arka planda kalan konu konut kullanıcısıdır. Mekân kalitelerinin elverişsiz olması kullanıcıları etkileyen önemli bir faktör haline gelmektedir. Tek bir tipoloji olarak benimsenen kullanıcı profilleri için ihtiyaç duyulan mekânların aynılaşması tasarımın önüne geçerek sadece konutu inşa etme noktasına gelmektedir. Bu noktada sorgulanması gereken mekânsal kurgularda

neler yapılabileceği konusu önemli bir nokta haline gelmektedir. Özellikle Türkiye’de yapılan konutların karakteri ve nitelikleri üzerine geliştirilen sosyal araştırmalar yeterli değildir (Kayserili, Kocaman, 2014). Bunun sonucunda da tektipleşmenin görüldüğü küresel bir konut kültürü yaygınlaşmaya başlamaktadır.

Konut ile ilgili irdelenmesi gereken diğer bir husus ise konutun metalaşması konusudur. Modernleşme süreci ile konut kültürünün şekillenmesi beraberinde sosyal yapının da değişmesine yol açmaktadır. Modernleşme ile birlikte geleneksel kültür tipinin, modern kültür tipine dönüşmesi gerçekleşmektedir (Türkdoğan, 2005). Modern kültürün gelişimi sonucunda konut yaşayan bir yapı olmaktan çıkıp tüketim unsuru haline gelmektedir. Metalaşma ile anlatılmak istenilen nokta tam olarak konutu ürün olarak görme meselesinden kaynaklanmaktadır. Konut yapısına olan talep arttıkça mimari tasarım kaygıları göz ardı edilmektedir. Sadece belirli metrekaresel ve oda sayıları olarak nitelendirilen konutlar nitel bir ürün olarak değerlendirilmektedir. Özellikle çoklu konutlarda kat sayısının artması ile birlikte konut fiyatlarındaki artışın çoğalan talep karşısında ürünü cazip bir hale getirme şekli olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca genellikle fiyat bazında değerlendirilen birbirinin aynısı olan yapılar karşısında kullanıcı için bir alternatif sunulmamaktadır.

Konut yapıları incelendiğinde müstakil konutlar ve çoklu konutlar olmak üzere farklı türlerle karşılaşılacaktır. Müstakil konutların tasarımında kullanıcı kendi konutunu kendi inşa etmesi büyük ölçüde geçerli olan bir durumdur. Söz konusu çoklu konutlar olduğunda birden fazla kullanıcının mimari tasarım sürecine dâhil olamama sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu konuda ele alınması gereken bir diğer hususta kullanıcı çeşitliliğinin göz ardı edilmesidir. Temel sorun, tasarım aşamasında kullanıcı profillerinin net bilinmemesinden dolayı mekân kurguları doğru analiz edilememektedir. Konutun inşa edilme nedeni olan barınma kavramının karşılanması temel bir yaklaşım olup buna göre şekillenen yeme, uyuma, dinlenme, çalışma ve temizlik amacıyla kullanılacak mekânlar isimsel olarak kabul görmektedir. Bu mekânların bir araya geliş şekilleri tek tip kullanıcı profili göz önüne alınarak yapılmaktadır. Farklı bir kullanıcının ihtiyaç duyabileceği mekânlar göz ardı edilerek çoklu konutlar tasarlanmaktadır. Özellikle Türkiye’de yapılan uygulamalarda; çoklu konut inşasında arazi seçimi yapıldıktan sonra burada yapılacak olan çok katlı yapılar içerisinde ön planda tutulan nokta konutun nicel olarak kaç tane olacağı ile ilgilidir. Her ne kadar konutun alım gücü ile ilgili ön araştırma yapılsa da kullanıcıya sunulan plan tipolojileri birbirinin aynısı olmaktadır. Bu aynılaşıma ile elde edilen sadece konutun sayısal değerinin

belirlenmesine etki etmektedir. Mimari tasarımların temel noktası olan işlevsellik geri planda kalmaktadır.

Türkiye’de birçok başarılı projelere imza atan Mimar Cengiz Bektaş (1982)’a göre; kullanıcının katılımıyla ortaya çıkan konut, günümüz toplum normları içerisinde “meta” olarak kabul gören ürün olarak değerlendirilmektedir. Mimarlığı sadece form kaygısı olarak ele aldığımızda tasarımlarda ilerlemek pek mümkün olmamaktadır. Bu durumda konutlar, kullanıcıdan ve bağlamdan kopuk şekilde üretilmekten öteye geçilemeyen bir konu haline gelmektedir. Tasarım yöntemleri nasıl uygulanıyordu?, Nasıl uygulanıyor? Ya da nasıl uygulanmalı? sorularını sorarak ilerlemediğimizde çevremizde ve dünyanın birçok yerinde farklı yöntemlerle inşa edilmiş konutlarda tam bir yabancılaşma görülmektedir (Bektaş, 1982).

Belirtilen sorunlar çerçevesinde bu çalışmada kullanıcı ve tasarımcı etkileşiminin mimaride sorgulanması gerektiğinin ve kullanıcıyı yaşadığı mekân ile daha çok iletişime geçirecek tasarım çözümlerinin önemi ön plana çıkarılmak istenmektedir. Çoklu konut tasarımlarında katılımcı yaklaşımın benimsenerek tektipleşme olgusunun nasıl değiştirilebileceği farklı tasarım yaklaşımları ile açıklanmaktadır.

Çalışmanın amacı; kuramsal çerçevenin ilişkili kavramlarla temellendirilmesinin ardından öncelikle kullanıcı odaklı konut tasarımlarında ön plana çıkan konut örneklerinin farklı ülkelerdeki dağılımı göz önüne alınarak konuyla ilgili alt açılımların yapılması hedeflenmektedir. Bu açılım içerisinde çoklu konutlardaki mimari tasarım yaklaşımlarıyla ilişkili metinlerin incelenmesi ve değerlendirilmesi önem kazanmaktadır. Bu çerçevede, kullanıcı odaklı çoklu konutlarda mekân kurgularının dönemsel farklılıklarının tespiti amaçlanmaktadır. Tezin ana yapısı açıklanan sorunlar üzerinden özellikle mimari tasarımda yer alabilecek yaklaşımların analizini ortaya koymaktadır.

Bu tez çalışmasında günümüz konut tasarımlarının bulunduğu bağlam çerçevesinde değerlendirilmeksizin, plan tipolojilerinin tektipleştiği sorunundan yola çıkarak çoklu konuta yönelik tasarım yaklaşımlarının analizleri yapılmaktadır. Çoklu konut tasarımlarının çevresel ve kültürel özgünlüğünü ortaya çıkaramaması sorununa çözüm olarak kullanıcı odaklı tasarım yaklaşımlarının benimsenmesinin gerekliliği ve bu yaklaşımların özellikle mekân üzerinde ortaya çıkarabileceği alternatif plan tipolojilerinin analizi yapılmaktadır.

1.2. Çalışmanın Kapsamı ve Yöntemi

Bu çalışma; ‘çoklu konut tasarım aşamalarında kullanıcıyı sürece dâhil ederek ortaya çıkarılacak alternatif tasarımlar nasıl olabilir ?’ sorusuna sistematik biçimde yaklaşmayı dener. Bu nedenle çalışma, mimarlık eyleminin günümüzde geldiği tektipleşme meselesini kullanıcı diyalogunu tasarımın parçası haline getirerek güncel yaklaşımlar üzerinden tanımlanması gerekliliğinden yola çıkar. Bu bağlamda tez çoklu konutun oluşumunda mimari tasarım süreçlerini, kullanıcı-mekân ilişkisini ve tasarım stratejilerini aktörler (mimar-kullanıcı-satıcı) üzerinden ele alarak güncel bir talep olan “katılım” konusunun mimari tasarımdaki yerini, gelişimini ve gerekliliğini ortaya koymaktadır. Katılım kavramı ile mimari tasarımda oluşabilecek alternatif plan tipolojilerinin nasıl oluşturulabileceği örnekler üzerinden analiz edilmektedir.

Çalışmanın kapsamı olarak kullanıcı odaklı tasarım yaklaşımlarının öncülerinden olan John Habraken’in ve Herman Hertzberger’in ortaya koyduğu tasarım yaklaşımları çerçevesinde yapılan ilk çoklu konut yapıları ile kullanıcı odaklı tasarımlarda güncel çoklu konut yapımında yer alan kooperatifleşme yoluyla inşa edilen örnekler ele alınmaktadır. Ayrıca seçilen çoklu konut örneklerinin farklı bağlamda olması kriterinden yola çıkarak katılım kavramıyla yapılan ilk örneklerde kullanıcı çeşitliği göz önünde tutularak farklı kültürde yer alması ön planda tutulmuştur.

Mimar ve kullanıcı arasındaki iletişimin tasarım öncesinden başlayarak konut yapım aşamasına kadar olan süreçteki gerekliliği çoklu konut tasarımı üzerinden bu çalışmada literatür taraması, kavram araştırması ve mekânsal kurgu analizi yapılarak sonuçlar elde edilmiştir.

Birinci bölüm, çalışmayı ortaya çıkaran problemin tanımını, çalışmanın amacını, kapsamını ve yöntemini tanımlayarak hipotezi ortaya koyar. Çalışmanın, mimari tasarımda alışlagelmiş plan tipolojilerinin farklılaşması gerektiğini savunarak kullanıcı odaklı tasarımlarda katılım kavramının tasarımındaki önemi açıklanmaktadır. Son yıllarda yapılan benzer çalışmalar ve konunun literatürdeki yeri açıklanmaktadır.

İkinci bölüm, katılım kavramının tarihsel gelişimini açıklamak için literatür araştırılması yapılmaktadır. Konuyla alakalı farklı kavramlar arasındaki bağlantılar anlatılmaktadır. Sosyal

yaşamın çeşitli alanlarında ve özellikle de mimarlık alanında yapılan akademik çalışmalarda ortaya konulan katılım kavramı; ana düşüncesi, tasarıma yansımaları, nitelikleri ve ilişkili olduğu diğer kavramlar tanımlanmaktadır. Mimarlık alanında da katılım fikrinin tasarım süreçlerindeki yeri ve etkisi üzerinde bir değerlendirme yapılarak katılım; özellikle tasarlama sürecine kullanıcının etkisi üzerinden yorumlanmaktadır. Bu noktada katılım kavramının doğasını ve tasarım sürecinde kullanıcı katılımının varlığını belirleyen önemli bir kavram olarak gözlenmektedir.

Üçüncü bölümde; tasarım sürecinde katılımcı yaklaşımlar başlığı kullanıcı odaklı tasarım akımının öncüleri ve mimari tasarıma yansıyan yöntemlerin analizi yapılmaktadır. Bu yöntemler çerçevesinde konut tasarımında kullanılan yaklaşımlar açıklanmaktadır.

Dördüncü bölümde; kullanıcı odaklı tasarımların karşılaştırmalı analizi başlığı ile farklı bağlamlarda yer alan çoklu konut örnekleri mekânsal kurguları ve katılım yöntemleri üzerinden analiz edilmektedir. Bu analizlerde mekânsal ilişkilerdeki farklılıklar diyagramlarla ifade edilmektedir. İncelenen çoklu konut örneklerinin ortaya çıkmasında önemli rol oynayan katılım kavramının uygulama şekilleri karşılaştırmalı olarak tablolarla açıklanmaktadır. Katılım kavramının yaygınlaşmaya başladığı dönemden itibaren ortaya çıkan çoklu konut tasarımları örneklendirilmektedir.

Beşinci bölümde; yapılan analizlerden elde edilen veriler çerçevesinde mekânsal gelişimler ve katılım üzerine çıkarımlar yapılmaktadır.

1.3. Literatür Taraması

Günümüzde nüfusun artmasıyla beraber insanların temel ihtiyacı olan barınmanın karşılanabilmesi için konuta olan talep artmış durumdadır. Bu taleple birlikte konut sayıları da artmaktadır. İlk zamanlarda çadır ile başlayan konut yapımı yerleşik dönemde bölgelerde kullanılan yerel yapı malzemesine göre tek veya iki katlı müstakil yapılar olarak konut türlerini oluşturmuştur. Daha sonraki dönemlerde gelişen teknoloji ve yapı malzemelerindeki çeşitlilik ile çok katlı yapıları görmek mümkün olmaktadır. 20. yüzyıla geldiğimizde de artık konut gruplarının çok katlı ve siteler şeklinde kentlerde yer aldığı görülmektedir. Nüfus yoğunluğu fazla olan kentlerde günümüzde yeni yapılaşma durumu kentsel dönüşüm olarak adlandırılan bina yapım türüyle devam etmektedir. Bu devamlılığın sağlanabilmesi için ortaya çıkarılan konut tasarımları bağlam farketmeksizin benzer çoğu zamanda aynı plan tipolojileri ortaya çıkarmaktadır. Bu yapılaşmalar mimarlık alanı içerisinde değerlendirildiğinde

yapılarda tasarım sorunları meydana getirmektedir. Kullanıcı ihtiyaçları göz ardı edilerek yapılan plan tipolojileri farklı arazi üzerinde kendini tekrar etmektedir. Kaliteli mekân üretmek yerine kentin içerisinde yükselen bloklaşmalar görülmektedir. Birbirinin benzeri haline gelen bu yapılar kent silüetini etkileyerek kentlerin sahip oldukları imgesel özelliklerin de kaybolmasına neden olmaktadır.

Dönemsel değişimlerle birlikte ortaya çıkan fikir akımları farklı konuları etkilemektedir. Dünya’da 1960’lı yılların beraberinde getirdiği sosyal değişimlerin yansımalarını sosyoloji, psikoloji ve siyaset bilimi gibi farklı disiplinlerin bireyi önemseyen yaklaşımları mimarlık alanında önem verdiği bir konu haline gelmeye başlamaktadır. Bireyi ön planda tutan fikir akımının mimarlığa yansımaya katılımcı yaklaşım ya da kullanıcı odaklı tasarım başlığı altında görmek mümkündür. Özellikle katılım kavramının yaygınlaşması üzerine bu konu hakkında literatür içerisinde birçok araştırma yapıldığı görülmektedir.

Katılımcı yaklaşımın benimsenmesi konusuna yönelik yapılan ilk çalışma 1960 yılında John Habraken tarafından yapılmıştır. Henry Sanoff, Herman Hertzberger gibi araştırmacılar farklı coğrafyalarda yapmış oldukları katılımcı kavramına yönelik çeşitli çalışmalar başlıca kaynak olarak ele alınabilir.

Literatür mimarlık alanında incelendiğinde mimari tasarımda katılımcı fikrini benimseyen ve bu konuya yön veren tasarımcıların başında John Habraken gelmektedir. *"Supports: An Alternative to Mass Housing"* isimli kitabı katılım hareketinin başlangıcı olarak kabul görmektedir (Habraken, 1999). Mimari tasarım sürecinde kullanıcının konut üretimine dahil edilmesi ile ilgili alternatif geliştirmiştir. John Habraken 1962 yılında çıkan *"Supports: An Alternative to Mass Housing"* kitabı ana fikri katılımın ortaya çıkışı, kullanıcının neden tasarıma dahil edilmesinin gerekliliği ve konut üretimine dair alternatif yöntemler hakkında bilgi verilmiştir.

1991 yılında Nabeel Hamdi tarafından yazılan *"Housing Without Houses: Participation, Flexibility, Enablement"* kitap içerisinde esnek tasarım, katılım ve yapı tasarım programları hakkında teoriler ve fikirler sunmaktadır. Tasarımı etkin bir süreç olarak düşünen Nabeel Hamdi konut tasarım sürecine kullanıcının dahil olması gerekliliğini savunmaktadır (Hamdi, 1991). Ayrıca kitabın içeriğinde tasarımcının önemli bir rolü olduğunu vurgulamakla birlikte planlama ilkeleri, konutu bitmiş bir unsur olarak düşünmeden nasıl tasarlanması gerektiği ile ilgili yaygın olan tasarım paradigmalarına yer verilmektedir.

2005 yılında Rabia Alga tarafından yazılan “Yaşam Döngüsüne Bağlı Olarak Konut Tasarımını Etkileyen Faktörler” yüksek lisans tezinde konut tasarımında farklı kullanıcı profilleri için tasarlanmasının gerekliliği savunulmaktadır. Türkiye'deki konut yapılarının geçirdiği değişimleri tarihsel döngü içerisinde ele alarak yapılan saha çalışması ile plan tipolojilerinde kullanıcı müdahaleleri ortaya konulmaktadır.

2006 yılında Yanki Lee tarafından yazılan “Design Participation Tactics, Involving People In The Design of Their Built Environment” doktora tezinin içeriğinde tasarım ve kullanıcı konusunun analizi yapılmaktadır. Özellikle katılım konusu farklı ülkelerde yapılan çalışmaların sınıflandırılmasıyla konunun tarihsel bakış açısı detaylı bir biçimde ele alınmaktadır. Tasarım sürecine kullanıcı katılımı konusunu ön planda tutan tezde uygulama deneyimleri ile sürece yönelik taktikler/ilkeler denenmektedir.

Mimarlık Dergisi 2010 yılı 351. Sayısında yer alan “Mimari Tasarımda Kullanıcı Odaklı Süreçler” makalenin yazarı Doçent Doktor Zehra Ersoy fiziki çevreyi yenilemek için disiplinler arası işbirliğinin olması gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca Cherulnik’in “çevre davranış araştırmalarının uygulamaları” üzerine yaptığı araştırmalar temel alınarak “kullanıcı odaklı” tasarım sürecinin bir modeli oluşturulmaya çalışılmaktadır (Ersoy, 2010).

2013 yılında Yüksek Mimar Ferhat Hacılibeyoğlu tarafından Dokuz Eylül Üniversitesi’nde yazılan “Mimari Tasarım Sürecinde Kullanıcı Katılımı Üzerine Bir Model Önerisi” doktora tezinde katılımcı bir mimarlık eyleminin nasıl olması gerektiği konusu tartışılmaktadır. Uygulaması yapılmış örnekler analiz edilerek tasarım modelinin önerisi sunulmaktadır. Mimar-kullanıcı arasındaki tasarım aşamalarında ortaya koyulacak iletişim dili açıklanmaktadır.

2016 yılında Nur Yılmaz tarafından yazılan “Konut Tasarımı Sürecinde Kullanıcı Katılımı: Adana Kenti Bağlamında Bir Okuma (1960-1980)” yüksek lisans tezinde katılım kavramının Adana kenti bağlamında değerlendirilmesi yapılmaktadır. Özellikle 1960-1980 yılları arasında mimari anlamda konut tasarım süreçleri analiz edilerek mimar-kullanıcı arasındaki ilişki ortaya konulmaktadır.

2020 yılında İstanbul Ayvansaray Üniversitesinde yapılan 21. Yüzyıl konut tartışmaları konferans bildiri kitabında yer alan “21. Yüzyıl İçin Yeni Bir Konut Üretim Modeli:Cohousing” başlıklı makale ile güncel tasarım sorunlarına değinilmektedir. Konut tasarım ilkelerinde günümüzde yaygınlaşan cohousing kavramının tarihsel gelişimi ele

alınmaktadır. Cohousing kavramını sosyal bir oluşum olarak değerlendiren bu makalede aynı bakış açısıyla yapılan mimari yapı örneklerinin detayları yer almaktadır.

Bu tez çalışması kullanıcı odaklı tasarım uygulamalarını ve katılım kavramının ortaya çıktığı dönemden itibaren çoklu konuttaki mekânsal gelişimi ortaya koymaktadır. Ayrıca oklu konut üzerine yapılan mekânsal tasarım araştırmalarına katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

2. KULLANICI ODAKLI TASARIM KAVRAMI

2.1. Kavramsal Çerçeve

“Katılım sadece anlamaya varma amaçlı değildir. Aynı zamanda insanları günlük çevrelerine anlamlı ve amaçlı uyum ve değişime dahil etmektir (Sanoff, 2011).”

Katılım kavramı günümüzde farklı disiplinlerde tartışılan bir konu haline gelmektedir. Pek çok bilirkişi, toplum bilimci, analist, mimar, şehir plancı ve kentin gündelik aktörlerin ele aldığı katılım üzerine tartışılan bir konu haline gelmektedir. Temelinde insan odaklı sorunlara çözüm arayan bilimler katılım konusu üzerinden araştırmalarını ilerletmektedirler. TDK’da yer alan tanıma göre katılım kelimesinin anlamı “katılma işi, iştirak, paydaş” dır. (URL 1). Katılımın sosyal bilimler sözlüğündeki açıklaması ise; “bir kararın hazırlanması, olgunlaşması, alınması ve uygulanması aşamalarından birine, bir kaçına veya bütününe o karardan doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenecek kişilerin güçleri oranında katkıda bulunması” olarak görülmektedir (Demir, Acar, 1991). Bir dizi toplumsal ve bağlamsal faktörden etkilenir. Bu etki sayesinde katılım şekli meydana gelmektedir. (Esen, 2011). Böylece genellikle “ortak çıkarlar, amaçlar ve değerler etrafında zorla girişilmemiş kolektif eylem alanı olarak tanımlanabilmektedir.

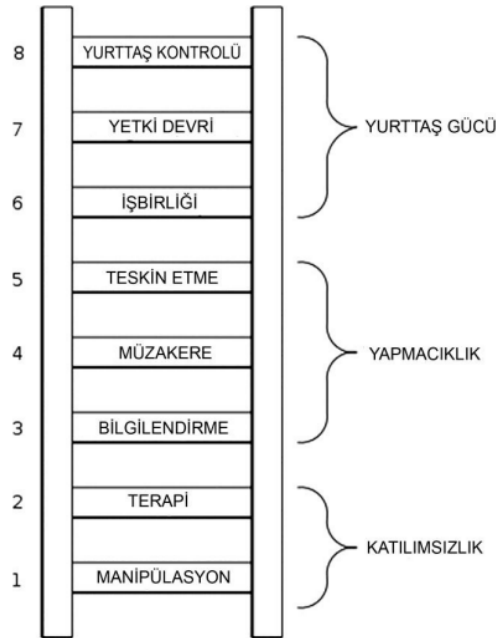
Katılım meselesi günümüzde popüler bir konu haline gelmiş olsa da aslında bu kavramın uzun tarihsel süreci vardır. Katılım hakkında düşünmek ve katılımı gerçekleştirmek üzerine literatürde farklı tanımlar yer alırken farklı anlamlara geldiğinin altını çizmek gerekmektedir. Katılım konusunu temel ilke edinen İngiltere’nin bir dizi alanda geleneği bulunmaktadır. Bunlar; Sağlık (toplum sağlık konseyleri ve sağlık hizmetlerine diğer hasta ve kamusal katılımları); ekonomik gelişim (iş yeri kooperatifleri ve topluluk işletmeleri aracılığıyla); konut (sakinlerin katılımı, konut kooperatifleri, gecekondular aracılığıyla); mimari (konut sakinlerinin yeni kamusal konut gelişmelerini tasarlamasına yardımcı oldukları toplumsal mimari hareketi); arazi kullanımı planlaması (1969 yılından beri yerel plan yapımına yasal katılım) ve çevre faaliyetleri (besin yetiştirmeden geri dönüştürmeye kadar) (Warburton, 1998). Katılımı, farklı disiplinlerde bir pratik olarak değerlendirmek, bu olguyu anlamak bakımından yararlı ipuçları sunmaktadır. Mekân kavramları, katılımın dinamiklerini irdeleme konusundaki yaklaşımımız bakımından kilit önem taşımaktadır. Cornwall (2002)’a göre katılımı “bağlama özgü bir pratik” olarak kavramsallaştırılması gerekliliğini savunmaktadır. Katılım kavramını Mimar Tuncay Çavdar’dan aktarımla tanımlamak gerekirse; bir çeşit

bireylerin yönetim kavramına doğrudan doğruya karar verme hakları olarak tanımlamaktadır (Çavdar, 1982). Söz konusu katılım meselesi bir amaç değil, tasarım aşamaları dizisidir. Mimari de sonuçları dolaylı ya da doğrudan etkileyecek durumlarda mekânsal kullanıcıların sürece dahil olmak için kullanılan bir çeşit teorik yöntemdir.

Başka kaynakta Hansen ve Prosperi (2005) aktarılan katılım kavramının 1700’lü yılların başlarına kadar tarihlenebileceğini; o dönemde katılımın özellikle yerel düzeylerde ve yerel sorunlara ilişkin olarak vatandaş katkısı sağlamak amacıyla gündeme geldiğini belirtir (Karkın, 2012). Mimarlık dahil tüm mekân ile ilgili farklı disiplinlerde yaşanan sosyal değişimlerin beraberinde getirdiği etki ile 60’lı yıllar insan merkezli tasarım ve karar süreçlerinin de başlangıcı olmuştur (Hacıalibeyoğlu, 2013). Bu durum, mekânın fiziksel bir nesnenin ötesinde sosyal anlamda etkin rolü olduğunu; kullanıcının ise katılımcı olarak dâhil olması gerektiği noktalarda aktif şekilde rol alması düşüncesi desteklenmiştir. Bu ideolojik düşüncelerden hareketle Amerika ve İngiltere’de ‘toplum tasarım merkezleri’ (community design centers) kurularak, dezavantajlı grupların tasarım ve karar süreçlerinde önemslenerek tamamlanmasına olanak sağlanmıştır (Sanoff, 2008). İskandinav ülkelerinde 70’li yıllarda kullanıcı ile kurulan ilişkiler, günümüzde kullanıcı ile birlikte hareket etme ve kolektif akıl düşüncelerinin de zeminini hazırlamıştır. 80’li ve 90’lı yıllarda ise daha çok planlama ve tasarımda karar süreçlerine tümüyle yerel halkın doğrudan dahil edilmesi fikrinin yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. Dolayısıyla, Davidoff’un ‘savunmacı yaklaşımı’ zamanla ‘birlikte hareket etme’ düşüncesine doğru evrilerek gelişmiştir. Levinas’ın ifadesiyle katılım “öteki için varlık”ının basit etiğini korumak başkası için sorumluluğun olduğunu var saymak ve onun için ve onunla birlikte tasarlamaktır (Till, 2009). Bilginin, sadece bizi pratiğin içine sokmak üzere verilmiş teknik ya da mimari bilginin değil, kullanıcının, onun ampirik, çok yönlü ve karmaşık belleğinin bilgisi gibi farklı biçimlerinin de anlaşılmasına özellikle ihtiyaç vardır (Canta, 2018). Kullanıcı katılımı teşvik edilirse demokrasi esas şeklini almaya başlamaktadır (Yamauchi, 2012).

Yapılan tüm bu kavramsal tanımlardan yola çıkılarak katılım fikrine birçok alanda geniş bir yelpaze açılmaktadır. Tasarım, sosyoloji, fen bilimleri gibi birçok bilimsel alan içerisinde kendisine yer bulan bu kavram yapılacak olan çalışmalarda göz önüne alınması gereken bir husus haline gelmektedir. Katılım teması için hangi yöntem uygulanırsa uygulansın, temelde birey veya grup, kentin bütününe kendilerine ait hissetmeleri halinde katılım bir anlam

taşımaktadır. Bu da ortak yaşamsallığa uygun bir kent kültürünün oluşumu ile sağlanmaktadır (Bilgin ve Göregenli, 2002). Bundan dolayı katılımın niteliğinin nasıl olması ile ilgili konuları açıklayan noktalara değinmek gerekmektedir. 1969 yılında Arnestein'in hazırladığı "katılım merdiveni" kavramı ve özellikle niteliğini açıklamamıza yardımcı olmaktadır (Şekil 2.1). Bu merdiven katılımcı süreçlerin hiyerarşik düzenini ortaya koymaktadır. Katılımsızlık kategorisi adı altında merdivenin ilk basamağı olan manipülasyon kentlinin yetki derecesi kategorisinde en üstte halkın kontrolüne doğru artan sekiz basamaklı bir düzen ortaya konulmaktadır. Buradan yola çıkılarak katılım zincirinin en güçlü halkasını kentli yani kullanıcının yer aldığı önemi ortaya çıkmaktadır.

Şekil 2. 1: Sherry Arnestein'in "katılım merdiveni" formülü (Arnestein, 1969).

Katılımın ortaya çıkardığı bu farklı anlamalara gelen doğasını özetlemek gerekirse;

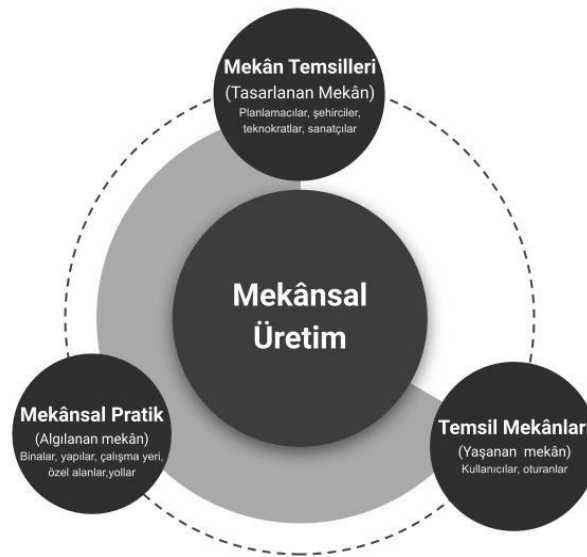
- Katılım çok boyutludur ve farklı disiplinler ile ilişki kurması gerekmektedir.
- Katılım çerçevesinde ele alınan olgular süreç içerisinde anlamlandıkça değer kazanmaktadır.
- Tek taraflı bir durum değil, karşılıklı fikir alışverişinin yapıldığı dinamik bir süreçtir.
- Birey temelli gibi görünse de büyük ölçekte çoğul kullanıcı odaklıdır. (Hacıalibeyoğlu,2013).

2.2. Katılım Kavramının Mimarlıktaki Yeri

Mimari disiplinde özellikle tasarım alanına yönelik yapılan araştırmaların önemli bir odağı olan katılım konusu üzerine birçok çalışma yapılmaktadır. Bu çalışmalarla birlikte mimarlık alanı içerisinde fiziksel çevreyi inşa etme şekli olarak kullanılan katılım kavramı tasarım aşamalarında yer almaktadır. Özellikle kullanıcı odaklı tasarım olarak ifade edilen yaklaşımlarda mimarlık eyleminin insanla kurduğu ilişki ortaya konulmaktadır.

2.2.1. Mimari Tasarımda Katılım Yaklaşımının Tarihçesi

Tasarım insanın nesnelerle kurduğu en temel iletişim yoludur (Tunalı, 2004). Tasarlama; tümüyle çevredeki nesnelerin görünüşlerini biçimlendirmek değil, aynı zamanda yaşamı şekillendirmek olarak da ifade edilmiştir (Yurdakul, 1988). Lefebvre tasarımıda yer alan bu mekânları üçlü kuram çerçevesinde kavramlaştırmaktadır (Şekil 2.2). Tasarlanan mekân, algılanan mekân ve yaşanan mekân olarak sınıflandırabileceğimiz bu kuram fiziksel mekân ile ilgili olduğu için tasarımda yer alan kavramların açıklanması konusunda önemli bir referans olmaktadır.

Şekil 2. 2: Lefebvre'nin mekânsal üçlü kuramı (Düzenleyen: Gençdoğan, 2021).

Tasarımın kavramsal olarak incelenmesinin yanı sıra araştırılması gereken başka bir noktası tasarımı var etme şeklidir. Çünkü yeni bir fikri ortaya çıkarmaktaki temel olay bunu hangi yöntemle uyguladığımız konusudur. Tasarımda önemli bir konu olan konseptin yanı sıra

tasarımı vurgulayan nokta bunu nasıl inşa ettiğimizdir. Bu noktada tasarım konusunda karşımıza çıkan en güncel yöntem katılımcı tasarımdır. Araştırma bulguları, olumlu sonuçların, kullanıcıların örtük bilgisi tarafından bilgilendirilen çözümlerle ilişkili olduğunu göstermektedir (Spinuzzi, 2005). Teymur'un belirttiği gibi “tasarım çok değişkenli, yönlü, öznel ve bunlardan dolayı çok disiplinli ve çok ortamlıdır” (Teymur, 1998). Fischer, Giaccardi, Eden, Sugimoto ve Ye (2005)’e göre kolektif zeka benzetmesi yapılan katılımcı tasarım konusu bireysel bakış açılarına göre daha güçlü sonuçlar ortaya çıkaracağını savunmaktadırlar. Birlikte çalışma gerektiren bu noktada mimarlık kavramına “kullanıcı katılımı” kavramı tasarım aşamasına dahil olmaktadır (Habraken, 1985). Stringer’e (1972) göre tasarım, bir ürün için planlama yapmak anlamına gelirken katılım başkalarıyla ortak bir şeye sahip olmak anlamına gelmektedir.

Katılım olgusu, planlama alanında sadece mimari çizim veya makette sağlandığında varolan sorunların dışına çıkılamamaktadır. Böylece katılımcılık teorileri iki yaklaşım üzerinde yoğunlaşmaktadır (Hanedan, 2000). İşlevselci katılımcılık diye adlandırılan bu yaklaşımlardan ilkinde göre her bireyin ihtiyaçları birbirinden farklı olmakla birlikte bu ihtiyaçların karşılanması için tasarlanan formların birbirinden farklı olması gerekmektedir. İkinci yaklaşım olan biçimci katılımcılık toplumu oluşturan kesimlerin beğenileri farklılık gösterip bunların açıklanabildiği mekânlar üzerinde biçimsel ayrımlara gidilmesi gerekmektedir (Abban, Ayata, Gürel, Özen, Özen, 1982). Yanki Lee ‘ye (2006) göre tasarımda katılımı soyut konuyu kullanıcılarla karşılıklı etkileşim halinde uygulama olarak tanımlanmaktadır. Kullanıcılar yer aldığı proje içerisinde kısmi olarak tasarımcı gibi davranabilmektedir. Ortak tasarım süreçlerinin uygulama anlamında artmasını teşvik eden bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir.

Bilimsel temele dayalı kavramsal araştırmalarda elde edilenlere göre katılımcı yaklaşım ilk kez 1950 yılında Hollanda Delf Üniversitesinde ortaya çıkmıştır (Habraken, 1985). Yürütülen teorik çalışmalardan sonra 1960 yılında “tasarımda katılımcının rolü” adıyla profesyonel çalışmalar ile desteklenmeye başlanmıştır. John Habraken 1960 yılında “*Supports: An Alternative to Mass Housing*” kitabı ile kullanıcı katılımı kavramının yaygınlaşmasına büyük ölçüde katkı sağlamıştır. Kullanıcı katılımı için hazırlanan birçok projeye referans olan bu kitap tasarımın kullanıcı ihtiyacı çerçevesinde şekillenmesinin gerekliliğini savunmaktadır. 1971 yılında birden fazla disiplinin bir arada olduğu DRS (Design Research Society) adıyla kurulan tasarım topluluğu tarafından desteklenen ve düzenlenen “Tasarıma Katılım” başlıklı

konferansta katılım meselesi tekrar gündeme gelmektedir. Konferansın ortak paydası, 'tasarıma kullanıcı katılımı' ideolojisine olan inançtır (Lee, 2006). Amaç, farklı tasarım uygulamalarında kullanıcı katılımının önemini tartışmak ve tasarım alanında bu tür konularla ilgilenen bir topluluk oluşturmaktır. 1985 yılında kullanıcı katılımı ilerleyen çalışmalar sonucunda farklı uygulama biçimleriyle yasalar içerisinde de yerini almaktadır. 1992 Rio ve 1996 İstanbul olmak üzere iki toplantı olarak gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Habitat Konferanslarında toplum bilincinin kentli katılımı üzerine yönlendirilmesi gerektiğine karar verilmiştir (Malbert, 1998). “Participatory Design Conference” toplantısının 1994’te gerçekleştirilmesi öncülüğünde kullanıcı katılımı kavramının tüm dünya çapında yaygınlaştırılması gerekliliği kararlaştırılmıştır (Maze, 2007).

Literatüre “Participation Design” olarak geçen katılımcı tasarım kavramı farklı ülkelerde çeviri dilinden kaynaklı veya söylemde yapılan değişikliklerle kullanımı değişmektedir. Amerika’da bu kavram Co-Design (Cooperative Design) olarak bilinmektedir. Kavramın giderek yaygınlaşması ile birlikte esas amacı sorgulanmaya başlanmaktadır. Bu noktada katılımcı tasarımın amacını net bir şekilde ortaya koymak adına başka bir tanım olan kullanıcı odaklı tasarım (user centred design) karşımıza çıkmaktadır. Burada odak noktası kullanıcı olduğu için onunla kurulan empati ve onların ihtiyaçları doğrultusunda bir tasarım yapma fikri benimsenmektedir. İlk olarak Donald Norman tarafından ortaya konulan bu kavram kullanıcıların ihtiyaçlarını anlamak için bir çözüm yolu olarak meydana geldiğini göstermektedir. Bu terime eşdeğer bir kavram olan ve Donald Norman tarafından ortaya çıkarılan diğer bir kavram ise insan odaklı/merkezli tasarım (human centred design)’dır. Temelde birbirine paralel olan bu iki yaklaşım bazı farklılıklar ile birbirinden ayrılmaktadır. Kullanıcı odaklı tasarım kullanıcıyı ve ürünü ele alırken; insan odaklı tasarım sosyal sorumluluk projelerine yönelmektedir (Akdemir, 2017).

Katılımcı ile tasarımı ifade eden kuramlar farklı tanımlarla açıklanmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır; katılımcı tasarım (participatory design), tasarım odaklı inovasyon (design-driven innovation), tasarım odaklı düşünme (design thinking), kullanıcı merkezli tasarım (user-centered design) (Akdemir,2017). Güncel mimarlık söylemleri, tasarım yaklaşımları ve süreçleri kullanıcıyı odak alarak, onunla birlikte hareket etme yönünde ilerlemektedir (Ersoy, 2010). Katılımcı tasarım; kullanıcının genel çerçevede tasarımın süreçlerine ve prosedürlerine aktif olarak dâhil edildiği bir tasarım yaklaşımı olarak açıklanabilir (Akdemir,2017). Katılımcı tasarım yaklaşımında kullanıcılar, işverenler, müşteriler tasarım

sürecinde pay sahibi olarak kabul edilmekte ve hatta sürecin içine alınmaktadır. “*Tasarım alanlarının gündemine bugün katılım fikrinin geri döndüğünü gözlemliyoruz. Kullanıcıların tasarım süreçlerine – ya doğrudan karar alma süreçlerinde rol oynayarak ya da dolaylı bir biçimde bilgi ve deneyimlerini sunarak – dâhil edildiği tasarım ve tasarım araştırması pratiklerini tariflerken sıklıkla “katılımcı tasarım”, “birlikte tasarım” (co-design) gibi kavramlar ve “yerel katılım” (community participation) gibi fikirlerden söz ediliyor*” (Kaygan, Süner, 2014). Güncel tasarım söylemleri “kullanıcıyı odak alarak, birlikte hareket etme”, “grup kimlikleri ve tercihlerini önemseme”, “farklılaşmalara yakınlık kurarak mekânsal çeşitlenme önerme”, “öznenin algılarını, deneyimlerini ve memnuniyetlerini değerlendirme” ve “fiili olarak tasarım ve karar süreçlerine dâhil olma” ilkelerine temellenmektedir (Hacılibeyoğlu, 2013).

Kullanıcılar yaşadıkları çevrelere dâhil olabildikleri kadar kent kullanıcısıdır. Özellikle konut gibi çok fazla sayıda çeşitlilik gösteren ailelerin bir arada yaşadığı yapılarda bulunduğu bağlamla ne kadar fazla ilişki kurulursa kullanıcı yaşadığı mekânı benimsemiş olmaktadır. Katılımcı tasarım yaklaşımı bu noktada alternatif olabilecek sürece dâhil olma yöntemidir. Fakat tasarımın üretilmesinde tasarımcı-kullanıcı birlikteliği mutlaka olmaktadır. Çünkü ortaya çıkan tasarımın başarılı bir şekilde kabul edilip edilmemesi tasarımcı ve kullanıcı arasındaki ilişkinin yorumlanmasıyla anamlanmaktadır (Lang, 1987). Özellikle bu noktada iletişim konusu tasarımcı ve kullanıcının bir arada olduğu ortamları var eden kavram olarak önem kazanmaktadır. Bu kavramının öncüsü olan John Habraken’in çalışmaları katılım sürecinde dikkat edilmesi gereken noktanın birliktelik olduğunu vurgulamaktadır. Topluluk, katılım süreci yoluyla sadece süreçte yer almaz, aynı zamanda “kendilerini, tasarım yoluyla dönüştürürler” (Yamuchi, 2012). Bu noktada şu sorular sorulmalıdır: Bunu nasıl başarabiliriz? Katılımcı tasarımda uyumlu ve üretken bir etkileşim yaratmanın adımları nelerdir? Bunu yaparkende sürecin her aşamasına kullanıcıyı dâhil ederek tartışılması gereken konu belirlenmeli ve ona göre süreç ilerlemelidir.

Katılımcı yaklaşımların Türkiye’deki yansımalarını Tuncay Çavdar’ın 1974-1979 yılları arasında üzerinde çalıştığı İzmit Yeni Yerleşmeler projesinde görülmektedir. İzmit İlinde yapılması planlanan çok katlı konut yerleşkesi için katılımcı yaklaşımla konut kullanıcılarının tasarıma yön vermesi yöntemi kullanılmaktadır. Ayrıca kullanıcılarla yapılan anket çalışması ailelerin sosyal yapısını ve yaşam biçimlerini anlamak üzere yapılmaktadır (Çavdar, 1978). İlk aşamada mekânsal ihtiyaçlar belirlendikten sonra yapı tipolojisine karar verilmektedir.

Daha sonra kullanıcı sayısı ve mekânsal veriler hesaplanarak konut tasarım aşamasına geçilmektedir (Çavdar, 1978). Tasarımın uygulanmak istenildiği dönemde yer alan destek problemlerinden dolayı projenin yapımı gerçekleştirilememiştir.

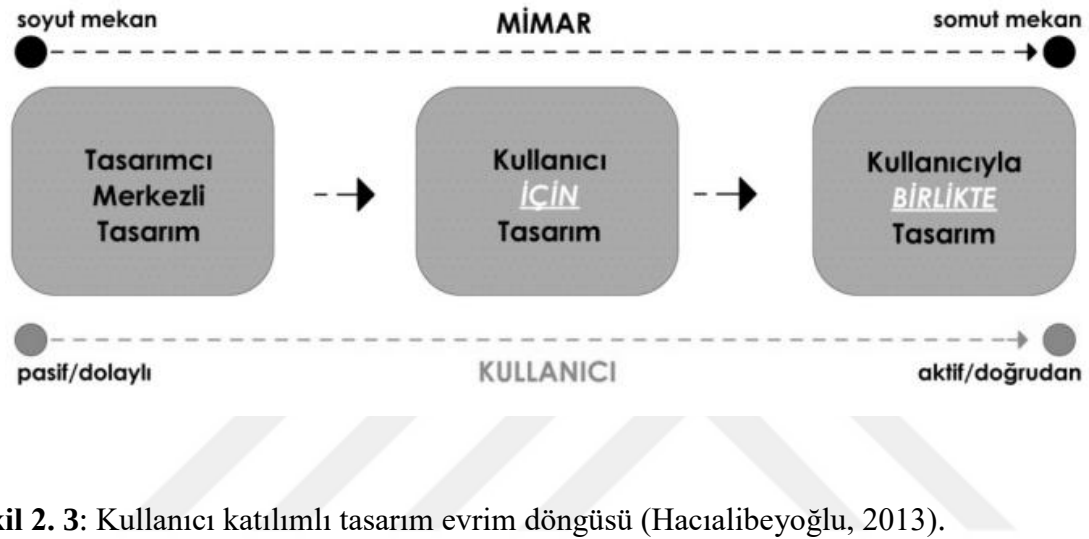
Hasan Fethi tarafından geliştirilen Yeni Gurna Köyü, 1945 yılında katılım kavramının tasarım ve inşa sürecine dâhil edilerek geliştirildiği konut projesidir. Yerel malzeme kullanımının gerekliliğini savunan Hasan Fethi taş, kerpiç ve tuğla gibi malzemelerle konut inşasında kullanıcıları tasarım aşamalarına dâhil ederek beraber inşa etme fikrinden yola çıkmaktadır. Kullanıcıyı konut tasarımının parçası haline getirerek bu yönde gereken eğitimleri yerel sakinlere vermiştir. Konut kullanıcılarının kendi ihtiyaçları doğrultusunda tasarıma yön verdiği bir akım olarak değerlendirdiği katılım kavramı ile yapılarını tasarlamaktadır. 1973 yılında Hasan Fethi'nin "Architecture for the Poor" kitabı "Katımlı Mimarlık" adıyla 2010 yılında Türkçe olarak basılarak katılım kavramının yaygınlaşmasında önemli rol almaktadır.

2.2.2. Kullanıcı Odaklı Tasarım

Kullanıcı odaklı tasarım yaklaşımlarını araştırma yöntemleri geliştirirken özellikle son yirmi yıl içerisinde karşımıza iki temel soru çıkmaktadır. Bunlar; "insanlar için tasarım mı? yoksa insanlarla tasarım mı?". Çünkü kelime anlamı olarak "için" ve "ile" farklılık göstermektedir. Bu noktada sorulan bu iki sorunun altında yatan düşünce kullanıcı odaklı tasarımların amacına yönelik sorulardır. Lee (2006)'nın aktarımına göre kullanıcı araştırması kullanıcıları anlamak, kapsayıcı ve kullanıcı dostu ortamlar, ürünler ve hizmetler sunmanın anahtarı anlamına gelmektedir. Kullanıcı araştırması tasarımcılar tarafından gerçekleştirilebilir. Bundan dolayı bu yaklaşım kullanıcılarla doğrudan iletişimin kurulduğu ve kullanıcıların istekleriyle empatik bir etkileşim içerisinde olan tasarımcılarla sonuçlanması daha olasıdır (Coleman, Lebbon, Clarkson, Keates, 2003).

Kullanıcı-tasarımcı ilişkisinin karşılıklı olarak etkileşim halinde olması ortaya çıkabilecek tasarımların çeşitliliğini sağlamaktadır. Bu çeşitliliği meydana getirebilmek için kullanıcılar nasıl yer alabilir?, kullanıcıların tasarım süreçlerine katılmadaki potansiyel rolleri nelerdir?, kullanıcılar tasarım süreçlerinin hangi bölümlerinde yer alabilir?, tasarımcıların ve diğer paydaşların rolleri nelerdir? gibi sorular sorularak pek çok aktörün tasarım sürecine dâhil olma biçimi belirlenmelidir.

Şekil 2.3’de yer alan soyut mekânı tasarlayan tasarımcının katılım fikrinin benimsenmesiyle odaklandığı nokta kullanıcı beklenti ve deneyimlerini merkeze almaktır. Bu noktada mimarın rolü kullanıcı odaklı tasarım fikrinden yola çıkarken üretilecek tasarım sürecine kullanıcıyı dahil etmektir. Günümüzde yapılan tasarım yöntemlerinde “kullanıcı” için yapılan tasarımlarda mimarın görüşü ve sahip olduğu perspektif ön plana çıkmaktadır. Yapılan tasarımlar belli bir profilin ihtiyaçlarının belli bir kısmını karşılamaktadır.

Şekil 2. 3: Kullanıcı katılımlı tasarım evrim döngüsü (Hacılibeyoğlu, 2013).

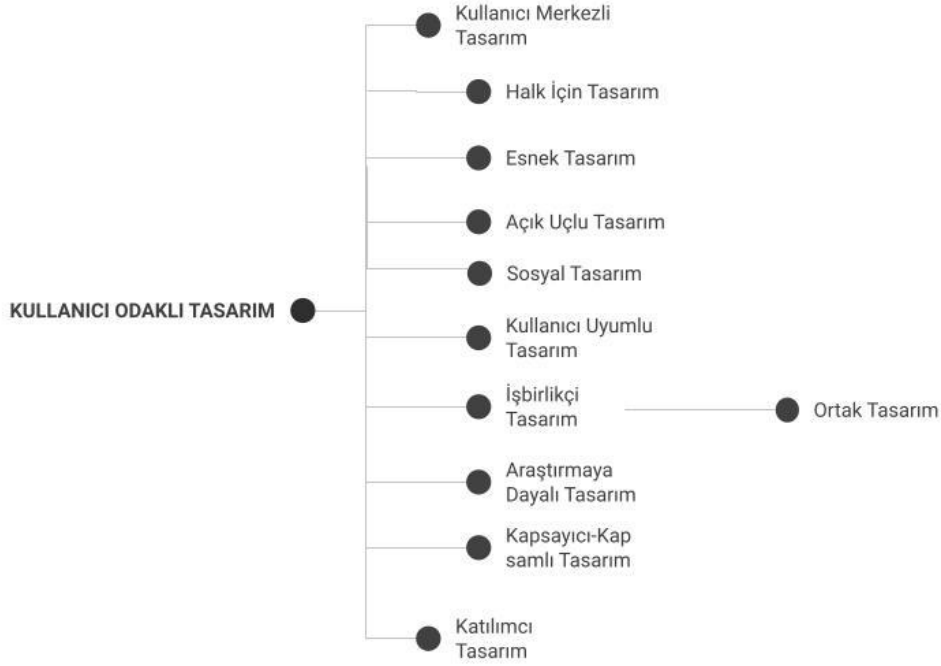
Kullanıcı odaklı tasarım disipliniyle geliştirilen yapı ile kullanıcı arasında mimar arakesit olarak yer aldığı analizi yapılmaktadır (Lee, 2006). Kullanıcı için tasarım noktasında mimar ön planda iken kullanıcı ile tasarımda mimar-kullanıcı işbirliği görülmektedir. Lefebvre’nin soyut ve somut mekân tanımlarının kesişmesiyle “işbirliği alanı” fikri ortaya çıkmaktadır (Hacılibeyoğlu, 2013). Tasarlanan ve kullanılan mekan modelinde sürece katkı sağlamak için aktif ve etkin rol alan katılımcı geleneksel tasarım modeline alternatif oluşturmaktadır (Şekil 2.4).

Şekil 2. 4: Tasarımcı-kullanıcı işbirliği alanı (Lee, 2016).

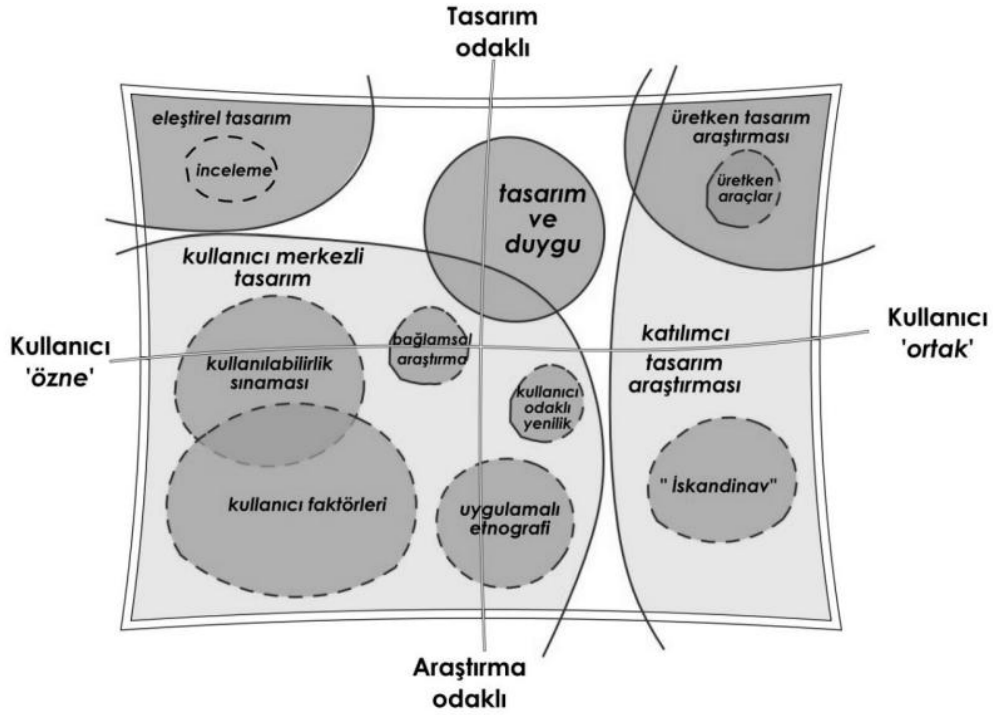
Kullanıcı odaklı tasarımların mimarlık alanında tanım ve yaklaşım çeşitliliği olduğu gözlenmektedir. Yapılan tasarımların değişiklik gösterdiğinden yola çıkarsak uygulanan her farklı yöntem kavramsal anlamda farklılık meydana getirmektedir. Çoğunlukla literatürde karşılaşılan tanımlar “kullanıcı odaklı tasarım”, “kullanıcı merkezli tasarım (user centred design)”, “kullanıcı dostu tasarım”, “katılımcı tasarım”, “kapsayıcı-kapsamlı tasarım(inclusive design)”, “çevre tasarımı”, “işbirlikçi tasarım (collaborative design)”, “ortak tasarım”, “araştırmaya dayalı tasarım”, “kullanıcı uyumlu tasarım”, “sosyal/topluluk tasarımı (community design)”, “halk için mimarlık”, gibi olarak sıralanabilir (Şekil 2.5) Hacılibeyoğlu, 2014). Başka bir deyişle sosyal mimarlık olarak tanımlanan kullanıcıya ait ihtiyaçlar, değerler ve günlük yaşamla ilişkili verilerin önem kazanması ve buna yönelik geliştirmeler yapılması tanımı açıkça ifade etmektedir. Daha çok “bağımsız deneyimler” olarak ifade edebileceğimiz bu girişimler “sosyal tasarım anlayışı”, “sosyal mimarlık”, “yoksullar için mimarlık” ve “herkes için mimarlık” gibi nitelermeler altında tartışılan, katılımcı, demokratik ve eşitlikçi tasarım yaklaşımları örnekleridir (Hacılibeyoğlu,2014).

Bu tanımlar içerisinde yer alan ve benzer yaklaşım olarak kabul edilen “Cohousing” kavramı kullanıcı odaklı tasarım yaklaşımı olarak nitelendirilmektedir. Temelinde kendi kendine organize olma fikri, kooperatifleşme ve kullanıcıyla tasarımı planlama ilkesinin olması kullanıcı odaklı tasarımda yer alan kavramlarla bir noktada benzerlik göstermektedir. Yapılarda özellikle farklı tipolojilerdeki kullanıcıları ortak sosyal alan içerisinde bir araya getirme fikri ve kullanıcıya yönelik tasarlanan alanların olması katılımın tasarım aşamasının bir başka noktası olarak değerlendirilmektedir.

Şekil 2. 5: Kullanıcı odaklı tasarım içerisinde yer alan kavramsal farklılıklar (Gençoğlu, 2021).

Tasarıma yönelik araştırmalar yapan Sanders ve Stappers'in ortaya koyduğu tasarım sürecinin gelişim eksenleri şemasıyla kullanıcı ve tasarımcı arasındaki ilişki ifade edilmektedir (Şekil 2.6). Kullanıcı merkezli tasarım olarak tanımlanan kavramda kullanıcı özne olarak kabul görürken, katılımcı tasarım yaklaşımlarında kullanıcı ortak olarak ele alınmaktadır. Bu noktada kullanıcıya yönelik benzer tanımlar ortaya çıkmadan önce tasarımcı merkezli gerçekleşen süreç, kavramın yaygınlaşmasıyla kullanıcı deneyimlerine ve ihtiyaçlarına daha çok odaklanmaktadır (Sanders, Stappers, 2008). Ayrıca kullanıcının tasarım sürecindeki konumuna ve sözü edilen yaklaşımların birbirleriyle olan etkileşimlerine vurgu yapmaktadır. Aktör olarak kullanıcıların tasarım sürecinde ön plana çıkmasıyla herkes için tasarım (design for people) gibi genel bir kavram kullanılmaktadır (Hacılibeyoğlu, 2013). Buradan yola çıkılarak kullanıcı odaklı yaklaşımlar mimarların tasarım uygulamalarına dâhil ettiği çeşitli, kolektif, sürdürülebilir ve sosyal süreçlere yol açmaktadır (Luck, 2018).

Şekil 2. 6: Tasarım sürecinin gelişim eksenleri (Sanders ve Stappers, 2008).

Çağdaş tasarım modeli olarak görülen kullanıcı odaklı yaklaşımlar, katılımcıları mekânı yaşayan ve deneyimleyen bir uzman olarak ele almaktadır (Hardwick, Hardwick, 1974). Bu bakış açısıyla katılımcı yaklaşım tasarımlarında kullanıcının ihtiyaçları ve öngörülerini ön plana alınarak değerlendirilmektedir. Kullanıcıdan elde edilen bilgilerin tasarım aşamalarında uygulama yöntemi olarak kullanılması demokratikleşme hareketi olarak kanul görülmektedir (Bosma, Hoogstraten, Vos, 2000). Hardwick'e göre kullanıcı odaklı tasarımlar çok bileşenli bir alt yapıya sahiptirler. Bundan dolayı tasarım aşamalarında yer alan farklı disiplinler içerisinde kullanıcının payı büyük olmakla beraber tasarımcılar, akademisyenler, yerel yönetimler gibi alt gruplar da dâhil edilmelidir. Böylece ortaya çıkacak sonuçlardan elde edilen verilerle özellikle kendi katkısını gözlemleyebilen kullanıcının tasarımlarda daha çok yer alacağı saptanmaktadır (Cullingworth, 1970). Ayrıca bu kullanıcı katılımının kentsel yönetimlerde "oldubitti/fait accompli" olarak ifade edilmesi sadece yüzeysel bir dâhil olmanın aksine interaktif bir şekilde yer almasının gerekliliği savunulmaktadır (Cullingworth, 1970).

2.2.2.1. Kullanıcı İçin Tasarım

Kullanıcının istediği somut mekânın mimarın soyut algısıyla beraber inşa edilmesi kullanıcı odaklı tasarım olarak tanımlanmaktadır. Bu tasarım yaklaşımlarının yaygınlaşmaya başlamasıyla kullanıcının tasarım sürecine nasıl katılması gerekliliği sorgulanmaktadır. Tasarım yaklaşımı olarak görülmesinin yanı sıra ele alınması gereken konu yöntemlerdir. Çünkü hedef kitle olan kullanıcının, “sürecin hangi aşamasında yer almasıyla tasarım verimli bir hale gelir” sorusunu karşımıza çıkarmaktadır. Nitekim temelinde doğru bir yönetim şekli barındıran, bireysel sorumluluk ile başlayan, sivil örgütlenme ve sosyal çevre ilişkilerinin güçlenmesini amaçlayan karmaşık bir organizasyondur (Fezer, Heyden, 2007). Modernizm akımının getirdiği sabit ve ideal mimari yapı kurgusu üzerinden üretilen fikirlere zaman içerisinde mimarlar tarafından karşı çıkılmıştır. Daha özgün ve alternatif yöntemleri benimseyen mimarlar ve tasarımcılar, ideal mimariyi kullanıcının kolektif katılımıyla ortaya çıkan tasarımlar olarak kabul etmektedir (Sadler ve Hughes, 2000).

Kullanıcı odaklı tasarım yaklaşımının öncüsü olan John Habraken’e göre mimarlık, gündelik yapıyı çevreyi tasarlamaktır. Habraken, gündelik çevre için tasarım yapılabileceğini savunmaktadır (İncedayı, Şahinler, 2017). Farklı coğrafi bölgelerde yaygınlaşmaya başlayan tasarım yaklaşımına yönelik çalışmalar yapılmaktadır. 1962’de Tasarım Yöntemleri Konferansı’ndan elde edilen sonuçlarla DRS (Tasarım Araştırma Derneği/ Design Research Society) İngiltere’de kuruldu. Bu topluluk tasarım sürecinin bütün yönleriyle ele alınması gerekliliğini öne sürmektedir. 1967 yılında Kaliforniya’da kurulan CDC (Topluluk Tasarım Merkezi/Community Design Center) topluluğu tasarımın her aşamasında kullanıcı-tasarım profesyonelleri arasındaki işbirliğini desteklemektedir (Luck, 2018). Tasarımda kullanıcıyı ön planda tutmayı hedefleyen bu topluluk, planlama aşamalarında katılımın gerçekleşmesi ilkesi üzerine çalışmalar yürütmektedir. Mimarlık disiplinin sosyal bilimlerin araştırma yöntemlerinden faydanlanmasından yola çıkarak 1969 yılında ABD’de kurulan EDRA (Çevresel Tasarım Araştırma Merkezi/ Environmental Design Research Association) kullanıcı tasarım kalitesini analiz etmek için ortaya çıkan çevresel-davranış topluluğudur (Lee,2006). 1973’te Frans Van Der Werf ile SAR (Mimarlık Araştırma Vakfı/ Stichting Architecten Research) kapsamında kullanıcıyı tasarıma dahil etme yöntemleri için araştırmalar yapılmıştır.

Kullanıcının odaklı yapılan tasarımların arka planında yer alan temel düşünce, zaman içerisinde kullanıcının değişebilecek ihtiyaçlarına göre tasarım yapma fikri vardır. Bu düşünceden yola çıkılarak tasarımların esnek veya açık uçlu yöntem kullanılarak yapılması temel yaklaşım olarak belirlenmektedir. Çünkü kullanıcıya sunulan imkanların bir noktada yetersiz kalacağı ve zaman içerisinde ihtiyaç duyulan yeni mekânların kullanıcının müdahalesi ile gerçekleştirilebileceği savunulmaktadır. Açık uçlu tasarım veya bazı kaynaklarda yer alan sosyal mimarlık yaklaşımları olarak genellenebilecek bu öncül arayışlar için kullanıcı için tasarım niteliğini yapmak mümkündür (Hacılibeyoğlu, 2013). Ayrıca esneklik ve açık uçlu tasarım kavramları da kullanıcı-mekân uyumluluğu içerisinde üretilen kullanıcı odaklı tasarım yaklaşımları arasında yer alır. Burada değinilen açık uçlu tasarım yaklaşımları, kullanım aşamasında kullanıcının yaşadığı mekâna müdahale edebilmesi ve tasarımcıya aktarabilmesi üzerine gelişen kullanıcı katılımı düşüncesidir. Birçok mimar, tasarımcı, şehir planı, kuramcılar kullanıcının sosyal ve kültürel değerlerinin ön plana çıkması gerekliliğini savunarak tasarım içerisinde değerlendirmeye başlamışlardır (Hacılibeyoğlu, 2013). Şekil 2.7’de yer alan tabloda literatürde yer alan kullanıcı için tasarım yaklaşımını geliştiren mimarların ortaya koydukları kavramlar ve yöntemler yer almaktadır.

KULLANICI İÇİN TASARIM		Açık uçlu tasarım veya esnek tasarım = kullanıcı için tasarım	
		Tasarım Yaklaşımlarının Açıklaması	
• John Habraken	-----	Açık Yapı	(Open Building)
• Herman Hertzberger	-----	Çokdeğerlilik	(Polyvalence)
• John Turner	-----	Kendi Kendine Yardım	(Self-help)
• Yona Freidman	-----	Mobil Mimarlık	(Mobile Architecture)
• Paul Davidoff	-----	Fırsat Eşitliği Planlayıcıları	(Planners for Equal Opportunity)
• Henry Sanoff	-----	Tasarım Oyunları Atölyesi	(Design Games Workshop)

Akımda yer alan diğer mimarlar;

Franz Van Der Werf, Lucien Kroll, Johannes Olivegren (İsveç), Giancarlo De Carlo (İtalya), Christopher Alexander, Sandy Hirshen, Richard Hatch, Charles Moore, Karl Linn, David Chapin, James Vann, Ralph Erskine (İsveç), Walter Segal (İngiltere)

Şekil 2. 7: Kullanıcı için tasarım yaklaşımında yer alan farklı kavramlar (Gençoğlu, 2021).

Açık uçlu tasarım olarak ifade edilen yaklaşım, kullanıcının mekân içerisindeki müdahalelerinin tasarım aşamalarından önce veya tasarım sırasında ön görülmesidir. John Habraken'nin Açık Yapı (Open Build) olarak ifade ettiği tasarım modelinde özellikle konut yapılarında kullanıcı katılımı fikri ön plana çıkmaktadır. Kullanıcının konuta müdahalesi için destek (support) ve dolgu (infill) olmak üzere iki sistem belirlenmektedir. Destek sistemi, yapının taşıyıcısı olarak tanımlanmaktadır. Dolgu sistemi ise kullanıcının belirlediği alternatifler çerçevesinde mekânsal kurgular gerçekleşmesidir.

Kullanıcı için tasarım yaklaşımı üzerine çalışmalar yapan Herman Hertzberger bu yaklaşımı çokdeğerlilik (polyvalence) olarak tanımlamaktadır. Hertzberger yapının ana işlevinin mekân kullanımına yönelik çözümler oluşturmayaacağını savunmaktadır (İsmailoğlu, Usta, 2016). Bundan dolayı yapıda ortaya çıkabilecek farklı ihtiyaçların karşılanabilmesi için alternatif düşünce olarak görülen esneklik yaklaşımının gerekliliğini benimsemektedir. John Turner'da 1960'lı yıllarda kullanıcıların mimari süreçlere dahil edilmesi gerektiğini belirtmiştir (Çetin, Baba, 2020). Turner için tasarımda yer alan aktörlerin ortak rolü, kullanıcının isteklerini ön planda tutmaktır. Ayrıca kullanıcı için tasarıma yönelik uygulama çalışmalarında bulunan Lucien Kroll, sadece yapının ilk kullanıcısının değil, daha sonra gelecek olan kullanıcıların da tasarıma referans olabileceğini belirtmiştir (Çetin, Baba, 2020).

John Turner toplum katılımlı tasarım yaklaşımı olarak literatüre, kendi kendine yardım (self-help) tanımını kazandırmıştır. Henry Sanoff'a göre katılımcı tasarım, insanlar için ortamların yaratılmasında ve yönetilmesinde değişim yöntemi olarak kullanılmasıdır. Henry Sanoff kullanıcı için tasarım üzerine literatürde "Tasarım Oyun Atölyeleri (Design Games Workshop)" yöntemini kullanarak kavrama yönelik alternatiflere katkı sağlamaktadır.

Özetle bu bölümde açık uçlu tasarıma yönelik benzer tanımlamalar yapan mimarların yaklaşımları açıklanmaktadır. Buradan yola çıkarak ortaya çıkan kavramların ve yöntemlerin analizi olarak;

1. Tasarım mimarın soyut algısı etrafında şekillenmektedir.
2. Tasarımdaki aktör, mimar veya tasarımcı iken; yapının ana aktörü içerisindeki kullanıcısıdır.
3. Kullanıcı tasarıma yön verebilecek aktif bir etkidir.
4. Kullanıcıyı ifade edebilecek doğru ve etkili tanımların yapılması tasarıma yön verebilecek altlıkları oluşturmaktadır.

2.2.2.2. Kullanıcı ile/Birlikte Tasarım

Kullanıcıyla birlikte tasarım yaklaşımı bir önceki bölümde yer alan kullanıcı için tasarımla benzerlik göstermektedir. Kullanılan yöntemsel farklılıklar sonucunda kullanıcıyla birlikte tasarım kavramı değişiklik göstermektedir. “Birlikte” kavramının getirdiği beraber kolektif iş yapma düşüncesinin benimsenmesiyle tasarım aşamalarında yer alan anlayıştır. Tasarım aşamalarında aktif bir şekilde katılım gösteren kullanıcı yöneten, gözlemleyen, yorumlayan ve dinleyen bir unsur olarak yer almaktadır. Kullanıcıyla birlikte tasarım; katılımcıların deneyimlerini ve görüşlerini bir araya gelerek yaşadıkları çevreyi profesyonellerin daha iyi anlamlandırması için açıklamasıdır (Gillem, Gordon, 2010).

Bu yaklaşımda öne çıkan düşünce, tasarımda kullanıcılarının aşamalara doğrudan dâhil olmasıdır. Farklı bir bakış açısı olarak, çevre halkın analiz aşamasına dâhil olmasıyla alternatif tasarım seçeneklerini ortaya çıkarmaktır (Oktay, 1990). Tasarım yaklaşımlarında yer alması gereken konu uygulama yöntemlerinin belirlenmesidir. Bu yöntemler literatürde;

- Grup Atölyesi (Group Workshop),
- Kullanıcı Danışmanlığı (User Consultancy),
- Çevre-bilinçsel Teknikler (Environmental Awareness Technics),
- Çevresel Diyagram (Environmental Mapping),

olarak sıralanmaktadır. İlk olarak grup atölyesi çalışmaları ele alınırsa profesyonel olmayan bireylerin tasarım kriterlerine dâhil olma biçimi olarak tanımlanmaktadır. Stephan Carr tarafından geliştirilen kullanıcı danışmanlığı, kullanıcıların tasarımda yer alması için kişilerin görevlendirilmesi anlamına gelmektedir (Oktay, 1990). Tasarım aşamasından sonraki uygulama evresinde çevre-bilinçsel teknikleri ile kullanıcının çevresel sorunlara olan duyarlılığını arttırmak amaçlanmaktadır. Bu teknikte kullanıcılar çevre analizi sonucunda elde ettikleri bilgileri ve değerlendirmeleri kağıda aktararak görsel olarak ifade etmeleri amaçlanmaktadır. Kullanıcıların içinde bulundukları çevreyi günlük kullanım şekillerine göre görselleştirmeleri çevresel diyagram olarak nitelendirilmektedir. Çevresel psikologların ve planlamacıların meydana getirdiği bu teknik ile kullanıcının algısı betimlenmek istenmektedir. Buradan elde edilen bilgilerle katılımcılar grup çalışması içerisinde ortaya çıkardıkları diyagramları tartışarak tasarım aşamalarına kendi algılarını yansıtmaya çalışmaları amaçlanmaktadır. Oktay’a (1990) göre kullanıcıyla birlikte tasarım yaklaşımını

daha iyi anlayabilmek ve bu yöntemleri geliştirmek için sorulması gereken temel soruları özetlemek gerekirse;

- Yaklaşım nasıl olmalıdır?
- Katılımcıların kimlikleri ve süreç içerisindeki rolleri nelerdir?
- Kullanıcı aşamaları ve kullanılan yöntemler nelerdir?
- Çevresel değişim için dikkate alınması gereken nedir?
- Kullanıcı odaklı tasarım yaklaşımının uygulaması sonucunda nasıl bir değişim ortaya konulmaktadır (Oktay, 1990).

Liz Sanders'e göre (2002), kullanıcıyla birlikte tasarım yapma fikrinin ortaya çıkabilmesi için çeşitli teknikler kullanılmaktadır. Mimarlık veya tasarım disiplinde yetişen aktörler, tasarımda yer alan süreçlerin şekillenmesi için kullanıcı ile yapı arasında köprü görevi görmektedir. Bu noktada önemli olan unsur iletişimdir. Özgün tasarımların ortaya çıkarılabilmesi için gerekli olan iletişim ağının kurulabilmesi gerekmektedir. Sanders, kullanıcının fikirlerini ifade etme ve tasarıma dâhil olma biçimini sözlü iletişim (say tolls), gözleme dayalı iletişim (do tools) ve üretmeye dayalı iletişim (make tools) olmak üzere kullanıcıyla tasarım tekniklerini üç kategoriye ayırmaktadır (Sanders, 2002).

Benzer bir yaklaşım önerisi sunan Henry Sanoff aktif eylem içerisinde olan kullanıcının iletişim ve sürece dâhil olma çabasını ortak bir yaklaşım olarak ele almaktadır. Sanoff'a göre (2005) tasarımda yer alması gereken mimar-kullanıcı ilişkisi için farklı teknikler önerilmektedir. Tasarım planı yapılmadan önce ön aşamada kullanıcı ile anket, görüşme, konsept toplantıları ve haritalama yöntemleri gibi teknikler kullanılmaktadır. Henry Sanoff'un ortaya koyduğu yöntemler; dolaylı (indirect methods), bilinçlenme (awareness methods) ve grup etkileşimi (group interaction methods) olarak tanımlanmaktadır (Hacılibeyoğlu, 2013).

Hem Sanders hem de Sanoff'un kullanıcıyla birlikte tasarım yaklaşımında ortaya çıkarmak istedikleri temel düşünce, iletişimin önemini ön planda tutabilecek yöntemleri belirlemektir. Bu durumda her iki yaklaşımın ana başlıkları ve alt başlıklarında üretilen çözümler arasında benzerlikler görülmektedir.

Süreç içinde kullanıcı için tasarım yaklaşımı, tasarımcı-kullanıcı ilişkisinin gelişmesine ve tasarımcı-kullanıcı etkileşimine olanak sağlayan ortamların varlığına bağlı olarak kullanıcıyla birlikte tasarım anlayışına evrilmiştir (Hacılibeyoğlu, 2013). Kullanıcıyla birlikte tasarımın

ana amacı, kullanıcının günlük yaşam deneyimlerini ve sosyal yaşamında ön plana çıkan verileri tasarımın parçası haline getirmektir. Analiz edilmek istenilen tüm bu yaklaşımlar çerçevesinde elde edilen ortak amaçlar şöyle sıralanabilir;

- Kullanıcı odaklı yaklaşımların perspektif farklılıkları,
- Tasarım aşamalarında kullanıcı aracılığıyla ortaya çıkarılabilecek alternatif tasarımları elde etmek için teknikler ve uygulamalar geliştirmek,
- Her bir kullanıcının ortak çalışmaya katkı sağlamak amacıyla ortaya çıkardığı farklı altlıklar,
- Mimar-kullanıcı arasındaki işbirliği ile tasarımı ön plana çıkarabilecek güçlü ve yeterli yönleri meydana getirmektir,
- Kullanıcıyla birlikte tasarım anlayışı atölye ortamlarında gerçekleşir. Her atölye probleme, kullanıcıya ve amaçlara göre farklı sonuçlara ulaşır,
- Karşılıklı etkileşim ve iletişim ortamında doğrudan bilgi alışverişi sağlanır (Allen, Ballman, Begg, Muller, Nielsen, Spoll, 1993).

Şekil 2.8’de yer alan tabloda mimari tasarım sürecinde kullanıcının rolü özetlenmektedir. Ayrıca mimarın ve kullanıcının ilişkisi açıklanmaktadır. Katılımcının rolünü ve iletişim modelini kullanıcı için tasarım ve kullanıcıyla birlikte tasarım yaklaşımları üzerinden ön plana çıkarmaktadır. Rasyonel bir tasarım önerisi ortaya çıkarabilmesi için ele alınması gereken nitelikler belirtilmiştir.

3. TASARIM SÜRECİNDE KATILIMCI YAKLAŞIMLAR

Tezin bu bölümünde kullanıcı odaklı tasarım yaklaşımları incelenmektedir. Bu yaklaşımların ortaya çıkardığı tasarım ilkelerinin konut üzerindeki yansımaları irdelenmektedir.

3.1. John Habraken Tasarım Yaklaşımı Open Building “Açık yapı”

Prof. Dr. N. John Habraken, tasarımı değişken bir unsur olarak kabul gören açık yapı yaklaşımını mimari disiplinine kazandıran Hollandalı mimar, eğitimci ve teorisyendir. Çoklu konutlarda kullanıcı odaklı tasarım, kullanıcıların tasarım aşamalarına katılımı Habraken’in teori olarak ortaya çıkardığı konulardır. Özellikle konut üzerindeki teorik yaklaşımları ile yenilikçi bakış açılarını ortaya çıkarmaktadır. Konutun sadece belirlenen imar kuralları gibi yasalar çerçevesinde tek bir biçime sahip olmadığını savunmaktadır (Habraken, 1972). Konutun kullanıcılara göre şekillenebileceği düşüncesinden yola çıkarak 1962 yılında yayınlanan “*Support: An Alternative to Mass Housing*” Destek: Toplu Konutlara Bir Alternatif kitabı ile mimarın tasarımdaki rolünü belirginleştirmektedir. Bu noktadan yola çıkarak birçok mimar tarafından 1965 yılında kurulan SAR (Mimarlık Araştırma Vakfı)’ın direktörlüğünü üstlenen Habraken konutta kullanıcı katılımı fikri ile ilgili araştırmalar ve tartışmalar yaparak konuya farklı bakış açıları getirmektedir. Ayrıca MIT (Massachusetts Institute of Technology) Massachusetts Teknoloji Enstitüsündeki başkanlığını yürüttüğü dönemlerde tasarımda öngördüğü alternatif yöntemleri eğitim alanında da yansıtmak için tematik tasarım adı altında ders vermiştir (İncedayı, Şahinler, 2017).

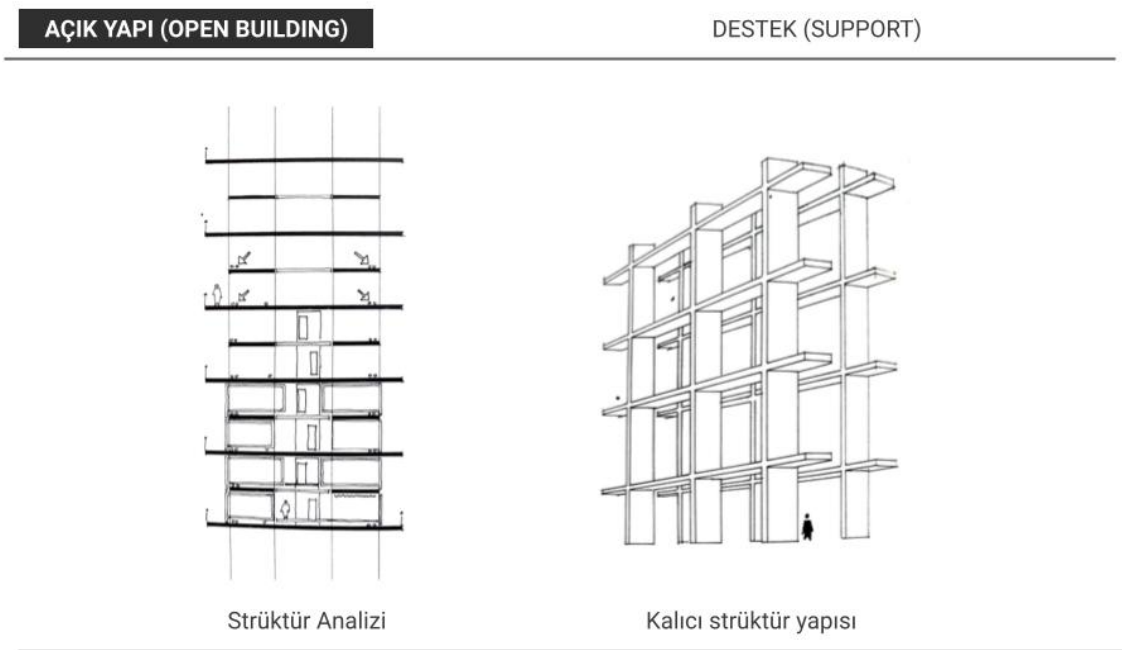
3.1.1. Tasarım Kriterleri

Konutların mekânsal kurgularında kullanıcıların temel ihtiyaçları ve konutu deneyimleme şekillerine göre özelleştirilmesi gerekliliği fikrini savunan Habraken mimari tasarıma yeni bir teori ortaya koymaktadır (Habraken, 1972). Konut tasarımındaki kullanıcı katılımı yaklaşımı açık yapı ile ilişkilendirilmiştir. Açık Yapı “*Open Building*” olarak literatüre geçen bu yaklaşımın temelini kavramsal olarak şu şekilde özetlenebilir:

- Kentsel ve mimari tasarım olmak üzere yapıları çevrede farklı üretim katmanlarının belirlenmesi,
- Tasarım aşamalarına kullanıcının mimar veya tasarımcı kolektif işbirliği ile karar verebilmesi,
- Farklı disiplinlerin tasarımda yer alabileceği fikri ile ortak çalışma yürütülmesi,

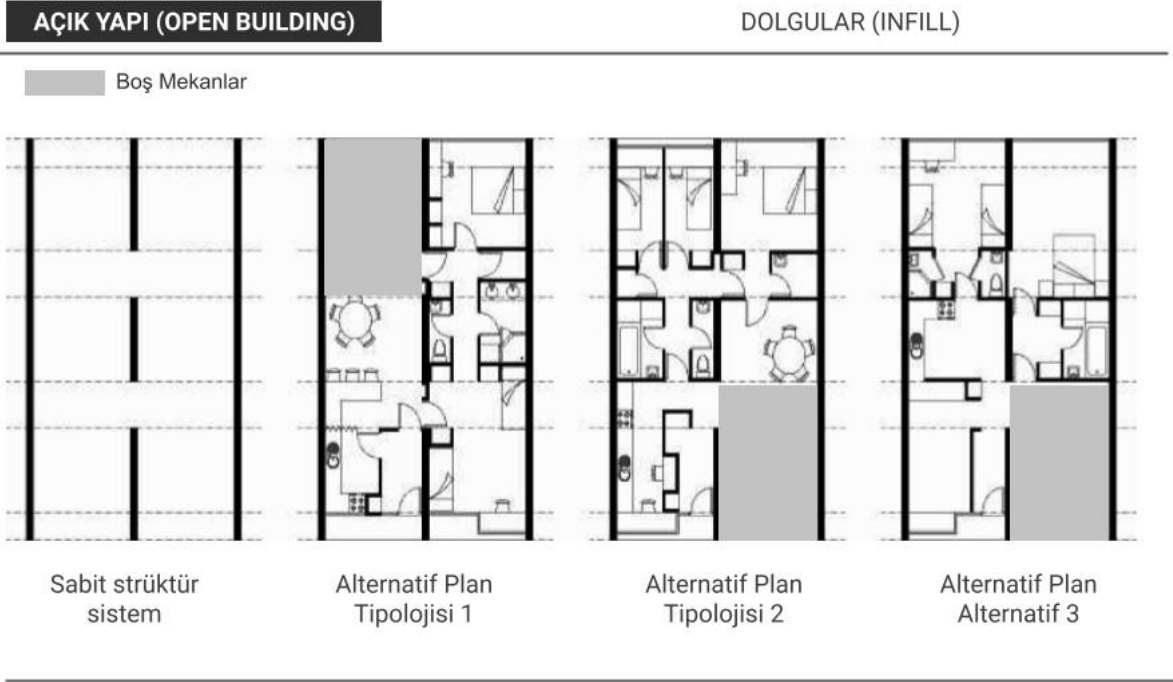
- Teknik sistemleri oluşturan katmanların farklı bir sistemle yer değiştirmesine olanak sağlayacak şekilde esnek olması,
- Yapılı çevrenin sürekli olarak değişim içerisinde olduğunun bilinmesi ve araştırılması gerektiği fikri olarak tanımlanmaktadır (Nascimento, 2012).

Aktif rol alan kullanıcının konut tasarımına yansımaları destek (support) ve dolgu (infill) olmak üzere ayrılan iki sistem oluşturmaktadır. Habraken'in ifade ettiği destek sistemi yapının strüktürünü oluşturan sabit elemanlar; dolgu sistemi ise kullanıcıların yönlendirmesi ile elde edilen değişebilir elemanlar olarak tanımlanmaktadır. Bu yaklaşım ile ortaya çıkabilecek alternatifli tasarımlar farklı kullanım ve kurgulara göre şekillenmektedir. Tüm yapılarda yer alması gereken taşıyıcı sistemin profesyoneller tarafından karar verilmesiyle oluşturulan destek sistemi Şekil 3.1'de örneklendirilmektedir.

Şekil 3. 1: Destek (support) sistemleri (Düzenleyen: Gençoğlu, 2021).

Tasarımda yer alan sabit elemanların kararının verilmesinde sonra dolgu sistemi olarak adlandırılan alanlar belirlenmektedir. Tasarımcılar veya mimarlar kullanıcılarla birlikte mekânsal kararları belirlemektedir (Şekil 3.2). Hareketsiz elemanların belirlediği sınırlamalar içinde, değiştirilebilir elemanlar ile kullanıcının kendi konutunu biçimlendirmede serbest olduğu benimsenmektedir (Atasoy, 1980).

Şekil 3. 2: Dolgu (infill) sistemi kullanılarak oluşturulan alternatif iç mekân kurguları (Düzenleyen: Gençoğlu, 2021).

Yukarıda açıklanan yaklaşım çerçevesinde gelişen plan tipolojileri ile kullanıcıların sahip olmak istedikleri konut türleri belirlenmektedir. Böylece ortaya çıkan alternatifler içerisinde kullanıcıya uygun olan tasarımlar yapılabilmektedir. Destek ve dolgu sistemiyle kullanıcı katılımı çerçevesinde inşa edilecek konutlar arasında çeşitlilik sağlanarak fiziksel çevre oluşturulmaktadır. Ayrıca sadece plan olarak değerlendirilmeyen bu yaklaşımda kullanıcılar konutları için cephe önerisinde de bulunabilmektedirler. Tasarıma yönelik alternatifler oluşturulurken birçok parametre belirlenerek açık bir şekilde üretilmektedir (Hasgöl, Özsoy, 2016). Kullanıcının bir güç olarak tanınması ve kavranması gerektiğini savunan John Habraken mekânın oluşumunu bir süreç olarak ele alarak, kullanıcının bu oluşum sürecindeki rolüne ve gücüne dikkat çekmektedir (Habraken, 1982). Ortaya çıkarılan bu yöntemin sağladığı olumlu gelişmeler göz önüne alınarak Açık Yapı tasarım yaklaşımı literatür çalışmalarına ve uygulama örneklerine konu olmaktadır.

3.2. Herman Hertzberger Tasarım Yaklaşımı “Çokdeğerlilik”

John Habraken’in 1960’lı yıllarda ortaya çıkardığı katılımcı mimarlık yaklaşımının Avrupa’da yansımalarının devam ettiği görülmektedir. Avrupa’da özellikle Hollanda’da yaygınlaşmasından sonra burada yetişmiş olan mimarlar üzerinde kullanıcı odaklı tasarım fikri benimsenmeye başlamaktadır. Habraken’in fikirleri üzerinden yola çıkarak katılım ile tasarım yapma çözümleri fikrini benimseyen ve bu konu üzerine ilk kez uygulama örneği gösteren mimar Herman Hertzberger’dir (Luck, 2018). Benimsediği düşüncenin temelinde modernizm tabanlı tasarımların varsayımlarına tepki olarak tasarım odağında yer alması gereken kullanıcı katılımı fikri yer almaktadır. Hertzberger’e göre mimarlığın amacı, kullanıcı ihtiyaçlarını ön plana çıkaran tasarımlar oluşturmaktır. Ayrıca kullanıcılara her bir mekânı veya alanı nasıl kullanmak istedikleri konusunda karar verme özgürlüğü sağlayarak tasarımlar ortaya çıkarmaktadır (Lee, 2006). Hertzberger’in mimarlığı, kullanıcının biçim ve mekân üzerinde yansımalarından yola çıkarak insan merkezli tasarım yapma olarak tanımlanmaktadır. Modernizmin dogmatik özelliğinden farklı olarak katılımcı tasarımı benimseyen Herman Hertzberger için temel nokta, mimari ürün değil kullanıcının kendisidir (İncedayı, 2008). Bu amaçtan yola çıkarak özellikle kullanıcı-mimar ilişkisini sorgulayarak mekân çözümlerindeki farklılıkları ele almaktadır.

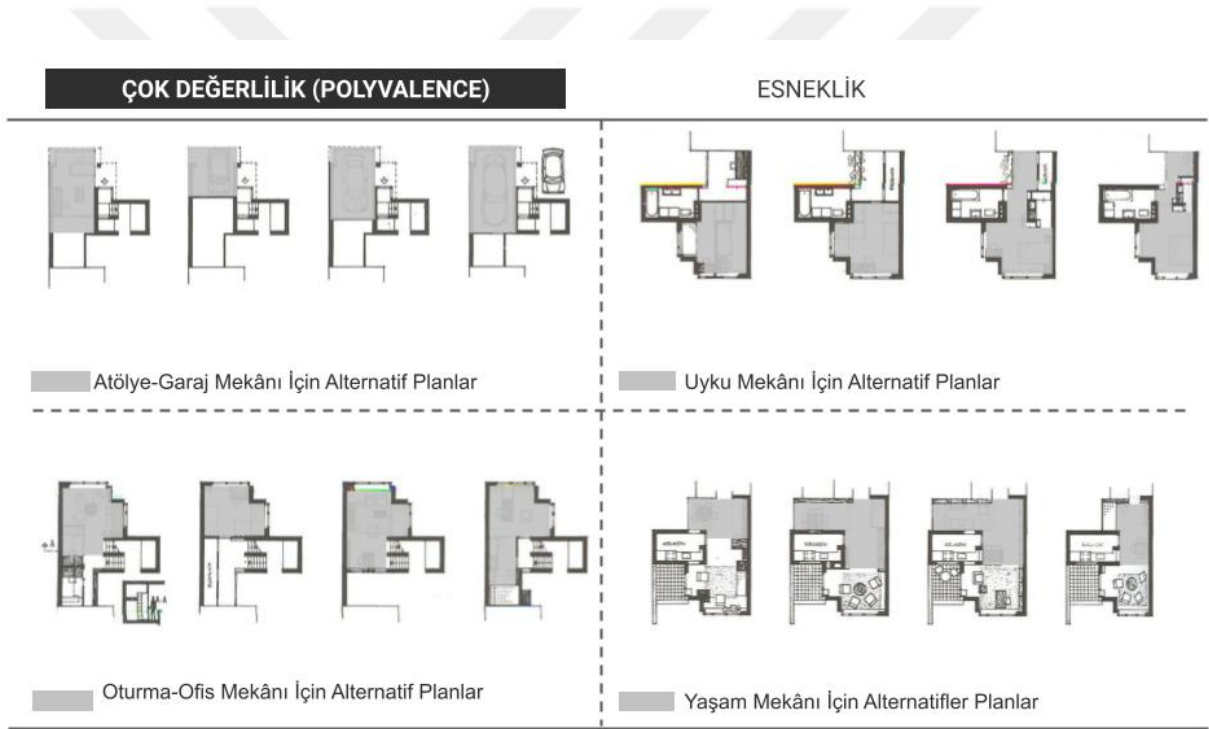
3.2.1. Tasarım Kriterleri

Herman Hertzberger kullanıcıyı tasarım odağına almak için esneklik kavramından yola çıkmaktadır. Bu kavram mimarlık literatürüne 1950 yıllarında girmiştir (İslamoğlu, Usta, 2016). Mimari yapılar devamlı olarak yaşam döngüsündeki akışa göre şekil almaktadır. Bu dinamik olgu içerisinde yapıların var olabilmesinin temelinde esnek olma fikri gelmektedir (Forty, 2000). Hertzberger, belirlenen tasarım kararlarının devamlı olarak yapının mekânlarında aynı kalmayacağını savunmaktadır (İslamoğlu, Usta, 2016). Bu nedenle yapı içerisinde kullanım ihtiyacına göre şekil değiştirebilecek esnek mekânsal kurguların olması gerekmektedir.

Bir yapı tasarımında yer alması gereken temel ilke Herman Hertzberger’e göre kullanıcı için gerekli olan mekânsal kurguların yapılmasıdır. Esneklik yaklaşımının kullanılması mimari tasarımda birden fazla çözüm önerisinin olabileceğini ortaya çıkarmaktadır (Hertzberger, 2009). Tasarımda esnekliğin çokdeğerlilik anlamına geldiği yaklaşım, mekânların farklı kullanımlara imkan sağlaması olarak nitelendirilmektedir (İslamoğlu, Usta, 2016). Mekânların birden fazla kullanım amacıyla işlevlendirilmesi Hertzberger’in esneklik yaklaşımını

açıklamaktadır. Bu noktada kullanıcının gereksinimine göre biçim değiştiren esnek mekânlar elde edilmektedir.

Herman Hertzberger'in tasarım yaklaşımının ilk örneği Hollanda'da yapılan Diagoon Konutlarıdır. Çokdeğerlilik çerçevesi kapsamında tasarlanan konutların temel fikri; merkezi bir yaşam alanıyla birlikte herkesin kullanımına göre farklılık gösterebilen alanların yatay ve dikey düzlemde birden fazla plan tipolojilerinin üretilmesidir (Hertzberger, 2016). Kullanıcı katılımıyla belirlenen konutlarda atölye-garaj, yaşam alanı, uyku mekânı ve çalışma alanı farklı tipolojilerle bir araya gelmektedir (Şekil 3.3). Gündelik yaşamın büyük bir bölümünü oluşturan oturma mekânı içerisinde çözülen ofis alanları ile kullanıma yönelik çeşitlilik oluşturmaktadır.

Şekil 3. 3: Çokdeğerlilik yaklaşımı ile oluşturulan alternatif iç mekân planları (Düzenleyen: Gençoğlu, 2021).

Diagoon konutlarında, yapının taşıyıcı sistemi belirlenerek kullanıcı ihtiyacına göre belirlenecek mekânlar sınırlandırılmaktadır. Kullanıcıların aldığı kararlar çerçevesinde mutfak ve banyo mekânları aynı dikey sirkülasyonda yer almaktadır. Bu tarz mekânsal kararlarla beraber ihtiyaç duyulan diğer işlevler belirli bir tipolojide yer değiştirerek alternatifler üretilmektedir. Bu noktada kullanımdaki değişikliklere izin veren esneklik yaklaşımı ile tektip plan üretilmesine çözüm önerisi olarak sunulmaktadır.

Diagoon Konutları ortaya çıkabilecek yeni durumlar için mimari çözümler üreterek kullanıcılar için çokdeğerlilik yaklaşımının uygulama örneği olarak literatürde yer almaktadır. Çok amaçlı kullanımı, önceden kullanıcı katılımıyla belirlenen nitelikler çerçevesinde tasarlandığı için ilerde oluşabilecek farklı kullanımlara yönelik mekânsal esneklikler sağlamaktadır. Buradaki temel yaklaşım, mekânların doğrudan kullanımı olmadığı zamanlarda kullanıcı hareketliliğini engellemeyen aksine kullanıcıya farklı değerlendirme alanları sunarak memnuniyetini sağlamaktır (Hertzberger, 2016).

Katılımcı yaklaşımla tasarlanan bu konutlarda yapının hem mekânsal kurgularında hem de dış cephesinde kullanıcı isteği ön planda tutulmaktadır. Tasarım kararları içerisinde yer alan duvarların beton bloklardan oluşması taşıyıcı duvar özelliği göstermektedir. Bu nokta da yapının iç mekân kullanımında gerekli ve yeterli esneklik uygulanabilmektedir. Kullanıcıların istedikleri şekilde konutu tamamlama ve yenileme imkanları vardır (Hertzberger, 2016). Konutların çatı katları kullanıcı kullanımına göre birbirine zincirlenerek eklenmektedir. Bu alanların ne şekilde bölüneceği kullanıcı tarafından belirlenmektedir (İncedayı, 2008). Bu yaklaşımlar neticesinde yapıya bitmemişlik algısıyla yaklaşılmaktadır. Kullanıcılara göre tasarımın yapılması gerektiğini savunan Herman Hertzberger'e göre, konutlar için farklı kat planlarının yaratıcı bir çalışmaya ortaya çıktığı savunulmaktadır. Sadece iç mekân tasarımında yer almayan kullanıcılar konutlarının dış cephe tasarımında da müdahalelerde bulunabilmektedirler (Şekil 3.4). Böylece konutlar tamamlanmış bir tasarım yerine dinamik bir şekilde değişebilen yapı haline gelmektedir. Bu düşünceyle geleneksel çözüm yaklaşımlarının aksine konut tasarımına alternatif bir bakış açısı kazandırmaktadır.

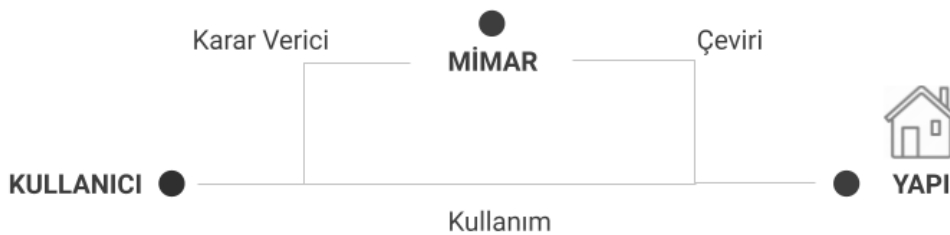
Şekil 3. 4: Diagoon Konutları dış cephe görselleri (Hertzberger, 2016).

Çoklu konutların ve tekil konutların inşasında birçok gelişmenin başlamasına öncü olan Diagoon Evleri konut tipolojilerinin yenilikçi bakış açısı getirilmesi gerekliliği için önemli rol oynamaktadır. Konut kullanıcısının isteklerine daha uygun yeni konut biçimleri üretilmesinin mimari ortama kazandıracığı önem bu yaklaşımla ortaya konulmaktadır.

3.3. Yona Friedman Tasarım Yaklaşımı “Mobil Mimarlık”

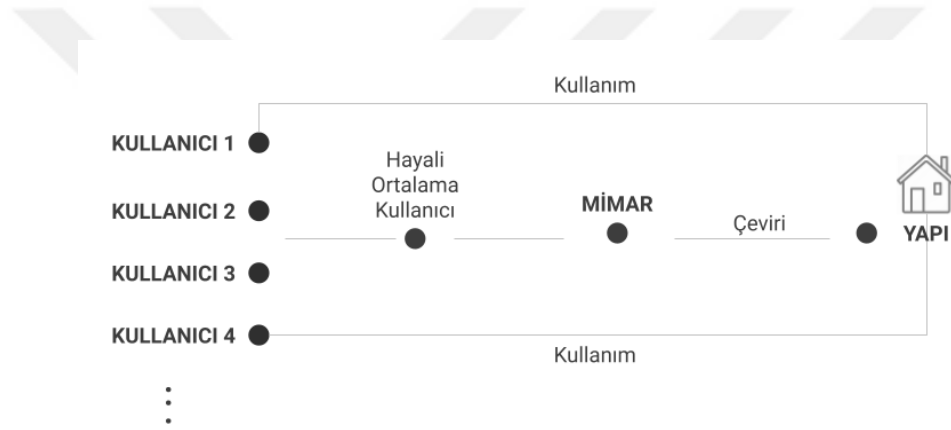
Yona Friedman için mimarlık estetikten ziyade sosyal yaşam şekillerinin değerlendirilmesi olarak nitelendirilmektedir. Friedman’a göre kullanıcı katılımı olmaksızın tasarlanan yapıların sürdürülebilir bir yaklaşım sergilemediği savunulmaktadır (İncedayı, 2008). Kullanıcı sayısının artmasıyla tasarlanan büyük ölçekli yapılarda mimar konut sakinlerinin ihtiyaçlarını günümüz şartlarında karşılasa bile gelecekte oluşabilecek yeni gereksinimleri ön görememektedir. Bu durumda kullanıcıyı merkeze alan Friedman, mimari süreç odaklı tasarımlarda katılımcı yaklaşımın gerekliliğini benimsemektedir. Friedman’a göre; mekân ihtiyaç halinde dönüşebilen bileşenlerinin olması, adapte edilebilen ve deneyimlenebilen bir odak haline getirilmelidir. Bu yaklaşımıyla mimarlıkta kullanıcı odaklı tasarımlarda geçicilik ve esneklik konseptlerinin önemi vurgulanmaktadır.

Yona Friedman mimarlıkta süreç ve deneyimin ön planda tutulması gerektiğini savunmaktadır. Mimarlığın sadece estetik bir olgu olarak görülmemesini, aksine sosyal yaşam bağlamında ortaya çıkacak olan tasarımlar olarak değerlendirmektedir (Çetin, Baba, 2020). Tasarımcının ortaya koyduğu proje ile kullanıcının mevcut ihtiyacını karşılasa dahi gelecekte ortaya çıkabilecek durumları öngörmesi mümkün olmayabilir. Bu noktada çözüm olarak tasarım sürecine kullanıcının etkin rol alması gerekliliğini ön plana çıkarmaktadır. Geleneksel mimari tasarım sürecinde mimar veya tasarımcı yalnızca tamamlanmış bina ile kullanıcı arasında bir iletişim kanalıdır (Şekil 3.4).

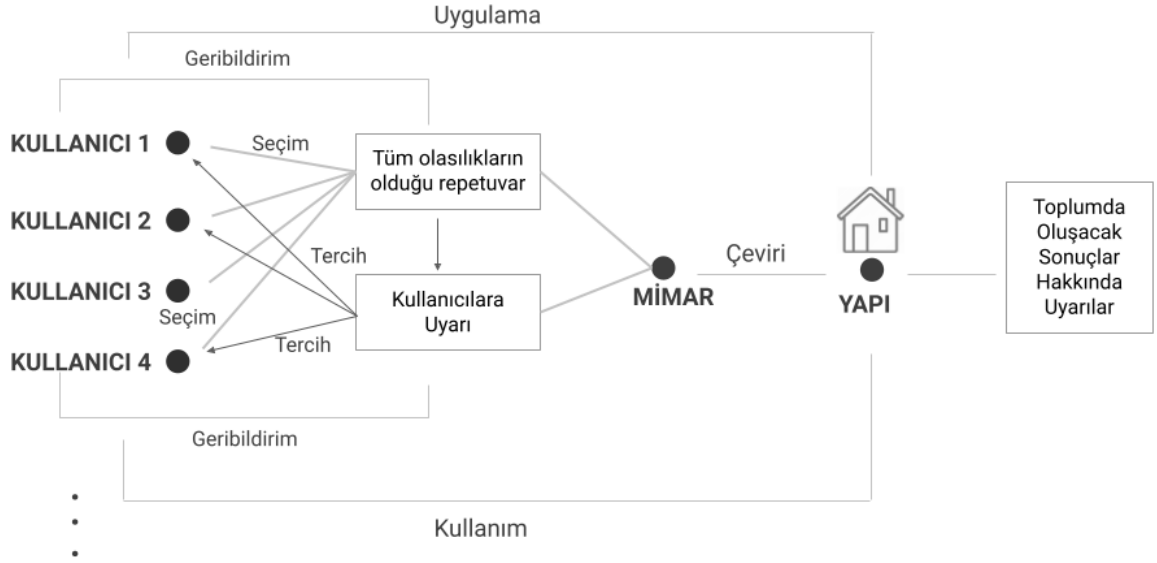
Şekil 3. 5: Kullanıcı-yapı-mimar ilişkisinin klasik mimari aşamaları (Friedmen 1974'te yer alan tablo çevirisidir.) (Gençoğlu, 2021).

Bu iletişim modelinde mimar kullanıcı ile elde ettiği bilgileri tasarıma aktararak yapının oluşmasını sağlamaktadır. İnşa edilen yapıdan sonra sistem içerisinde düzeltmelere izin verilmemektedir (Çetin, Baba, 2020). Mimari projede kullanıcının tasarıma yön vermesinin gerekliliğini savunan Yona Friedman’a göre özellikle çok katlı konut yapılarında tek tip kullanıcının benimsendiği eleştirilmektedir. Birbirini tekrar eden plan tipolojilerinde kullanıcı yerine “ortalama insan” tanımına göre tasarlanmaktadır (Çetin, Baba, 2020). Şekil 3.5’te belirtilmek istenen birden fazla kullanıcının yer aldığı tasarım modelinde mimarın ele aldığı ortalama kullanıcı tipolojisi ile tasarımı gerçekleştirdiği ve kullanıcının ortaya çıkan yapıya sahip olduğu görülmektedir.

Şekil 3. 6: Ortalama kullanıcının mimari tasarım aşamalarındaki yeri (Friedmen 1974'te yer alan tablo çevirisidir.) (Gençoğlu, 2021).

Ortaya çıkan bu durumu geri bildirim sisteminin kullanılmasıyla tasarıma katkı sağlayacağını savunan Friedman Şekil 3.6'dan yola çıkarak kullanıcılardan elde edilen bilgiler çerçevesinde olasılıklar belirlenmektedir. Belirlenen bu olasılıklar içerisinde kullanıcılara seçim ve tercih yapma olasılığı sağlanmaktadır. Bu geri bildirim sistemiyle ortaya çıkan tasarım alternatiflerinin mimar kullanıcı arasında belirlenmesinin ardından yapının tasarlanması gerçekleşmektedir. Ayrıca bu modelde ortaya çıkabilecek olasılıklar kullanıcıyla önceden öngörülerek çözüm önerileri getirilebilmektedir. Gerekli görüldüğü durumlarda yapının inşası aşamasında kullanıcıların dahil edilebileceği bir süreci ifade eden geribildirim sistemi içerisinde kullanıcıyı aktif rol olarak görerek tasarım sürecinde yer alması savunulmaktadır.

Şekil 3. 7: Kullanıcı sayısının artmasına bağlı olarak geri bildirim sisteminin tasarıma yansımaları (Friedman 1974'te yer alan tablo çevirisidir.) (Gençoğlu, 2021).

3.3.1. Tasarım Kriterleri

Kullanıcıların mimari ortamlarda kendini ifade etme özgürlüğünün olması gerekliliğinden yola çıkarak tasarımda esneklik yaklaşımını yorumlayan Friedman “Mobil Mimarlık” teorisini ortaya koymaktadır (Çetin, Baba, 2020). 1960’lı yıllarla dönemin birçok mimarı tarafından kabul gören esneklik kavramı ve modülerlik konusu Friedmanın teorisinin temel fikrini oluşturmaktadır. Projeleri gelecekteki sakinlerine devrederek tasarlamak, bu prosedürü "kendi kendini planlama" olarak adlandırılmaktadır. Mobil mimari ilkelerine dayalı olarak ayaklıklar üzerinde mekânsal yapılar tasarlamaya başlanmıştır.

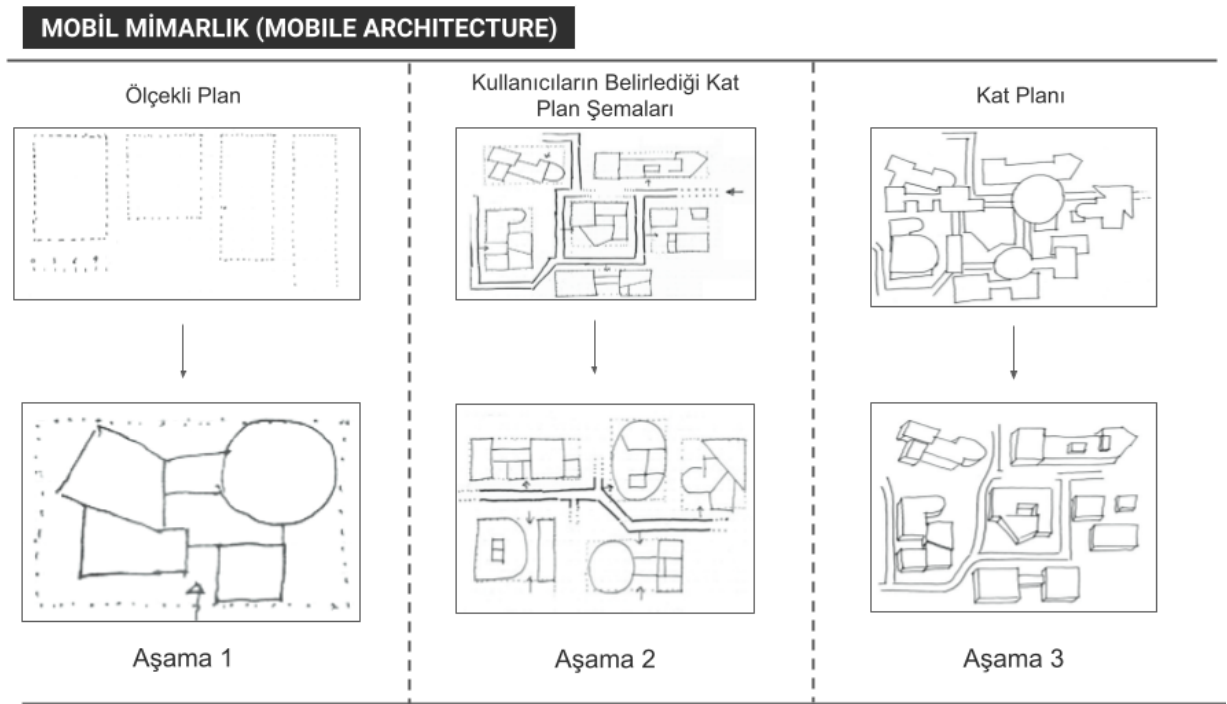
Bu ilkeler;

- yere minimum bir alanda dokunmak,
- sökülebilir ve taşınabilir olması,
- yaşayanlar tarafından istendiğinde dönüştürülebilir olmasıdır.

Friedman’ın Mobil Mimarlık teorisinde kullanıcı odaklı tasarımın benimsenmesiyle konutların birbiri arasındaki doğal ışık ve hava alanlarının engellenmeden dönüştürülebilir olması savunulmaktadır. Yapıların toprak zemine minimum temas etmeleri fikrini savunan Friedman dönüştürülebilir olma eylemini “mobil” olmaları ile açıklamaktadır. (Friedman,

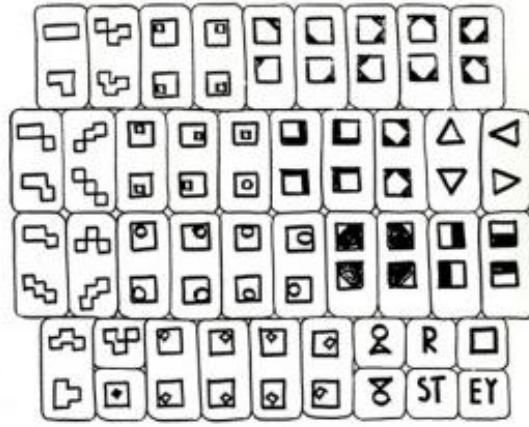
2006). Yapı içerisinde bulunan farklı eğilimler, ihtiyaçlar ve yaklaşımların olması gerektiğini savunan Friedman düzensiz gibi görünen planlamanın içerisinde de bir düzen yakalanabileceğini öne sürmektedir. Rastlantısal olarak tanımladığı bu düzeni ortaya çıkaran kullanıcı profilidir.

Şekil 3.8’de birinci aşamada kullanıcılara belirledikleri ölçekli parsel planı içerisinde konut yapılarının sınırlarını çizmeleri beklenmektedir. Böylece kullanıcılar konutu hangi yönelimde ve konumda olması gerekliliğini görselleştirmeleri beklenmektedir. İkinci aşamada belirlenen kat plan şemaları ile konutun giriş noktası ve nasıl kullanılacağı organize edilmektedir. Ayrıca bu aşamada konut yapısı ile birlikte kullanıcı istediklerine göre açık alan, avlu ve bahçe gibi alanlarda değerlendirilmektedir. Üçüncü aşamada üst üste getirilen bu altlıklardan düşeyde ve yatayda oluşturulacak olan mekânlar belirlenmektedir. Özellikle kent plancılarında yer alabileceği yaklaşımda oluşturulan altlıklarla birlikte konut yapıları arasındaki kat geçişlerinin kurgusu yapılmaktadır. Literatürde bu çalışma Düzyazı Projesi “Flatwriter Project” olarak yer almaktadır.

Şekil 3. 8: Kullanıcı katılımı ile gerçekleştirilen kat plan şemaları (Düzenleyen: Gençdoğan, 2022).

Ayrıca Flatwrite projesi sekiz adımdan oluşan bir bilgisayar programıdır. Bu program, kullanıcının oluşturduğu konut yapılarını bir dizi sembol aracılığıyla görselleştirerek kurgulamaktadır. Katılımcıların oluşturduğu plan şemaları programda birden fazla yerleşim alternatifini ile oluşturmaktadır (URL 2). Friedman için bu program gelecekteki kullanıcı-mimar arasındaki iletişim ağını da farklı bir boyuta taşımaktadır. Flatwrite projesi bir konsept projesi yazılımıdır.

Şekil 3. 9: Kullanıcı için oluşturulan bilgisayar program örnek şemaları (URL 2).

Mimari tasarım odaklı araştırmalar yapan Yona Friedman için kullanıcı odaklı yaklaşımlar üzerine yöntemler oluşturmaktadır. Flatwritter Projesinin amacının özelliği eğitici ve deneysel nitelikte olmasıdır (İncedayı, 2008). Mekân kullanıcısının deneyimi ve bakış açısı ile mimari tasarıma yön verilmesi gerekliliğini savunan mimar için mobil mimarlık adıyla nitelendirdiği yaklaşımı ütopya olarak görülmekle beraber uygulama örneği bulunmamaktadır.

3.4. Henry Sanoff Tasarım Yaklaşımı “Tasarım Oyunları Atölye Çalışması”

Tasarımda kullanıcı odaklı yaklaşımların araştırılması ile ortaya farklı uygulama yöntemleri ortaya çıkmaktadır. Tasarımda yer alan ilkelerin oluşabilmesi için alt başlıklara referans olabilecek yöntemler önemli bir konu haline gelmektedir. Katılımcı tasarım ve planlama alanında birçok çalışması bulunan Henry Sanoff demokratik mimarlık adıyla nitelendirdiği tasarım aşamalarında katılımı vurgulamaktadır (Sanoff, 2010). Demokratik kavramıyla ifade edilmek istenilen 1960’larda ortaya çıkan katılım tanımının ortaya çıkış fikrine felsefik bir bakış açıdır. Amerika ve İngiltere’de ‘toplum tasarım merkezleri’ (community design

centers) kurularak, dezavantajlı grupların tasarım ve karar süreçlerinde önemslenerek tanımlanmasına olanak sağlanmıştır (Sanoff, 2008).

Katılım veya kullanıcı odaklı tasarım konusu insanlar için ortaya çıkabilecek ortak bir tasarım şemasını nitelemektedir. Sosyal, ekonomik ve ekolojik çevrelerimizde uyum içinde yaşamının çözümü katılımcı yaklaşımdır. Topluluk katılımı; tüm kullanıcının veya karar vericilerin dahil olmasıyla onların ihtiyaçlarına yönelik çözüm yaklaşımıyla sürdürülebilir kararları teşvik etmektedir (Sanoff, 2000). Çünkü katılımı etkili bir şekilde ele almak için kavramın ana ilkelerini belirlemek gerekmektedir. Bu bağlamda değerlendirilen katılımcı tasarımda ön plana çıkması gereken maddeler;

- Katılımcılar veya paydaşlar en iyi nasıl katılabilir?
- Katılımcılara anlamlı bir şekilde tasarıma dâhil olmaları için gerekli bilgilerin verilmesi,
- Tüm katılımcıların ihtiyaçlarını ve çıkarlarını tanımak,
- Tasarıma yön verecek etkileri ve kararları ilgili katılımcılara iletmek,
- Katılımcılara tasarım aşamalarını oluşturabilmek için gerekli girdilerin tasarıma nasıl yön vereceğini açıklamaktır.

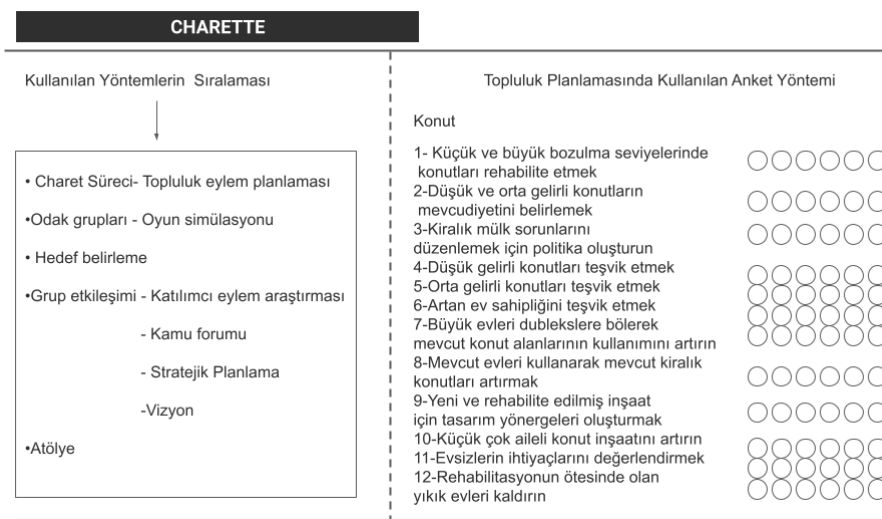
Bu ilkeler referans alındığında ve Sanoff'un yaptığı araştırmalar çerçevesinde kullanıcı odaklı tasarım yaklaşımların gerçekleştirilebilmesi için “Tasarım Oyunları Atölye Çalışması” yöntemini ortaya koymaktadır. Bu yöntemin amacı; katılımcıların çeşitliliğini, özelliklerini ve katılım gerektiren durumları analiz ederek bu çeşitliliği bir araya getirecek tasarımı ortaya çıkarmaktır.

Mimari tasarımda kullanıcı ve mimar iletişiminin gerekliliğini savunan Henry Sanoff, kullanıcının günlük deneyimleri ile ortaya çıkan mekânsal ihtiyaçlarını mimarın profesyonel bilgisi aracılığıyla meydana geleceğini benimsemektedir. Bundan dolayı kullanıcılarla birlikte gerçekleştirelen atölye tasarımsal altlıkların somut hale gelmesini amaçlanmaktadır. Özellikle oyun olarak ifade ettiği iletişim yöntemiyle kullanıcıların fikirlerini aktarabileceği tasarım şemaları oluşturulmaktadır. Bu şekilde kullanıcılar kendilerini rahat hissettikleri ortamlarda oyun panoları, semboller, kartlar veya grafiksel ifadeleri kullanarak tasarımda yer almasını istedikleri düşüncelerini mimara veya tasarımcıya etkili bir şekilde ifade edebilmektedirler.

Sanoff belirlediği kriterlerle tasarıma başlamadan önce yapının bulunduğu bağlamda yerel kullanıcılar göz önüne alınarak ön araştırmalar gerçekleştirmektedir. Bu noktada kullanıcılarla bir araya gelerek kat planları için oyun yöntemiyle şemalar hazırlanmaktadır. “Charette” adını verdiği grup toplantılarında kullanıcılar arasında fikir alışverişlerinin yapılması sağlanmaktadır.

Henry Sanoff’un yürütücülüğünü yaptığı ve atölye yöntemiyle ele aldığı özellikle konut tasarımına yönelik örnek çalışması Richmond Mahallesi Charette’tir. Virjinya’da bulunan Richmond düşük gelirli bir mahalledir. Yenileme ve koruma amaçlı bu mahalle için canlandırma projesi yapılmak amaçlanmaktadır. İlk önce mimarların, konut kullanıcıların ve şehir planlamacıların yer almasıyla sorunların belirlenmesi üzerine bir charette toplantısı yapılmaktadır. Richmond mahallesinin canlandırılması için üzerinde durulan konular konut, güvenlik, eğitim ve kültür yapıları ile ilgilidir. Şekil 3.9’da proje kapsamında kullanılan yöntemlerin aşamaları sıralanmaktadır. Ayrıca yapılan toplantılarda her bir katılımcının cevaplaması gereken anket örneği bulunmaktadır. Çalıştayın amacı, konut üzerinde yapılacak olan çalışmaları analiz etmektir. Her bir katılımcının ankete verdiği yanıtlar doğrultusunda stratejiler belirlenmektedir. Bu stratejilerle hedeflenen tasarıma yönelik adımlar;

- Bozulan konutların onarımı,
- Mahallenin mevcut konut yoğunluğunu korumak,
- Mahallenin dönemsel karakterine uygun yeni dolgu konutları belirlemektir.

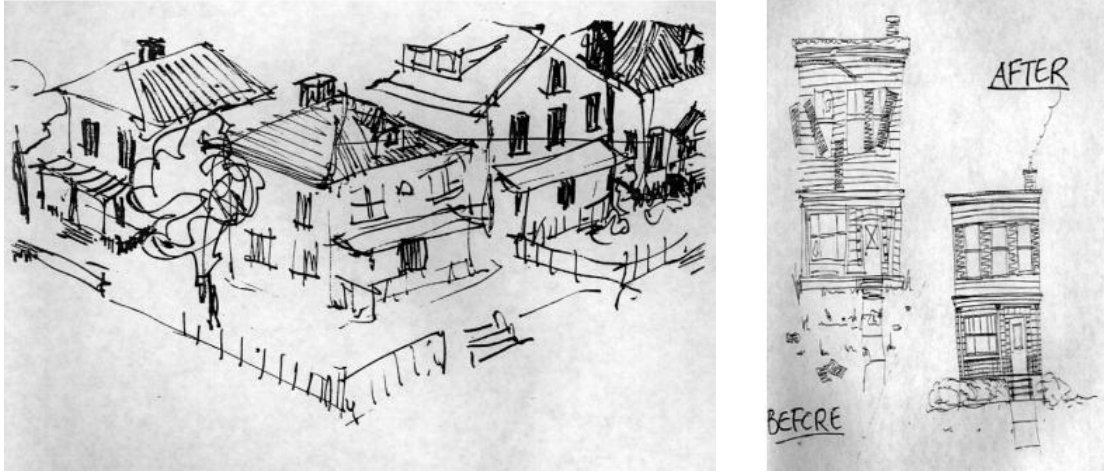

Şekil 3. 10: Richmond'un konut üzerine yaptığı yöntem sıralaması ve konutla ilgili anket örneği (Sanoff, 2010).

Anket sonrası değerlendirme ve tasarıma yönelik kararların alınabilmesi için yapılan grup atölye çalışmaları ile mimar-kullanıcı arasındaki bilgi alışverişi gerçekleştirilmektedir (Şekil 3.10). Yapılan bu iletişim yöntemiyle mimarlar tasarıma yön verebilecek altlıklar için eskiz çalışması hazırlamaktadır (Şekil 3.11).

Şekil 3. 11: Konut tasarımı üzerine yapılan anketin incelenmesi ve konut atölyesindeki grup çalışması (Sanoff, 2010).

Şekil 3. 12: Charetteki alınan stratejiler doğrultusunda mimarların eskiz çalışmaları (Sanoff, 2010).

Kullanıcı odaklı tasarım yaklaşım türlerindeki çeşitliliğin gerekliliğini vurgulayan Henry Sanoff, en kapsamlı katılımın kullanıcıların konutlarını kendileri için inşa ettikleri tür olarak savunmaktadır. Katılımcı yaklaşımla tasarımın oluşması için gelecekteki konutun ne olması

gerektiği ile ilgili dört kategori oluşturulmaktadır. Bunlar ; hedef belirleme, programlama, tasarım ve uygulama ile tasarıma yn verilmesi olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca Sanoff'un katılım ilkelerini ve uygulamalarını beş basamakta özetlersek ;

1. Tasarım sorunlarının tek zm yoktur, bağlamda yer alan malzemeler, yönetmelik yaklaşımları, kullanılan teknoloji ve tasarımda yer alan katılımcıya göre çeşitlilik göstermektedir.
2. Mimar veya tasarımcı gibi profesyonellerin aldığı kararlar her zaman doğru olmamakla birlikte alternatifler üzerindeki seçimleri kullanıcı ile beraber yapılması gerekmektedir.
3. Tasarım aşamaları ve kararları şeffaf olmakla beraber kullanıcıların tepkilerine göre planlama yaparak tek proje yerine kullanıcının seçimi için alternatifli seçenek hazırlanmalıdır.
4. Katılımcılar bir araya gelmeli ve grup toplantıları yapılmalıdır. Olabildiğince farklı profildeki katılımcılar bir araya getirilerek tasarım yaklaşımları belirlenmelidir.
5. Temel yaklaşımın devamlı bir süreç olduğu benimsenerek devamlılık gerektiren bir anlayış olduğu kabul edilmelidir. Bu noktada konut vb. yapılar ortaya çıkabilecek ihtiyaçlara göre yeniden şekil alabilmesi için gerekli noktalarda değişimler yapılmalıdır (Sanoff, 2000).

4. KULLANICI ODAKLI KATILIMLI TASARIMLARIN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Tez çalışmasının bu bölümünde kullanıcı odaklı tasarım yaklaşımlarıyla yapılan konut yapılarının mekânsal kurgu analizleri yapılmaktadır. Çalışmanın bir kısıtlaması olarak birbirinin benzeri yapı niteliği taşıyan ve mimari tasarım sorunu olan çoklu konutlardır. Günümüzde tasarım sorunu haline gelen konutta tektipleşme konusu genellikle çok katlı konut yapılarında görülmektedir. Çoklu konutlarda kullanıcı odaklı yaklaşımların mimari tasarıma alternatif olabileceği savunulmaktadır. Bu amaçla, katılım kavramının ortaya çıkmasıyla ve üçüncü bölümde açıklanan tasarım yaklaşımları çerçevesinde çoklu konutların mekânsal analizleri ve işleve yönelik karşılaştırması yapılmaktadır. Kullanıcı odaklı tasarımlar çerçevesinde yapılan mekânsal kurgular ve bu kurguların süreç içerisinde nasıl değişime uğradığı analiz edilmektedir. Kavramın ortaya çıktığı 1960-1980 yılları arasında yapılan John Habraken ve Herman Hertzberger tasarım yaklaşımlarının farklı uygulama örneklerinin ilki sayılabilecek çoklu konutlarla bu kavram çerçevesinde şekillenen güncel çoklu konutların mekânsal kurgu analizi yöntemi kullanılarak tasarım kararlarına yönelik altıkları oluşturulmaktadır. Tezin amacı olan katılımcı yaklaşımların çoklu konut tasarımına yansıma şekillerindeki mekânsal gelişimini incelemek üzerine konut yapıların karşılaştırılmalı analizi sunulmaktadır. Çoklu konuta yönelik yapı örnekleri seçilirken kavramın gelişimini iyi analiz edebilmek adına kullanıcı odaklı tasarımla yapılan ve özellikle farklı bağlamlardaki yapıların karşılaştırılması yapılmaktadır. Aynı konsept fikrinden yola çıkarak tasarım açısından birbirine benzemeyen çoklu konutların yapıldığı ortaya konulmaktadır. Özellikle farklı coğrafyalarda ve bağlamlarda yapılan konutlarda nasıl bir yaklaşım izlendiği ortaya konulmaktadır. Kullanıcı odaklı tasarımların konut üzerindeki gelişim analizi yapılmaktadır. Ayrıca tasarımlara yön veren kullanıcının tasarım süreçlerine nasıl dahil olduğu ve hangi yöntemlerin kullanıldığı incelenmektedir.

Dünyada katılımcı yaklaşımlar üzerine birçok uygulama örnekleri yer almaktadır. Kullanıcı odaklı tasarım yaklaşımları bölümünde açıklanan açık yapı, çokdeğerlilik (esneklik), mobil mimarlık ve tasarım oyunları atölye çalışması konu başlıklarından yola çıkarak üretilen yapı örneklenirilmesi bu bölümde açıklanmaktadır.

Açık yapı yaklaşımının ilk örneklerinden olan 1974 yılında Lucien Kroll tarafından tasarlanan Louvain Tıp Fakültesi Konutları “La Mémé” Binası ile Frans Van Der Werf’in 1985 yılında

tasarladığı Keyenburg Binası incelenmektedir. 1994 yılında Yositika Utida tarafından tasarlanan Next 21 projesi ile destek-dolgu sistemi açıklanmaktadır. 2013 yılında Heide&Von Beckerath projesi olan R50 Evi olarak tasarlanan yapı ile katılımcıların tasarım süreçlerine dahil olma aşamalarını ve tasarım uygulamalarını ele alınmaktadır. 2018 yılında La Bordo binasının mimarı olan Lacol projesinde katılımcı tasarımında modülarite kavramının analizi ön plana çıkarılmaktadır (Şekil 4.1).

Şekil 4. 1: Kullanıcı odaklı tasarımda incelenen yapıların kronolojik sıralaması (Gençoğlu, 2022).

Resim 1: Galle, W., Temmerman N. (2013). Multiple design approaches to transformable building: case studies makalesinden alınmıştır.

Resim 2: Kim, Brouwer, Kearney. (2018). Next:21 A Prototype Multi-Family Housing makalesinden alınmıştır.

Resim 3: <https://www.archdaily.com/922184/la-borda-lacol> (Erişim Tarihi: 06.01.2022) alınmıştır.

Resim 4: <http://www.vdwerf.nl/keyenburg.html> (Erişim Tarihi: 04.01.2022) alınmıştır.

Resim 5: <https://www.db-bauzeitung.de/architektur/baugruppenprojekt-r50-berlin-kreuzberg/#slider-intro-10> (Erişim Tarihi: 05.01.2022) alınmıştır.

4.1. Karşılaştırmalı Mekânsal Analiz

4.1.1. Louvain Tıp Fakültesi Konutları

1960 yılında sosyal ve kültürel değişimi etkileyen katılım kavramı üzerine çalışmalar yapan Lucien Kroll, Brüksel'deki tıp fakültesi öğrencileri için tasarladığı konut yapısı 1972'de inşa edilmektedir. Öğrencilerin bulundukları bağlam içerisinde mekânsal organizasyonun akıcı olması isteğinden yola çıkarak toplamda 20 daire, 60 stüdyo ve tek öğrencinin kalabileceği 200 odalı konut tasarımı yapılmaktadır (Kendall, Teicher, 2000). Farklı kullanıcı tipolojilerinin olabileceği fikri ile yapı strüktürü oluşturulduktan sonra kullanıcılarla yapılan görüşmelerle konut tasarımı gerçekleştirilmektedir. Öğrencilerin yaşama ve çalışma alanlarına yönelik olarak oluşturulan alternatifli planlar tasarım ilkelerinde sosyolojik olarak toplumsal değerler içerisinde birlikte yaşama ve özgür olma düşüncesi yer almaktadır.

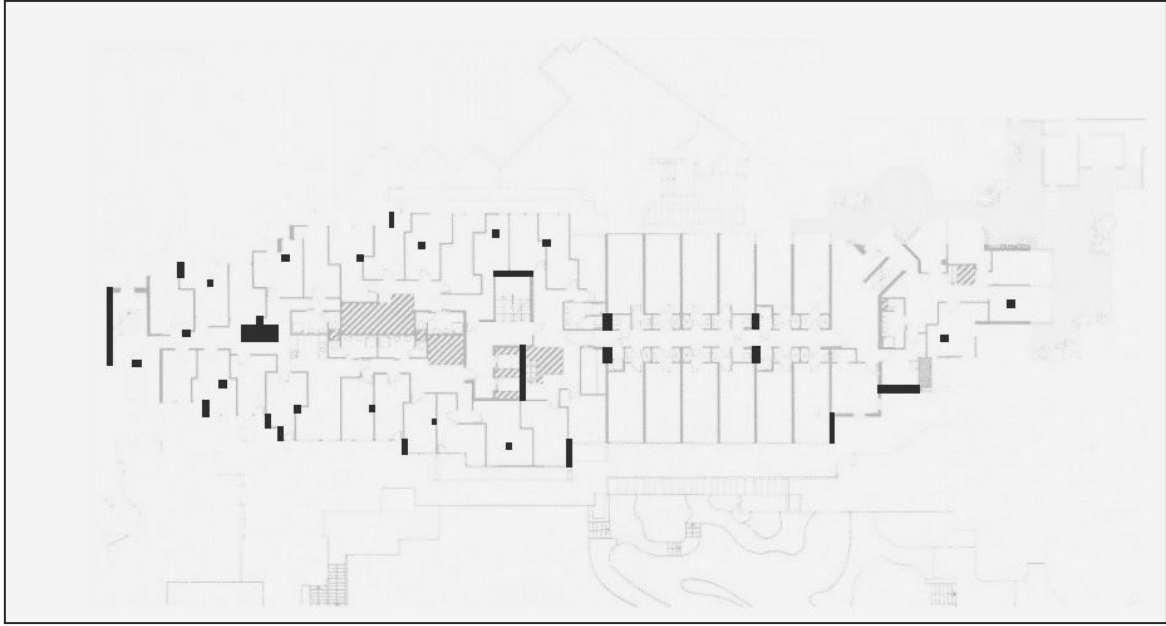
Katılımcı yaklaşım ile yapılan tasarım örneklerinden olan Louvain Tıp Fakültesi Konutları John Habraken'nin ortaya koyduğu açık yapı yaklaşımına göre tasarlanmaktadır (Tablo 4.1). Kullanıcı ihtiyaçlarının zamanla değişebileceğini benimseyen Lucien Kroll konut tasarımında destek ve dolgu sisteminden yola çıkarak konutu planlamaktadır.

Tablo 4. 1: Tıp Fakültesi konut yapısının bilgisi (Düzenleyen: Gençdoğan, 2022).

Yapının Künyesi			
Yapının Adı	Kullanıcı Sayısı	Yapı Görseli	Vaziyet Planı
Louvain Tıp Fakültesi Konutları	200 konut kullanıcısı	 Resim 6	
Projenin Mimarı	200 oda: tek kişilik		
Lucien Kroll	60 stüdyo		
Projenin Yılı-Yeri	6 ortak ev ve sosyal alanlar		
1974-Belçika			
Tasarım Yaklaşımları	John Habraken SAR Açık Yapı (destek-dolgu)	Herman Hertzberger Çokdeğerlilik	

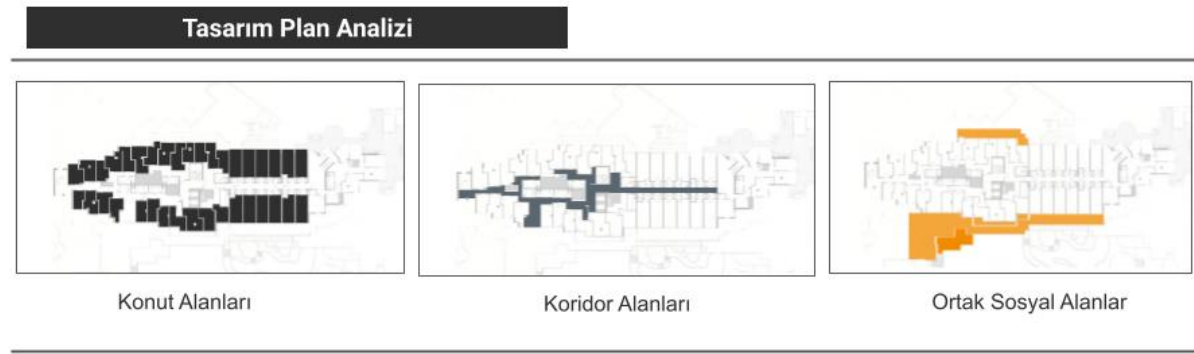
Resim 6: <https://barcelonarchitecturewalks.com/the-ecological-architecture-of-lucien-kroll/> (Erişim Tarihi: 05.01.2022) alınmıştır.

Lucien Kroll mimarisinde yer alan tasarımlar içerisinde çeşitlilik, farklılaşma, devamlılık, toplumsallık, heterojenlik, şeffaflık, iletişim ve katılım ilkeleri bulunmaktadır (Kendall, Teicher, 2000). Tasarım aşamasında şeffaflıktan yana olan Kroll oluşabilecek yeni ihtiyaçlara yön vermek ve zaman içerisinde değişkenlik gösterebilen açık bina modeli yaklaşımıyla konutu tasarlamaktadır (Kroll, 1987). Destek ve dolgu sisteminden yola çıkarak beton kolonlarla yapının taşıyıcı sistemi oluşturulmaktadır (Şekil 4.2). Oluşturulan sabit strüktür içerisinde mekânsal kurgular gerçekleştirilmektedir.

Şekil 4. 2: Tıp Fakültesi Konut tasarımındaki destek sistemi (Düzenleyen: Gençdoğan, 2022).

Açık yapı modelindeki dolgu sistemi olarak iç mekânlarda bölmeler hareketlidir. Böylece kullanıcının tercihi ve ihtiyacına uygun değişiklikler yapılabilmektedir. Geleneksel aynı tip plan tipolojisinin yanı sıra farklı örüntüdeki sütun ızgarası içinde konutlar oluşturulmaktadır. Gridal bir sistem olarak görünmesine karşın her mekân kendi içerisinde tektir. Şekil 4.3'teki plan analizler ile yapının dolgu sistemi yer almaktadır. Farklılaşan koridor bağlantıları ile kat plan kurgusu gerçekleştirilmektedir.

Şekil 4. 3: Tıp Fakültesi Konut tasarımıındaki dolgu alanları (Düzenleyen: Gençdoğan, 2022).

Kullanıcı odaklı yaklaşımların tasarıma yansması mekânsal planlama üzerinde etkili olmaktadır. Kullanıcıların ihtiyaçlarına ve yaşam biçimlerine göre şekillenen mekânlar doğrultusunda tasarımlar gerçekleştirilmektedir. Bu farklılaşmalar sayesinde yapının işlevselliğinde kullanıcı için farklı alternatifler oluşturulmaktadır. Kullanıcı odaklı tasarımların odağında yer alan bu konut örneğinde farklı mekân tipolojilerinin olduğu görülmektedir.

Tablo 4.2’de yer alan planlardan elde edilen mekânsal kurgu analizinde kullanıcıya göre fonksiyon değişikliği yapılabilen mekânlarda yaşam alanlarının ortak alanlarla ilişki kurulması yapının tasarımıındaki farklılığı ön plana çıkarmaktadır. Her katta değişiklik gösteren dış mekân bağlantıları ortak sosyal alanlar olarak kullanılmaktadır. Kullanıcı katılımıyla oluşturulan alternatif planlarda dört tipoloji ortaya çıkmaktadır. Konutlar arasında farklılaşan tipolojilerde ıslak hacim-yaşam alanı, ıslak hacim-koridor-yaşam alanı-ortak alan, ıslak hacim-koridor-yaşam alanı ve koridor-yaşam alanı-ortak alan olmak üzere mekânlar kurgulanmaktadır.

Tablo 4. 2: Tıp Fakültesi Konutlarının mekânsal kurgu analizi (Gençoğlu, 2022).

Mekânsal Kurgu Analizi		
Tipolojiler	Mekânsal Analiz	Mekân Türleri
Tipoloji 1		
Tipoloji 2		
Tipoloji 3		
Tipoloji 4		

Konut tasarımında seçilen tasarım yaklaşımının kullanıcıya bağlı kalarak sadece yapının mekânsal kurgusunda sınırlı kalmayıp yapının cephesinde de yansımaktadır. Yapının dış cephesinde belli bir kalıp tasarımı yapmayan mimar prefabrike sisteme uygun değiştirilebilir alternatifli malzemeler kullanmaktadır. Yapının ortak sosyal alanlarını düşeyde birbirine bağlayan merdivenler, yapının yüksekliğindeki algıda farklılık oluşturmaktadır. Konutları birbirine bağlayan bu merdivenler sayesinde kullanıcılar için birden fazla sayıda giriş ile konuta erişilmektedir (Pak, 2016). Cephe elemanlarının dizilimi her katta kendi içinde farklılaşması ile değişen kullanıcı profiline atıfta bulunmak istenmektedir. Sökülebilir pencereler ve hareketli bölmeler ile yapı cephesinde devamlı olarak farklılaşmalar görülmektedir. Şekil 4.4'te yer alan düzensiz gibi görünen yapı cephesinde 90 cm'lik açıklıklarla farklı desen modülleri oluşturulmaktadır (Pak, 2016). Bu desenlerle birlikte yapının cephesindeki dolu-boş dengesi arasında farklılıklar ortaya çıkmaktadır.

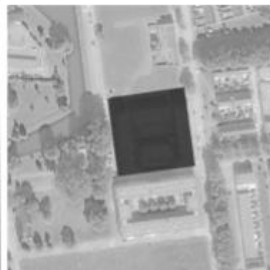
Şekil 4. 4: Tıp Fakültesi Konut tasarımıındaki dış cephe modüler sistemi (Pak, 2016).

4.1.2. Keyenburg Rotterdam Konutları

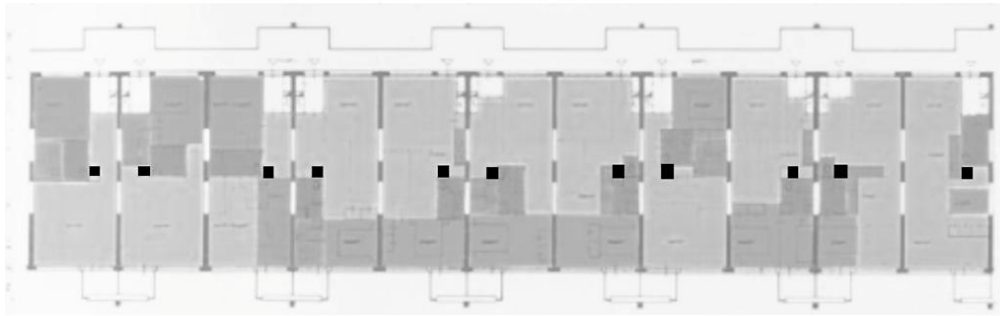
Büyük bir konut derneği olan Zuidwijk tarafından Rotterdam’da yapılan Keyenburg konutları farklı yaş aralığında olan tek, evli veya yaşlı insanlar için yapılmaktadır. Tasarımını Frans Van Der Werf’in yaptığı bu yapı 3 katlı 2 ve 5 bloktan oluşmaktadır. Bu projede 115 konut iki kişilik, 32 konut tek kişilik ve 5 konut özel bireyler için tasarlanmış olan toplam 152 konut yer almaktadır (Tablo 4.3).

Franz Van Der Werf’in mimari tasarım yaklaşımının bu yapıda iki farklı tasarım olgusu üzerinde durduğu görülmektedir. Keyenburg konutları John Habraken’in açık yapı yaklaşımı üzerine yapının strüktür sistemini oluştururken, Herman Hertzberger’in esneklik yaklaşımı ile iç mekânlarda farklı tipolojilerin ortaya çıkabileceği ilkeler temeline dayandırılmaktadır. Ayrıca bulunduğu parsel çeperine yerleştirilen konutlar arasında büyük merkezi iç avlu bulunmakla birlikte konutlar ara bağlantılarla birbirlerine bağlanmaktadır.

Tablo 4. 3: Keyenburg Rotterdam Konut yapısının bilgisi (Düzenleyen: Gençoğlu, 2022).

Yapının Künyesi			
Yapının Adı	Kullanıcı Sayısı	Yapı Görseli	Vaziyet Planı
Keyenburg Konutları	152 Konut Kullanıcısı	 Resim 7	
Projenin Mimarı	115 konut: 2 Kişi		
Frans Van Der Werf	32 Konut: Tek kişi		
Projenin Yılı-Yeri	5 Konut: Özel bireyler		
1985- Rotterdam			
Tasarım Yaklaşımları	John Habraken SAR Açık Yapı (destek-dolgu)		Herman Hertzberger Çokdeğerlilik

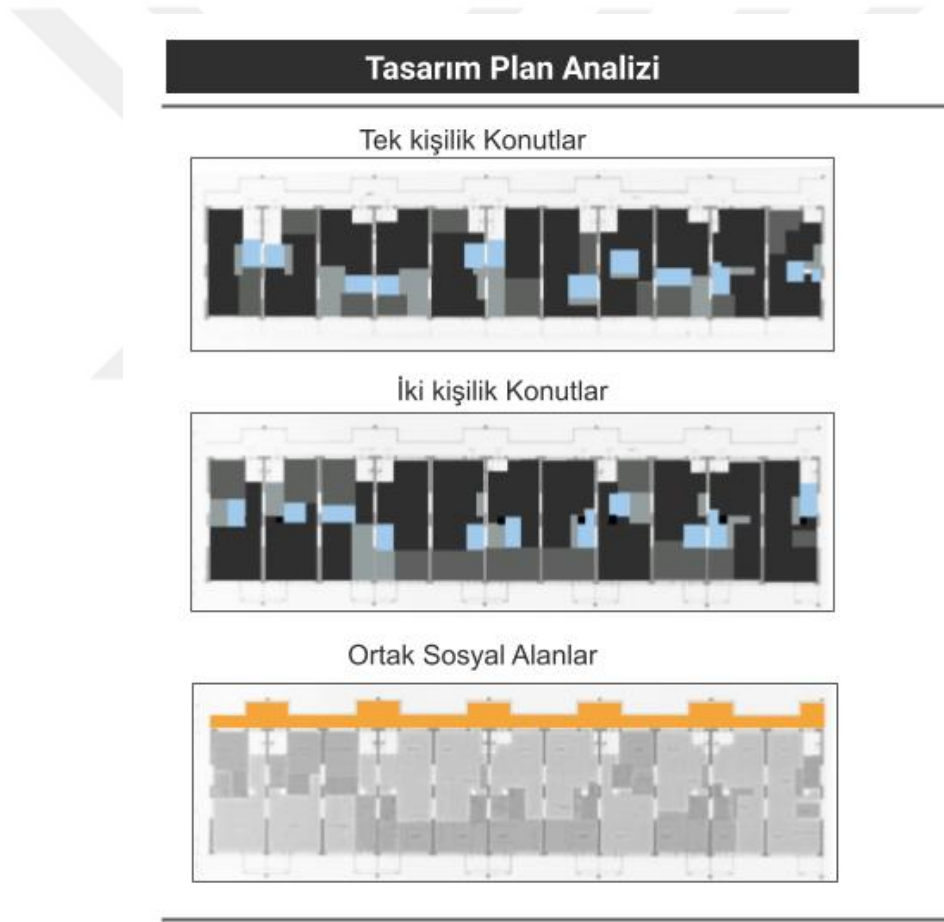
Keyenburg konutları John Habraken tarafından ortaya atılan SAR çalışmalarına bağlı olarak Frans Van Der Werf'in açık bina yaklaşımıyla tasarladığı yapıda modülerite olarak destek-dolgu sistemi uygulanmaktadır. Yapının destek sistemi belli grid düzenine sahip betonarme kolonlardır (Şekil 4.5). Bu kolon sistemi içerisinde iç mekânlar düzenlenmektedir.

Şekil 4. 5: Keyenburg Rotterdam Konut yapısında yer alan destek sistemi (Düzenleyen: Gençoğlu, 2022).

Resim 7: <http://www.vdwerf.nl/keyenburg.html> (Erişim Tarihi: 04.01.2022) alınmıştır.

Keyenburg, SAR çalışmalarına dayalı olarak önerilen ulusal modüler koordinasyon standardı için bir dizi seçilmiş deneme projesinden biriydi. Bu standart daha sonra Hollanda'da kabul edilmiştir (Kendall, Teicher, 2000). Konut yapısında yer alan farklı kullanıcı profillerine uygun şekilde kat planları modülerite sistemle tasarlanmaktadır. Tek ve çift kişilik konut kullanıcılarında her bir konut birbirinden farklılık göstermektedir (Şekil 4.6). Konutlar arasındaki erişimler her katta kullanıcılar tarafından işlevlendirilen ortak sosyal alan olarak kullanılan geniş dış koridor ile sağlanmaktadır. Hem geçiş alanı hem de ikincil balkon görevi gören bu alanlar kullanıcıların tercihine göre açık veya yarı kapalı şekilde kullanılmaktadır. Bu galeri sistemi konut yapılarının ortasında iç avluya bağlanmaktadır. Böylece konutların hem düşey hem de yatay sirkülasyonların da devamlılık söz konusudur.

Şekil 4. 6: Keyenburg Rotterdam Konut tasarımındaki dolgu sistemi (Düzenleyen: Gençdoğan, 2022).

Mekânsal kurgu olarak hem tek kişilik konutlarda hem de iki kişilik konutlarda ortak sosyal alanlar olarak tanımlanan konut giriş mekânları iç mekânda yaşam alanıyla birleştirilmektedir. Farklı sayıdaki aile yapısına göre tasarlanan konutlarda her bir konut birimi kendi içinde özelleşmektedir. Konut kullanıcılarının ihtiyaçları ve beklentileri çerçevesinde geliştirilen plan tipoloji analiz edildiğinde ortaya birbirinden farklı plan şemaları çıkmaktadır (Tablo 4.4). Bu plan analizleri ile ortaya çıkan yaşama alanlarının ortak sosyal alanlarla ilişkisi kullanıcıların tercih ettiği bir durum olmakla beraber diğer mekânlarla olan ilişkiler farklılık göstermektedir. Özellikle yaşam alanı olarak nitelendirilen mekân hem tek kişilik hem de iki kişilik konutlarda diğer birimlerden daha büyük olarak tasarlanmaktadır. Yaşam alanı etrafında şekillenen plan tiplerinde uyku ve mutfak mekânı arasında bazı planlarda ilişki kurulurken bazı planlarda kurulmadığı görülmektedir. Mutfak, ıslak hacimler ve uyku alanları genellikle birbiriyle bağlantılıdır. Koridor sisteminin olmadığı kat planlarında yapının iç mekânları kullanıcının ihtiyacına göre şekillenmesi için esnek sistem kullanılmaktadır.

Tablo 4. 4: Keyenburg Rotterdam Konutlarının mekânsal kurgu analizi (Düzenleyen: Gençdoğan, 2022).

Mekânsal Kurgu Analizi		
Tipolojiler	Mekânsal Analiz	Mekân Türleri
Tipoloji 1		 Tek kişi konutlar İki kişi konutlar Koridor Ortak Alanlar Mutfak Yaşam Alanı Islak Mekânlar Uyku Mekânı
Tipoloji 2		
Tipoloji 3		
Tipoloji 4		
Tipoloji 5		
Tipoloji 6		
Tipoloji 7		

4.1.3. NEXT 21 Konutları

Next 21 konutları mimar Jositia Utida ve diğer 13 mimar tarafından tasarlanan Japonya Osaka’da yer alan 18 konutlu bir yapı projesidir. Yapının strüktürel tasarımı ve inşası yapıldıktan sonra iç mekân tasarımlarının kullanıcı katılımıyla sürece dahil olarak yapılan konutlar SAR tasarım modeli olan destek ve dolgu sistemi kullanılmaktadır (Tablo 4.5). 21. yüzyıl için ideal bir kentsel çoklu konut kompleksi oluşturma fikriyle inşa edilen deneysel bir konut projesi niteliğindedir (Lo, Schnabel, Gao, 2014). Ayrıca konut tasarımında ön plana çıkan bir diğer yaklaşım ise sürdürülebilir ilkelerin ve ileri teknolojik kullanımlar içermesiyle benzer konseptle yapılan diğer konut yapılarından farklılık göstermektedir.

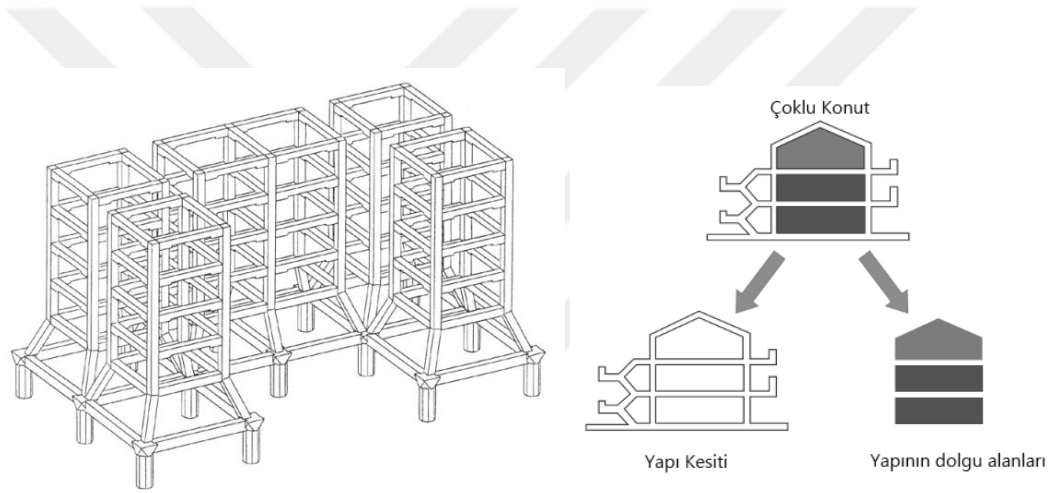
Tablo 4. 5: Next 21 konut yapısının bilgisi (Düzenleyen: Gençdoğan, 2022).

Yapının Künyesi			
Yapının Adı	Kullanıcı Sayısı	Yapı Görseli	Vaziyet Planı
Next 21 Konutları	18 Konut Kullanıcısı	 Resim 8	
Projenin Mimarı			
Yositia Utida			
Projenin Yılı-Yeri			
1991-Japonya			
Tasarım Yaklaşımları	John Habraken SAR Açık Yapı (destek-dolgu)		Herman Hertzberger Çokdeğerlilik

Next 21 konutları 18 birimden oluşan konut yapısıdır. Her bir birimin iç ve dış mekânsal düzeni çeşitli fonksiyonlarla kurgulanmaktadır. Farklı öğelerin tasarımları katılımcı yaklaşım yoluyla üretilmektedir. Bu noktada serbest ve özgür bir çalışma örneği gösteren yapı tasarım kararları çerçevesinde benzer yaklaşımla tasarlanan yapılar arasında aykırı bir noktada durmaktadır.

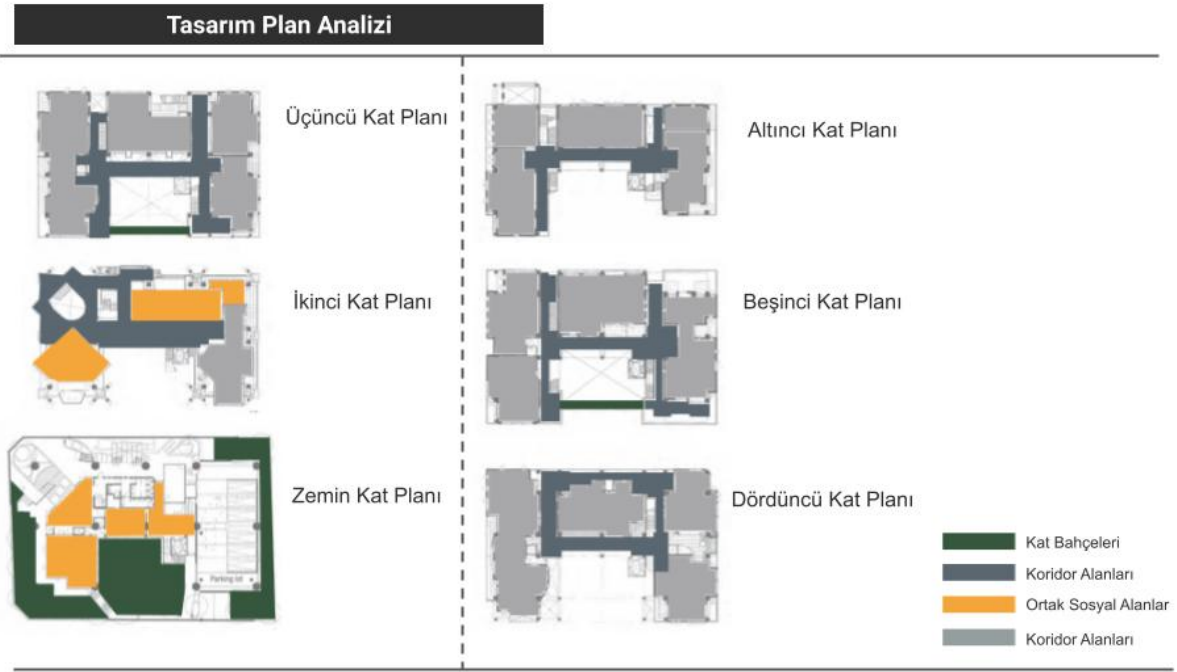
Resim 8: Kim, Brouwer, Kearney. (2018). Next:21 A Prototype Multi-Family Housing makalesinden alınmıştır.

Destek ve dolgu sistemi ile tasarlanan yapının dikkat çeken noktası dış strüktürüdür. Destek sistemi olarak tanımlanan yapı strüktürü dönemin teknolojik özelliklerinden de faydalanarak farklı bir perspektif sunmaktadır (Şekil 4.7). Özellikle zemin katın birinci kat ile bağlantısında yer alan kolon sistemi farklı bir sistemle tasarlanmaktadır. Yapının ortasında bulunan açıklığın çok katmanlı gridal düzen içerisindeki modüler iskelet yapısı ile konut yapılarının birbirine geçişini bağlantı noktaları oluşturulmaktadır. Ayrıca yapı iki aşamalı olarak tasarlanmaktadır. Birinci aşamada yapının belirtilen şekilde strüktür tasarımı ve inşası yapıldıktan sonra ikinci aşama olarak konut tasarımları bu çerçevede oluşturulmaya başlanmaktadır (Lo, Schnabel, Gao, 2014). Konutların bu kurgusu çok az projede yer almaktadır.

Şekil 4. 7: Next 21 Konutları destek-dolgu sistemi (URL 3).

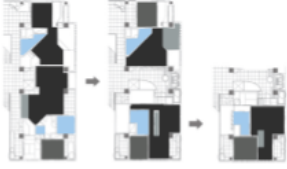
Dolgu sistemi içerisinde yer alan kullanıcı tipolojisine göre şekillenen ve birbiri içerisinde değişiklik gösterebilen iç mekân kurguları yapının bir diğer tamamlayıcı unsuru haline gelmektedir. NEXT 21'in dolgu sistemini iç bölmeler, zeminler, tavanların ve duvarların iç kaplamaları oluşturmaktadır. Bina sakinlerinin katılımı, tüm tasarım karar verme süreçlerinde etkili olmaktadır. Bunun sonucunda da tüm kullanıcı ihtiyacına göre şekillenen konut tasarımları ortaya çıkmaktadır. Yapının tüm kat planları birbirinden farklılık göstermektedir (Şekil 4.8). Zemin katı tamamiyle sosyal hayata yönelik kurgulanırken diğer katlarda ortak alanlar devamlılık göstermektedir. Konut yapılarının boyutları ve biçimleri birbirinden farklı olurken konutlar arasındaki koridor geçişleri açık sistemle tasarlanmaktadır. Her bir konut kendi içerisinde birbirinden bağımsız olarak biçimlenmektedir.

Şekil 4. 8: Next 21 Konutlarının kat planları ve işlevsel özellikleri (Düzenleyen: Gençdoğan, 2022).

Konutların dış çeperlerini oluşturan dış duvarlar yapı çerçevesinin dışında tutularak mimarlara dış duvarları yerleştirmede ve her bir birimin yerleşimini düzenlemede esneklik sağlar (Kim, Brouwer, Kearney, 2018). Bu esneklik yaklaşımı konutların şekillenmesinde rol oynamaktadır. Çünkü konut kullanıcısına yönelik tasarlanan birimler farklı alternatifler oluşturmaktadır. Tablo 4.6’da yer alan mekânsal kurgu analizine göre yaşam, uyku, ıslak hacimler ve mutfak alanlarının bağlantıları tüm konutlarda değişkenlik göstermektedir. Yaşam alanı bazı konutlarda merkezi olarak kullanılarak diğer mekânlara geçiş sağlanmaktadır. Bazı konut kullanıcısının ihtiyacına göre de yaşam alanları daha özel tutulup diğer mekânlar arası geçişi pek sağlanmamaktadır. Bazı konutlarda bahsedilen bu mekân doğrudan birbirine bağlanırken bir diğer yanda Keyenburg konut örneğindeki benzer tasarım uygulamasıyla açık koridor sistemiyle geçişlerin yapıldığı görülmektedir. Bu yaklaşımla ortaya çıkan tek bir plan tipolojisinin yanı sıra kullanıcı odaklı tasarıma altık oluşturan planlar elde edilmektedir. Ayrıca Japon yaşam kültürü göz önüne alınarak mekânsal tasarımlara yön verilmektedir.

Tablo 4. 6: Next 21 Konutlarının mekânsal kurgu analizi (Düzenleyen: Gençoğlu, 2022).

Mekânsal Kurgu Analizi		
Tipolojiler	Mekânsal Analiz	Mekân Türleri
Tipoloji 1		 - Mutfak - Yaşam Alanı - Islak Mekânlar - Uyku Mkanı - Koridor
Tipoloji 2		
Tipoloji 3		

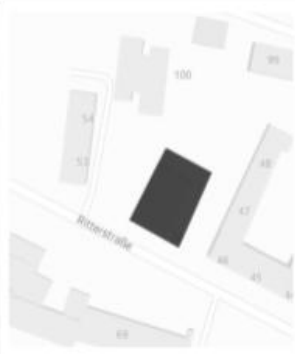
Modüler sistem içerisinde 30 santimetre kalınlığında çevre duvarları ile çevrelenen her bir ünite boyunca 30 santimetrelik bir ızgara döşenir. Bu ızgara, proje boyunca modüler koordinasyonun temelidir. Bölmeler, zeminler, tavanlar, pencereler ve prefabrik üniteler, armatürler ve elektrikli ev aletleri gibi bileşenlerin tümü bu modüle uymalıdır (Kim, Brouwer, Kearney, 2018).

Next 21 çoklu konut yapısını ön plana çıkararak ve benzer yöntemle tasarlanan diğer yapılardan ayıran özelliği yapının sürdürülebilir ilkeler dikkate alınarak kurgulanmasıdır. Ekolojik bir yapı örneği sergileyen bu konut bütünü çoklu konut tasarımına doğanın dahil edilmesi ilkesini benimsemektedir. Zemin kattan başlayarak yapının çatı katına kadar uzanan ve ara katlarda da yer alan ekolojik avlular ile konut kullanıcılarına yönelik sosyal alan oluşturulmaktadır. Çatı katında yer alan kat bahçeleri ve konut yapılarında bulunan balkonlarda küçük atriumlar oluşturulmaktadır. Zemin katta yer alan ekolojik avlu ise hem yapıyı sürdürülebilir yeşil bir bina tanımı yaparken hem de konut kullanıcıları için sosyal alan ve değişik bir yaşam tarzı fırsatı sunmaktadır. Yapılan açıklıklar sayesinde yapı bulunduğu bağlamla içinde bir bütün olacak şekilde değerlendirilmektedir. Projenin nihai amacı, yaşam kalitesinin artırıldığı yapı bir çevre yaratmaktır. Sürdürülebilir tasarım yöntemleri, insanların yaşam kalitesinin yüksek yoğunluklu bir kentsel ortamda yaşam kalitesini artırmanın bir yoluydu. NEXT 21 toplu konut tasarımlarında detaylıca kurgulanmış yaklaşım ilkeleri ile konut tasarımına yönelik konsept örneği olarak değerlendirilmektedir.

4.1.4. R50 Konutları

Kreuzberg’de yapılan R50 Konutları İnşa Grupları anlamına gelen “Baugruppe” tarafından yapılan ortak konut girişim projesidir. Konut İnşa Grubunun amacı; katılımcıların istekleri ve ihtiyaçları doğrultusunda kooperatifleşme sistemiyle Berlin’de kurulan bir konut yapım türüdür. Kullanıcıların kendi özel alanlarına sahip olabilecekleri aynı zamanda da ortak paylaşım alanları ile toplu olarak kullanabilecekleri fikrinden yola çıkarak tasarlanan konut kompleksidir. Günümüz kullanıcı odaklı konut tasarımlarında birçok örneği bulunan inşa grupları çalışmaları yer almaktadır. Kooperatifleşme düşüncesiyle daha az maliyetli konut üretimi ve kullanıcı işbirliğiyle ortaya konan R50 Konutları 19 konut birimi, bir stüdyo ve çeşitli ortak alanlardan oluşmaktadır (Tablo 4.7).

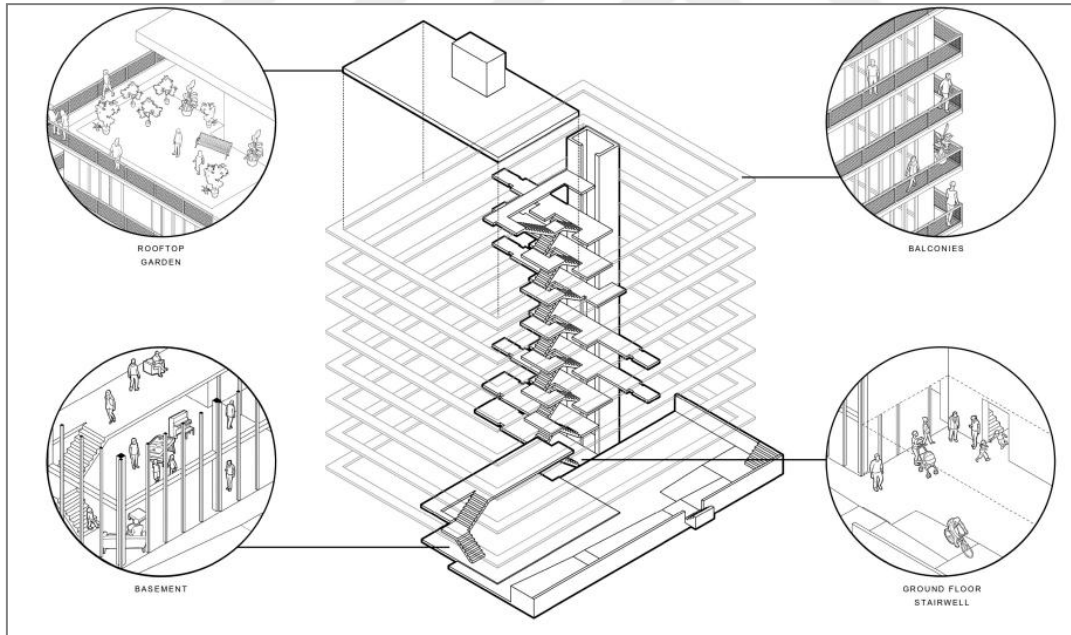
Tablo 4. 7: R50 Konut yapısının bilgisi (Düzenleyen: Gençdoğan, 2022).

Yapının Künyesi			
Yapının Adı	Kullanıcı Sayısı	Yapı Görseli	Vaziyet Planı
R50 Konutları	19 Konut Kullanıcısı ve ortak alanlar	 Resim 9	
Projenin Mimarı			
Heide&Von Beckerath			
Projenin Yılı-Yeri			
2013-Berlin			
Tasarım Yaklaşımları	John Habraken SAR Açık Yapı (destek-dolgu)	Herman Hertzberger Çokdeğerlilik	

Resim 9: <https://www.db-bauzeitung.de/architektur/baugruppenprojekt-r50-berlin-kreuzberg/#slider-intro-10> (Erişim Tarihi: 05.01.2022) alınmıştır.

Alçak bir taban üzerinde kompakt, bağımsız bir yapı ve çelikle yapılandırılmış toplam yedi kat, hafif ahşap bir cephenin tamamında yer alan önünde balkonlar yapıya dair ilk izlenimi oluşturmaktadır (URL 4). Betonarme iskelet yapı yarı açıkta kalan alanlarla ve esnek modüler ahşap cephe kombinasyonu ile tasarlanmaktadır. Bulunduğu bağlam içerisinde yapının ana girişi halka açık sokak alanlarıyla birleşerek geçirgen bir tasarım fikri benimsenmektedir. R50 Konutlarının karakteristik özelliği olan çeşitli konut konseptleriyle çevrilidir. Altı kat, bodrum ve bir çatı katından oluşmaktadır. Azaltılmış ve kısmen açıkta kalan zemin katı ile birlikte konut kullanıcıları için esnek kullanım alanları oluşturulmaktadır (URL 5).

Konut kullanıcılarının beraber ve kendileri için daha uygun fiyatlı yaşam ve çalışma isteklerini karşılayan yapı, geliştirilen detaylandırılmayla farklı işlevlilerin bir arada olduğu kompakt bir yapı olarak tasarlanmaktadır (URL 5). Merkezi çekirdek sistemi ile oluşturulan yapının betonarme taşıyıcısı etrafında şekillenen konutların kullanıcılarının tercihinine göre şekillenen balkon alanları asma çelik konstrüksiyon kullanılmaktadır (Şekil 4.9).

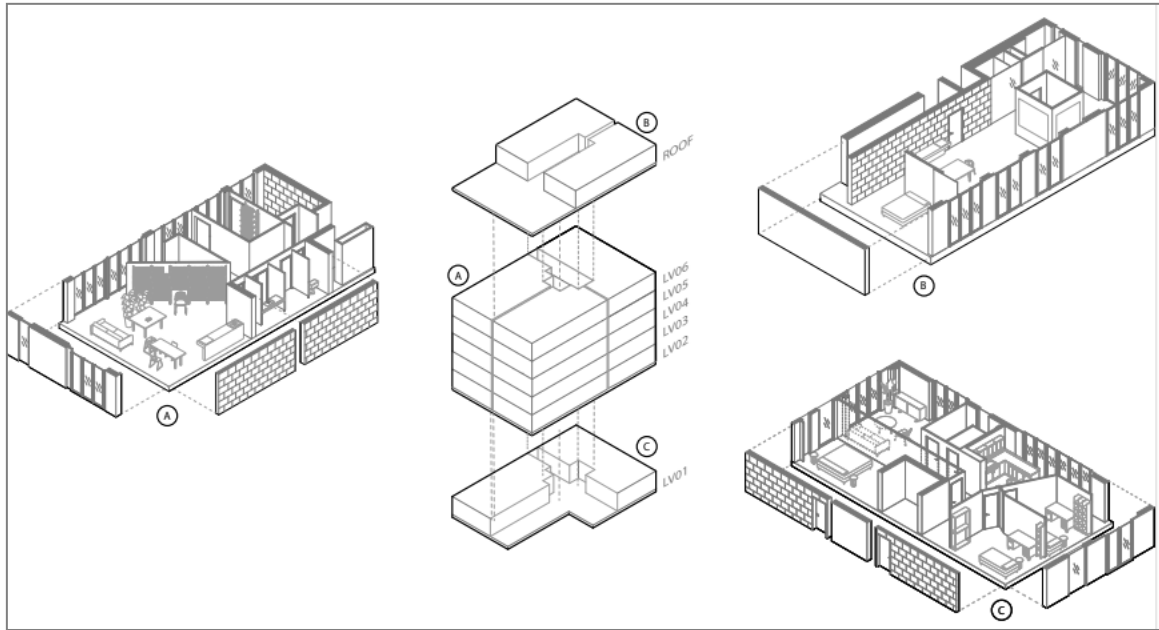

Şekil 4. 9: R50 Konutlarındaki ortak sosyal alanları ve yapı strüktürü (URL 6).

Kullanım alanı olarak daha küçük mekânlar oluşturulması fikrinden yola çıkarak dairelerin verimli kullanımı için mimarlar ve kullanıcılar tarafından ayrıntılı bir planlama sürecinde ortak çalışılmaktadır. Böylece mimarlar konut kullanıcılarının yaşam ihtiyaçlarını belirleyerek

katılımcılara yönelik farklı kat planları tasarlanmaktadır (URL 4). Ortak alan kullanımını arttırarak konut birimlerini konutlardaki özel yaşam alanlarını kullanıcı ihtiyacına göre şekillendiren projede katlarda arasındaki açık koridor sistemi bağlantısı kullanılmaktadır. Konut girişleri önündeki 70 cm genişliğindeki kesintisiz yürüyüş yolu aynı zamanda bir çatı terası, çamaşır odası ve ahşap atölyesi olmak üzere avlu planında ortak alanlar kullanıcılar tarafından belirlenen ortak kullanım alanlarıdır. Buna ek olarak, geniş ortak salon, çeşitli esnek kullanımlar için geçici bir misafir odası olarak, yemek pişirmek, kutlama yapmak veya birlikte oynama aktiviteleri yapılmaktadır.

R50 konutları, kullanım ömrü boyunca maksimum adaptasyon ve esneklik kapasitesi sunan düşük maliyetli ve uygun fiyatlı konutlar için yeni bir model tipolojisidir. Kullanıcı katılımı ile tasarım şekillendirilmiş, kullanıcıya özel kat planı planlaması ve ortak kullanımlar üzerinde geliştirilen proje de kullanıcılarla belirlenen alternatif plan tipoloji üzerinden tasarım geliştirilmektedir. Her biri kendi içinde özelleşen konutlar kullanıcı isteğine göre kat planlamasında yer almaktadır. Şekil 4.10'de yer alan görsellerde yapının çekirdeği etrafında konut birimlerinin yer aldığı görülmektedir. Değişen konut birimleri için oluşturulan planlarla birlikte konutların iç mekân kurguları da değişmektedir. Esnek tasarım modeli ile tasarlanan konutlar birbirinden farklı modüler sistem içerisinde bir araya gelmektedir.

Şekil 4. 10: R50 Konut tipoloji çeşitleri (URL 6).

R50 konutlarının mekânsal kurguları analiz edildiğinde kullanıcıların Tıp Fakültesi Konutları, Keyenburg Konutları ve Next 21 Konutlarında yer alan mekân türlerinden farklı olduğu görülmektedir. Değişen yaşam kültürü ve kullanıcı ihtiyacının çeşitlenmesindeki farklılıklar göz önüne alınarak değerlendirildiğinde katılımcıların önerdiği plan tipolojileri Tablo 4.8’da yer almaktadır. Kullanıcıya göre şekillenen konutlarda koridor sistemiyle mekânsal dağılımı gerçekleşmektedir. Öncelikle yaşam alanları ile kurulan kurguda bazı konutlarda uyku mekânıyla birleşirken bazı konutlarda tercih edilmemektedir. Ayrıca diğer konut yapılarından farklı olarak ıslak hacimlerin birden fazla kullanıldığı görülmektedir. Çalışma, giysi, depo ve balkon alanları da konut kullanıcısının ihtiyacına göre konutlarda yer alırken diğer mekânlarla olan ilişkisi diğer katlarda yer alan konutlara göre farklılık göstermektedir. Tamamiyle konut kullanıcılarının belirlediği plan tipolojilerine göre geliştirilen tasarımda artan mekânsal ihtiyaçlar göz önüne alınarak yapılmaktadır.

Tablo 4. 8: R50 Konutları mekânsal kurgu analizi (Düzenleyen: Gençdoğan, 2022).

Mekânsal Kurgu Analizi		
Tipolojiler	Mekânsal Analiz	Mekân Türleri
Tipoloji 1		- Çalışma Mekânı - Depo - Uyku Mekânı - Koridor - Yaşam Mekânı - Giysi Mekânı - Mutfak - Balkon - Islak Mekânlar - Misafir Mekânı
Tipoloji 2		
Tipoloji 3		
Tipoloji 4		

Next 21 konutunda ele alınan sürdürülebilirlik tasarım ilkesi güncel bir kullanıcı odaklı tasarım örneği olan bu konut içinde benzerlik göstermektedir. Alman Enerji Tasarrufu Yönetmeliği belirlediği enerji tüketimi oranının daha da altında bir oranda tasarlanan yapı için sürdürülebilirliğin bir diğer önemli yönü, binanın mevcut kentsel dokuya entegre olma özel yeteneğidir.

4.1.5. La Borda Konutları

La Borda konutları kullanıcı merkezli konut tasarım yaklaşımı ile 2018’de Barselona’da inşa edilen ilk konuttur. Toplu konut olarak tasarlanan bu yapı kullanıcılarla birlikte kooperatif yaklaşımla kurgulanmaktadır. Mimarlar kooperatifi olan Lacol Barselona’daki konut sorununa alternatif çözüm yöntemi olarak başlattığı konut tasarım hareketi olarak değerlendirilmektedir. 28 konut biriminden oluşan bu yapı farklı kat planları ve modüler sisteme sahiptir (Tablo 4.9).

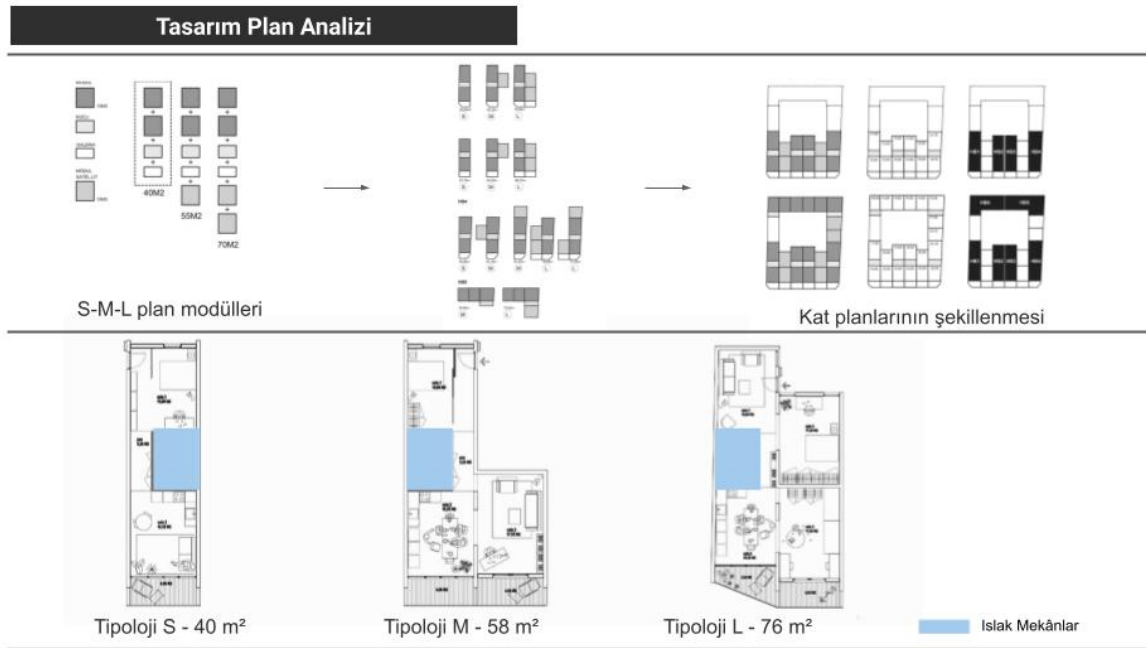
Tablo 4. 9: La Borda Konut yapısının bilgisi (Düzenleyen: Gençdoğan, 2022).

Yapının Künyesi			
Yapının Adı	Kullanıcı Sayısı	Yapı Görseli	Vaziyet Planı
La Borda Konutları	28 Konut Kullanıcısı ve ortak alanlar	 Resim 10	
Projenin Mimarı			
Lacol			
Projenin Yılı-Yeri			
2018-Barselona			
Tasarım Yaklaşımları	John Habraken SAR Açık Yapı (destek-dolgu)	Herman Hertzberger Çokdeğerlilik	

Resim 10: <https://www.archdaily.com/922184/la-borda-lacol> (Erişim Tarihi: 06.01.2022) alınmıştır.

La Borda konutları bir grup insanın toplu olarak yaşama düşüncesinden yola çıkarak onların konut ihtiyacını karşılamak üzerine ortaya çıkan bir düşüncedir. Bu noktada belirlenen tasarım kriterleri çerçevesinde toplu konut yapma eylemi gerçekleşmektedir. Üç temel ilke üzerine inşa edilen bu projenin temel yaklaşımları; toplu konut fikrini yeniden tasarlamak, sürdürülebilir kaliteli çevre oluşturma ve kullanıcı katılımını tasarım sürecine dâhil etme fikrinden oluşmaktadır.

Çoklu konutu inşa ederken yeniden üretme düşüncesi esneklik yaklaşımının kullanılarak tasarıma yansması üzerinden görülmektedir. Kullanıcı merkezli düşünce ile tasarlanan mekânlarda 3 tip alternatif plan ortaya çıkmaktadır (Şekil 4.11). 40 m², 58 m² ve 76 m² olmak üzere belirlenen boyutlardaki konutlar özel alanlardan sosyal alanlara geçiş sağlayacak şekilde toplam 28 konuttan ve topluluk alanlarından oluşmaktadır (URL 7). Kullanıcılara sunulan plan tipolojilerinde merkezi bir avlu etrafında tasarlanmaktadır. Modül sistemi yaklaşımıyla konut alanları içerisinde kullanıcının istek ve ihtiyacı doğrultusunda seçilen plan üzerinden kurgu gerçekleşmektedir. Her bir birimi modül olan şemada kullanıcı tipolojisine göre modül+galeri+merdiven (çekirdek) sistemi şeklinde planlar yan yana getirilmektedir. Bunlar S-M-L olarak adlandırılan planlar olmak üzere üç farklı konutu meydana getirmektedir. Islak hacimlerinin her katta sabit tutularak diğer mekânların konumları belirlenmektedir.

Şekil 4. 11: La Borda Konutlarındaki modülerite sistemi ve tipoloji çeşitleri (URL 7).

Konutların mekânsal analizleri yapıldığında R50 konut örneğine benzer bir yaklaşım sergilendiği görülmektedir. Esneklik ve modülarite kavramlarının beraber kullanıldığı bu konut yapısında iç avlu sistemi uygulanmaktadır. Katlar arası geçiş sistemi Keyenburg Konut örneğine benzer şekilde sosyal veya ortak alan olarak nitelendirilmektedir. Bu alanların işlevleri genellikle mutfak-yemek odası, çamaşırhane, çok amaçlı salon, misafir alanı, sağlık ve bakım alanı, depo, veranda ve çatı gibi dış ve yarı dış mekanlardır. Bu yapıda öne çıkan nokta ise kullanıcılar için ayrılan merdiven gibi geçiş sisteminden bağımsız olarak ayrı sosyal alan ve toplanma alanının tasarlanmasıdır. Ayrıca uyku, çalışma veya yaşam alanları gibi mekânların yine diğer projelerden farklı olarak doğrudan koridor sistemiyle geçiş verildiği görülmektedir. Konutlar özelleşen S-M-L plan tipolojileri içerisinde koridor olarak adlandırılan konutları avluya bağlayan geçiş alanlarının yaşam mekânları ile ilişki kurulduğu görülmektedir. Islak hacimlerin merkezileşmesi ve konutlarda ayrı konumda olmasından kaynaklı olarak diğer tüm mekânlarla çoğu zaman ilişki kurulmaktadır. Bunun dışında bazı konutlarda çalışma alanlarının yer alması kullanıcı ihtiyacının çeşitliliğini ve farklı ihtiyaca göre mekân kurgusunun yansıması olarak değerlendirilmektedir. Bu farklılığın bir başka yansıması olarak balkon mekânının kullanıcının istediğine göre konutta şekillendiği ve diğer birimlerle ilişki kurulduğu görülmektedir (Tablo 4.10). Bu yapıyı incelenen diğer yapı örneklerinden ayıran bir başka noktasıda mekânsal geçişlerin yapının dikey sirkülasyonunu sağlayan merdiven ve koridor alanlarına açılan mekânlarının olmasıdır. Esneklik yaklaşımının planda çeşitliliğe yansımalarının yanı sıra kullanımda ve işlevsellikte farklı bir tasarım biçimi geliştirildiği görülmektedir.

Tablo 4. 10: La Borda Konutlarının mekânsal kurgu analizi (Düzenleyen: Gençoğlu, 2022).

Mekânsal Kurgu Analizi		
Tipolojiler	Mekânsal Analiz	Mekân Türleri
Tipoloji 1		
Tipoloji 2		
Tipoloji 3		
Tipoloji 4		
Tipoloji 5		
Tipoloji 6		
		- Uyku Mekânı - Balkon - Koridor - Yaşam Mekânı - Mutfak - Çalışma Mekânı - Islak Mekânlar

Sürdürülebilir kaliteli çevre oluşturma ilkesinden yola çıkarak La Borda Kooperatifi hem inşaatı hem de yapının kullanım ömrünü çevreye minimum şekilde etkilemesi için bina tasarlamak istemektedirler. Üretimi çok yüksek enerjiler gerektiren maliyeti yüksek malzemeler yerine ahşap malzeme kullanarak daha hafif, yüksek kaliteli ve değişimi kolay olabilen bir malzeme tercih edilmektedir. La Borda İspanya'da ahşap malzeme kullanılarak inşa edilen en yüksek binadır. Konutlardaki yüksek konfor geri plana alınarak topluluk alanlarının artırımı ile kullanıcı isteği çerçevesinde daha minimal bir yapı tasarımı yapılmanın mümkün olabileceği örneklendirilmektedir. Sürdürülebilir yaklaşımın mekânsal tasarıma yansımaları bazı kullanımların ortak hale getirilmesinden görülmektedir. Çamaşırhane, misafir alanı ve ortak mutfak alanları yaparak her konutta kullanılan benzer mekânları konut bloğu içerisinde kolektif hale getirerek konut içerisindeki kurgularında alternatifler meydana getirmektedir.

4.1.6. Mekânsal Analiz Değerlendirmesi

İncelenen 5 farklı konut örneğinde ortaya konulmak istenilen kullanıcı odaklı tasarım yaklaşımıyla yapılan çoklu konutlardaki mekânsal gelişimin süreç içindeki gelişim analizidir. Katılımcıların ihtiyaç ve isteklerine göre şekillenen konutlarda aynı veya farklı tasarım yaklaşımları kullanılarak konutlarda birden fazla farklı plan tipolojilerinin ortaya çıkabileceği görülmektedir. Uygulama örneklerinden Tıp Fakültesi, Keyenburg ve Next 21 Konutları John Habrakenin Açık Bina (dostek-dolgu sistemi) tasarım yaklaşımından yola çıkılarak tasarlanmaktadır. Günümüz yapıları olarak incelenen R50 ve La Borda Konutlarında daha çok esneklik kavramının benimsendiği ve esnekliğin tasarımda ortaya çıkarabileceği alternatif plan tipolojileri üzerine tasarımların gerçekleştirildiği görülmektedir.

Kavramın mekânsal kurguya yansımada elde edilen sonuçlarda plan tipolojilerinde tektip tasarımın benimsenmediği görülmektedir. Çoklu konut uygulama örneklerinde ortak özellik olarak görülen sosyal alanların oluşturulmasıdır. Tıp Fakültesi Konutlarında katlar arası düşey sirkülasyonu sağlayan açık balkon alanları, Keyenburg ve Next 21 Konutlarında yapının koridor sisteminin açık tasarlanmasıyla konutlar arası geçişler, R50 Konutunda çatı katı, La Borda Konutunda iç avlu etrafında yükselen kat koridorlar ve kullanıcılar için özelleşen mekânlar ortak sosyal alanlar olarak kullanılmaktadır. Ayrıca La Borda ve Next 21 konutunda kullanıcılara yönelik sosyal alan sadece koridor alanları ile sınırlı olarak kalmayıp ayrı kat planlarında işlevsellik verildiği görülmektedir. Katılımcıların isteğine ve ihtiyacına göre şekillenen çoklu konutların tümünde yaşama, uyku, mutfak ve ıslak hacim işlevlerinin olduğu görülmektedir. Günümüz yapı örneği olarak incelenen R50 ve La Borda Konutlarında değişen yaşam biçimleri ve ihtiyaçlar çerçevesinde konutlarda çalışma, giyinme veya depo gibi özelleşen mekânlar olduğu görülmektedir. Konut kullanıcılarının farklı bireyler olduğu gerçeği tasarıma yön verebilecek altlıkların oluşturulmasını sağlamaktadır. Tablo 4.11'te yer alan plan şemaları incelenen tüm konut örneklerinde ortaya çıkan tipolojilerdir. Kullanıcı odaklı tasarımlarda tek tip kullanıcı fikrine aykırı olarak her bir bireyin istek ve ihtiyacına göre şekillenen mekânlar neticesinde birden fazla alternatifli planlar elde edildiği görülmektedir. Kullanıcıların ön planda olduğu tasarımlarda ortaya çıkan çeşitlilikten anlaşıldığı üzere her konutun kendi içinde farklı olması tasarımcılar ve mimarlar için yol gösterici niteliktedir. Kullanıcı ihtiyaçlarının ve isteklerinin tasarımdan önce belirlenmesindeki en önemli sonucu konut üzerinde yapılabilecek değişikliklerin önceden ön görülmesidir.

Tablo 4. 11: İncelenen çoklu konut örneklerinin mekânsal kurgu şemaları (Gençoğlu, 2022).

Mekânsal Kurgu Analizi Şemaları	
Tipolojiler	Mekânsal Şemalar
Louvain Tıp Fakültesi Konutları	
Keyenburg Rotterdam Konutları	
Next 21 Konutları	
R50 Konutları	
La Borda Konutları	

Tasarımlara yönelik mekânsal kurgu analizi için oluşturulan şemalardan elde edilen sonuçlar şöyle sıralanmaktadır;

- Kullanıcı odaklı tasarımların ilk yapıldığı dönem örneklerinde John Habraken SAR modeli olan açık bina destek ve dolgu sistemi kullanıldığı görülmektedir. Günümüz örneklerinde ise bu tanım kullanılmamaktadır.
- Açık yapı ile kullanılan esneklik kavramı örnek yapılar arasında kullanıcı ihtiyaçlarının şekillenmesinde kullanılan bir yaklaşım olarak görülmektedir. Kullanıcı talebini belirli modüler sistem üzerinden tasarlanması fikri günümüz yapı örnekleri üzerinde de kullanıldığı görülmektedir.
- Literatüre oldukça konu olan ve mimari tasarımda yaygın hale gelen sürdürülebilirlik tasarım ilkesi günümüz yapı örneklerinde kullanıcı odaklı tasarımlara dahil olduğu görülmektedir. Özellikle gelişen teknolojik gelişmeler ve değişen malzeme seçenekleri ile esnek tasarım yapma fikrini bu noktada uygun alternatif olarak etkilemektedir.
- Konut tasarımlarında ortak sosyal alan oluşturma yaklaşımı tüm projelerde kullanılmaktadır. Katılım fikrinin sosyal yaşam üzerindeki etkisini vurgulamak için

farklı mekânsal kullanımlar mimarlar tarafından dikkat edilen konu haline gelmektedir.

- Kullanıcı odaklı çoklu konut tasarımlarında görülen temel mekânsal yaklaşımın ortak alan kullanımına önem verilmesi katılım kavramının mimari tasarımda güncel söylemler arasında yer alan cohousing tasarım yaklaşımıyla benzerlik gösterdiği görülmektedir.

4.2. Karşılaştırmalı Katılım Analizi

Uygulama örnekleri üzerinden katılım konusunun nasıl gerçekleştirildiği ve hangi yöntemlerin kullanıldığının değerlendirilmesi için bu bölümde Henry Sanoff'un ortaya koyduğu katılım yöntemleri üzerinden analiz edilmektedir.

4.2.1. Louvain Tıp Fakültesi Konutları

Louvain Tıp Fakültesi Konutlarını birbirini izleyen farklı nesillerdek öğrencileri odak alarak tasarlanması kullanıcı odaklı tasarım yaklaşımlarında ele alınan bir örnek yapı haline gelmektedir. Lucien Kroll'un izlemiş olduğu bu tasarım modeli sayesinde katılımcı fikir beraberinde esnek ve modüler sistemli bir yapıyı meydana getirmektedir. Kullanıcının sadece tasarım öncesinde bilgi almak amacıyla değil, tasarımın her aşamasına dahil olması gerekliliğini savunan Kroll için aktif rol almaya yönelik çalışmalar önemli hale gelmektedir. Bu yapı tasarımı kapsamında farklı tip öğrenciler ile profesörler bir araya getirilerek katılımcı yaklaşım oluşturulmaktadır. Ayrıca yapının bulunduğu bağlam içerisinde yer alan hastane çalışanları olan ve kullanıcı profillerine yönelik çeşitlilik sağlayan doktorlar, hemşireler, mahalle sakinleri, mimarlar ve diğer profesyonellerde katılımcı sürece dâhil olmaktadır (URL 8). Bu noktada yapı için katılımcılar, büyük bir renkli plastik köpük modeli üzerinde hacim ve fonksiyonların düzeni üzerinde çalışmışlardır (Şekil 4.12). Bu model üzerinden Lucien Kroll konutun ana planlarına ve işlevlerine yönelik yerleşimi belirlemiştir (URL 8).

Şekil 4. 12: Tıp Fakültesi Konut tasarımıındaki kullanıcı katılımı (URL 8).

Tablo 4.12’te yer alan analizde Henry Sanoff’un önerdiği tasarım oyunları atölyesindeki yaklaşımlardan kullanıcılar ile maket yapımı, grup çalışması ve katılımcılarla toplantı yöntemleri uygulanmaktadır. Genel olarak bu konut yapısında tasarlanan mekânlar katılımcı yöntemle inşa edilmektedir. Bu projenin ilginç yönü kullanıcıların katılım etkinliği ile tasarım sürecine dahil olmasıdır. Farklılaşan yaşam biçimlerini kolektif çalışma çerçevesinde ortaya çıkmasıyla projenin içeriğinde alternatif oluşturabilecek altlıklar meydana gelmektedir. Katılımcı yaklaşımın sunduğu hareketli-modüler bölmeli mekânlar, farklı katlarda elde edilen ortak sosyal alanlar ve bunların hepsinin ortaya çıkabilmesi için kullanılan iletişim yöntemi mimari tasarımda ön plana çıkan noktaları oluşturmaktadır. Alışılmışın dışında bir yaklaşım benimseyen Kroll bu yapı ile ortaya şunları sergilemektedir:

- Yapının tasarımı konut kullanıcısı olan öğrencilerin kendi girişimleri olmakla beraber yaşam alanları için sorumluluk üstlenmelerini sağlamaktadır.
- Mimarların veya tasarımcıların temel bilgi birikimlerini kullanıcı isteklerine ve ihtiyaçlarına göre şekillendirmesi gerekmektedir.
- Katılım yaklaşımının projenin tasarım aşamalarına bağlı olarak yapının tamamlanması durumunda dahi değişkenlik gösterebileceği için buna uygun değişebilir malzemelerle yapının şekillenmesi gerekmektedir.

Tablo 4. 12: Tıp Fakültesi Konutları katılım yöntemleri (Gençoğlu, 2022).

Katılım Yöntem Analizi					
Henry Sanoff Yaklaşımı	Atölye Çalışması	Maket Yapımı	Grup Çalışması	Anket Uygulaması	Kullanıcı ile Toplantı

4.2.2. Keyenburg Rotterdam Konutları

Frans van der Werf'in benimsediği tasarım yaklaşımında katılımcı ile birlikte tasarım yapma anlayışı vardır. Bu yaklaşımdan dolayı konutlar mimarlar ve tasarımcılar tarafından kullanıcıların istekleri doğrultusunda mekânsal tasarımlar yapılmaktadır (Kendall, Teicher, 2000). Tam ölçekli maket çalışmasıyla beraber kullanıcılar plan eskizlerinde nasıl bir konut istediklerini görsel olarak ifade etmektedirler. Kullanıcılarla birlikte yapılan fikir alışverişleri sonucunda konut tasarımları gerçekleştirilmektedir (Şekil 4.13). Mimarların profesyonel çizimlere aktardıkları eskiz çalışmaları kullanıcılar için konuta dair referanslar oluşturmaktadır. Ayrıca konutlar için malzeme seçimleri de kullanıcının önerisine sunulmaktadır. Katılımcı yaklaşımla beraber kullanıcı ve mimar tarafından kurgulanan tasarım aşamaları Keyenburg konutlarının literatüre geçmesinde önemli bir nokta oluşturmaktadır.

Şekil 4. 13: Keyenburg konut tasarımında katılımcılarla yapılan toplantılar (URL 9).

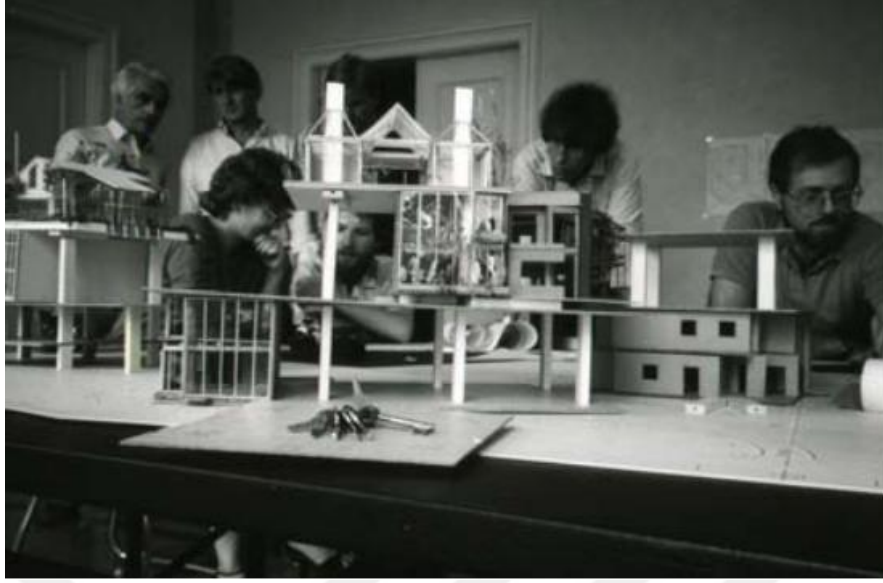
Tablo 4.13'te Keyenburg Konutlarının katılımcı süreç analizinde kullanılan yöntemlerin grup çalışması ve kullanıcılarla yapılan toplantı olduğu görülmektedir. Bu yöntemle beraber kullanıcılar konutlarının tasarım aşamasında ihtiyaçlarına göre şekillenmesinde rol alırken aynı zamanda kendi konutlarını seçme imkanı sağlanmaktadır. Bu yöntemin Henry Sanoff'un katılımcı yaklaşımda ifade ettiği gibi tasarım aşamalarının şeffaf olması ve tek bir proje tipolojisi yerine alternatifli seçeneklerin hazırlanmasına yol açtığı görülmektedir.

Tablo 4. 13: Keyenburg konut tasarımıdaki katılım yöntemleri (Gençoğlu, 2022).

Katılım Yöntem Analizi					
Henry Sanoff Yaklaşımı	Atölye Çalışması	Maket Yapımı	Grup Çalışması	Anket Uygulaması	Kullanıcı ile Toplantı

4.2.3. Next 21 Konutları

Özellikle kullanıcının tasarımın her aşamasına dahil olmasının yansımalarının görüldüğü Next 21 konutlarında katılım düşüncesiyle ortaya çıkabilecek alternatif tipolojiler ön plana çıkmaktadır. NEXT 21'in birimlerindeki çeşitlilik, inşaattan sonraki kullanım sırasında oluşması beklenen çeşitli yaşam tarzlarına, aile kompozisyonuna ve doluluk biçimlerine uyum sağlama yeteneğinin bir özetidir. Şekil 4.14'de görülen kullanıcıyla tasarım yapma yaklaşımının katkısıyla konut yapısının her aşaması analiz edilerek ve tartışılarak gerçekleştirilmektedir.

Şekil 4. 14: Next 21 konut tasarımında yer alan katılımcıların maket yapımı (Kim, Brouwer, Kearney, 2018).

Çoklu konut tasarım örneği olan Next 21’de kullanıcı profilinin tercihinine göre tasarım ilerlemektedir. Tasarımda kullanıcının katılımı ve sürece dahil olması konutun temel yaklaşımıdır. Bu yapı özelinde denenen iki aşamalı bir bina teslim süreci, gelecekteki çoklu konutun tasarımına referans olmaktadır. İlk aşamada proje koordinatörleri ve tasarımcılar çoklu konutta gerekli ihtiyaçların ve isteklerin belirlenmesi için konut kullanıcıları ile görüşmeler yapılmaktadır (Kim, Brouwer, Kearney, 2018). Elde edilen bulgular katılımcılara göre çeşitlilik göstermekle beraber tercih edilen kriterler;

- bireysel yaşam tarzına uyum sağlayan bir ev,
- yüksek teknoloji ürünü, konforlu ev,
- yaşlılar için uygunluk,
- sosyal toplantılara ve etkileşime ve ortak kullanım alanları olan,
- ev ofis, atölye, stüdyo, spor salonu gibi ortak alanlar,
- sayıca birden fazla olan geniş nitelikteki aile için ev,
- ihtiyaca göre esneklik gösterebilen ve değişen ev tipolojileridir. (Kim, Brouwer, Kearney, 2018).

Belirlenen bu ilkelerin ortaya çıkmasında kullanıcı ile toplantı, grup çalışması ve katılımcıların konut yapılarını daha iyi anlamlandırması için görsel tekniklerden faydalanmak için maket yapımı yöntemleri kullanılmaktadır (Tablo 4.14). Henry Sanoff'un belirttiği üzere tasarımdaki temel yaklaşımın devamlı bir süreç olduğu ve bunun gerekliliği olarak konut yapılarında ihtiyaçların önceden belirlenmesi ve gerekli durumlarda değişen gereksinimlere göre de değişebilen konut tasarımlarının yapılması gerekliliği ilkesine uyulmaktadır. NEXT 21 konutlarındaki çeşitlilik, inşaattan sonraki kullanım sırasında oluşması beklenen çeşitli yaşam tarzına, aile kompozisyonuna ve doluluk biçimlerine uyum sağlama yeteneğinin bir özetidir.

Tablo 4. 14: Next 21 konutları katılım yöntemleri (Gençoğlu, 2022).

Katılım Yöntem Analizi					
Henry Sanoff Yaklaşımı	Atölye Çalışması	Maket Yapımı	Grup Çalışması	Anket Uygulaması	Kullanıcı ile Toplantı

4.2.4. R50 Konutları

Konut kullanıcıları ile yapılan toplantılar neticesinde onların isteklerine göre şekillenen mimarlar ve tasarımcılar elde edilen veriler doğrultusunda tasarıma yön vermektedirler (Şekil 4.22). Konutlardaki mekânsal ilişkiler, istenilen oda boyutlarında tasarlanmaktadır. Kullanıcıyla gerçekleştirilen katılım yaklaşımında planlamalar açık bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Ayrıca yaşam mekânlarına kullanıcının karar vermesinin yanı sıra konutların konum, boyut ve tipolojilerine de yapılan katılım yöntemleriyle karar verilmektedir.

Şekil 4. 15: R50 konutu tasarımında yer alan katılımcılar ile toplantı (URL 6).

Tablo 4.15’de ifade edilen tasarıma yön veren altlıkların oluşturulması için Keyenburg Konutlarındaki benzer bir yöntemle konut kullanıcıları ile toplantı ve grup çalışması gerçekleştirilmektedir. Ayrıca bu konut özelinde farklı bir yöntem olarak anket çalışması yer almaktadır. Her bir konut kullanıcısının ortaya koyduğu mekânsal dağılıma yönelik belirlenen şemalarla konutlar şekillendirilmektedir. Görsel tekniklerinde yer aldığı bu konut katılım sürecinde katılımcılara maket yöntemi ile konutların bir araya geliş biçimleri ifade edilmektedir.

Tablo 4. 15: R50 Konutları katılım yöntemleri (Gençoğlu, 2022).

Katılım Yöntem Analizi					
Henry Sanoff Yaklaşımı	Atölye Çalışması	Maket Yapımı	Grup Çalışması	Anket Uygulaması	Kullanıcı ile Toplantı

4.2.5. La Borda Konutları

La Borda konutlarının katılımcı yaklaşımda benimsediği düşünce ile gelecekte yapılacak olan konut tasarımlara yönelik referans olma özelliğidir. Aktif katılımcı yaklaşımla ortaya konulan en önemli nokta, kullanıcının tasarımın ön aşamasında yer almasıyla farklı değişkenlikteki projelerin ortaya çıkabileceğini göstermektedir. Kullanıcı sorununu çözmeye yönelik tavır ile ortaya çıkan kooperatif kullanım değerini merkeze alarak konutu zamanla mimari yapılandırma sonucu şekil alması gerekliliğini vurgulamaktadır. Ayrıca diğer yapı türlerinde farklı olarak kullanıcıyı ön plana çıkardığı bir başka nokta da yapının yönetimini burada yaşayan konut kullanıcıları üstlenmektedir. Bu noktada yapıyı etkin kullanabilmek adına tasarım yaklaşımlarının yanı sıra sosyal açıdan kullanıcılar arasındaki iletişimde gelişmesi amaçlanmaktadır. Tasarım aşamalarındaki katılım, mimari atölyelerin hazırlanmasıyla ve konut kullanıcılarının katılımıyla gerçekleştirilmektedir. (Şekil 4.23).

Şekil 4. 16: La Borda Konutlarında kullanıcı katılımıyla maket yapımı (URL 10).

Tablo 4.16’de yer alan La Borda konutlarının tasarım aşamalarında kullanılan katılım yöntemleri farklı konut kullanıcılarıyla yapılan toplantılarda grup çalışması sayesinde konut tipolojileri belirlemektedir. Bu yapı özelinde konutta sosyalleşmeyi yenilik olarak kabul edilmesinin adımı olarak kolektifleşme yolunun çoklu konut tasarıma yön vermek için etkili bir yol olarak seçilmektedir. Next 21 konutlarındaki benzer katılım yöntemi olan maket çalışması kapsamında farklı yaş aralığındaki kullanıcılar konutların inşasında ortaya çıkabilecek tasarımları görsel teknikle ifade etmektedirler. Farklı aktörler olarak tanımlanan mimarlar, tasarımcılar, konut kullanıcıları ve koordinatörler arasındaki deneyimlerin aktarımının gerçekleştirilmesi konuta dair belirlenecek yöntemlerin çerçevesini ve sınırlarını oluşturmaktadır.

Tablo 4. 16: La Borda Konutları katılım yöntemleri (Gençoğlu, 2022).

Katılım Yöntem Analizi					
Henry Sanoff Yaklaşımı	Atölye Çalışması	Maket Yapımı	Grup Çalışması	Anket Uygulaması	Kullanıcı ile Toplantı

4.2.6. Katılım Analiz Değerlendirmesi

Bu bölümde incelenen beş farklı yapı örneğinin ortak noktası; kullanıcı odaklı tasarım yaklaşımlarındaki katılımcı yöntemlerin analizini yapmaktadır. İncelenen çoklu konut örneklerinde kullanılan katılım yöntemleri Henry Sanoff’un belirttiği yaklaşım çerçevesinde değerlendirilmektedir. Kullanıcı odaklı tasarımın ortaya çıktığı dönemlerde yapılan ilk örneklerden belirli zaman aralıklarıyla günümüzde yapılan tasarımlar arasında katılım kavramının gelişimi analiz edilmektedir. Tasarımlara yönelik katılım yöntemlerinden ortaya çıkan bulgular şöyle sıralanmaktadır;

- Kullanıcı odaklı tasarımlarda katılımın gerçekleşebilmesi için tercih edilen yöntemler arasında farklı katılımcıları bir araya getiren grup toplantıları yapılmaktadır. Uygulama örneklerinin tamamında bu yöntemin kullanıldığı görülmektedir.
- Kullanıcı isteklerinin analizi için görsel teknik olarak yapının daha iyi algılanabilmesi için maket yapma yöntemleri Keyenburg Konutları hariç diğer yapı örneklerinde yaygın olarak kullanılmaktadır.

- Çoklu konutların tasarımında temel yaklaşım olarak benimsenen katılım konusu tüm yapı örneklerinde kullanıcı ile yapılan toplantılarla ortaya konulmaktadır.
- İncelenen yapı örneklerinde ortaya konulan katılım analizinin tüm dönemlerde aynı yöntemin kullanıldığı görülmektedir.
- Henry Sanoff'un önerdiği yöntemlerin her dönemde yaygın olarak kullanıldığı; ancak bunun üzerine geliştirilen farklı bir yöntem olmadığı görülmektedir.

4.3. Analizlerin Genel Değerlendirmesi

Çoklu konutların uygulama örnekleri üzerinden yapılan mekânsal kurgu şemalarının ve katılım yöntemlerinin analizi ile kullanıcı odaklı tasarımların ortaya çıktığı ilk dönemden itibaren süreç içerisindeki gelişimi ortaya konulmaktadır. Tüm analizler sonucunda Tablo 4.17'da yer alan tasarım yaklaşımları ve katılım yöntemleri incelenen örnek konut yapıları üzerinden özetlenmektedir. Mekânsal kurgu analizleri sonucunda özellikle kullanıcıları belirli ortak paydalara taşıyarak sosyal etkileşimlerini arttırmak tüm projelerde temel nokta haline gelmektedir. Bu noktadan yola çıkarak konut tasarımlarında ortak alanlar; katlar arasında geçiş alanı veya avlu alanında toplanma amacıyla tasarlandığı görülmektedir. Farklı kullanıcıların bir arada deneyim aktarımı yapılması hedeflenmektedir. Böylece konutlarda kullanıcı deneyimi ön plana çıkararak tasarımların birbirinden farklı ve özgün hale gelmesi amaçlanmaktadır. Günümüz örneklerinde sürdürülebilirlik tasarıma yön veren ilke olarak kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. John Habraken'in Açık Yapı (destek-dolgu sistemi) olarak tanımladığı tasarım yaklaşımının günümüzde esneklik adıyla yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir.

Katılımcı analizler sonucunda ise kullanılan yöntemlerin her dönemde birbirine benzediği görülmektedir. Bu noktada gelişen teknolojik gelişmeler ve mimaride kullanılan çeşitli programlar çerçevesinde katılımcı yöntemleri daha çok ön plana çıkarmak için çeşitli ve farklı alternatifler üzerine çalışmalar yapılması gerekmektedir. Yona Friedman'nın geliştirdiği bilgisayar programı üzerinden kullanıcı için oluşturulan altlıklar referans alınarak teknolojik yaklaşımların geliştirilmesi gerekliliği anlaşılmaktadır. Mimari tasarımın kullanıcı ile nasıl entegre olabileceği sorusu üzerinden daha farklı yaklaşımların geliştirilmesi fikri savunulmaktadır.

Tablo 4. 17: İncelenen çoklu konut örneklerinin mekânsal ve katılım analiz şemalarının sentezi (Gençoğlu, 2022).

Analiz Değerlendirme Tablosu										
	Açık Yapı Destek Dolgu	Esneklik	Modülerite	Ortak Sosyal Alan	Sürdürülebilirlik	Atölye Çalışması	Maket Yapımı	Grup Çalışması	Anket Uygulaması	Kullanıcı ile Toplantı
Louvain Tıp Fakültesi Konutları										
Keyenburg Rotterdam Konutları										
Next 21 Konutları										
R50 Konutları										
La Borda Konutları										

5. SONUÇLAR

Bu çalışma kapsamında kullanıcı odaklı tasarım yaklaşımlarının analizi yapılarak katılım kavramının ortaya çıktığı dönemden itibaren güncel yapılara yansımaları incelenmektedir. Bu süreç içerisinde yapılan uygulama örnekleri üzerinden mekânsal gelişmelerin nasıl olduğu ve mimari tasarım yaklaşımlarındaki değişimler ortaya konulmaktadır. John Habraken ve Herman Hertzberger tasarım yaklaşımlarıyla yapılan ilk konut örnekleri ile katılım kavramının günümüz kullanım yöntemi olan kooperatifleşme fikrinden yapılan güncel konut örnekleri arasında karşılaştırmalı mekânsal kurgu analizi yapılmaktadır. Kullanıcı katılımıyla elde edilen verilerin çoklu konut tasarımına nasıl yansıdığı açıklanmaktadır. Ayrıca süreç içerisindeki yapısal değişikliklerle hangi tasarım yaklaşımlarının kullanıldığı irdelenmektedir.

Bu çalışmada yapılan mekânsal kurgu analizleri sonucunda ; incelenen konut yapılarındaki mekânlar aynı işlevsellik gösterse de farklı tipolojilerde kurgulandığı görülmektedir. Özellikle esnek mekânlar sunularak kullanıcıların değişen ihtiyaçlarına ve isteklerine göre konut içerisindeki alanlara yön verilebileceği görülmektedir. Bu da tasarım aşamasında farklı katılımcı yöntemlerin kullanılmasıyla ortaya çıkan konutların alternatif uygulama biçimlerini desteklemektedir. Mekânsal kurgu analizleri ile elde edilen veriler sonucunda kullanıcıların dönem içerisinde farklı işlevde mekânlara ihtiyaç duydukları ortaya çıkmaktadır. Değişen bu ihtiyaçlar doğrultusunda konutta farklı kullanım şekilleri ortaya çıktığı görülmektedir. İncelenen güncel çoklu konut örneklerinde ele alınan tasarım yaklaşımı Herman Hertzberger'in esneklik yaklaşımından yola çıkılarak yapılmıştır. Çoklu konutta kullanıcı odaklı yaklaşımlarda katılımcı isteklerinin tasarıma yansımaları şeklinin esnek mekânlar oluşturarak gerçekleştirildiği görülmektedir. Mekânsal kurgu analizlerin ortaya koyduğu kullanıcı odaklı tasarım üzerine elde edilen bir başka sonuç; kullanıcılara yönelik tasarlanan sosyal alanlardır. Özellikle yapı içerisindeki ortak kullanım alanlarının çeşitliliği kullanıcı odaklı tasarım yaklaşımlarına yön veren bir başka önemli kriter haline gelmektedir.

Bu çalışmada yapılan katılım analizi sonucunda ; kavramın ortaya çıktığı dönemden günümüze kadar olan çoklu konut örnekleri üzerinden uygulama yöntemlerinin aynı şekilde kaldığı tespit edilmektedir. Ancak çoklu konut örneklerindeki değerlendirmelerle benzer katılım yöntemlerinin kullanılması durumunda bile farklı tipolojilerde planlamalar ve tasarımlar elde edilmektedir.

KAYNAKLAR

- Abban, Ç., Ayata, O., Gürel, A., Özen, A., Özen, H. (1982). Fiziksel Çevrenin Oluşumuna Halkın Katılımı. *Mimarlık Dergisi*, 182, 2
- Akdemir, N. (2017). Tasarım Kavramının Geniş Çerçevesi: Tasarım Odaklı Yaklaşımlar Üzerine Bir İnceleme. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Araştırma Dergisi*, 85-94
- Allen , D., Ballman, D., Begg, V., Muller, M. Nielsen, J., Spoll, J. (1993). *User Involment In the Design Process: Why, When& How?* International Conference on Human-Computer Interaction, 24-29 April 1993, Amsterdam. doi.org/10.1145/169059.169203
- Arnestein, S., R. (1969). Aladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35, 216-234
- Atasoy, A. (1980). Yapımda Endüstrileşme Tasarlama İlişkileri Bir Katımlı Tasarlama İncelemesi, İ.T.Ü Matbaası, İstanbul.
- Bektaş, C. (1982). Deneyimlerimizin Gösterdikleri. *Mimarlık Dergisi*, 175, 2
- Bilgin, N., Göregenli, M. (2002). *Kentsel Katılım ve Çoğulculuk*, 3. Baskı, Ferzan Yıldırım (Ed.), Kentte Birlikte Yaşamak Üstüne, Demokrasi Kitaplığı, İstanbul; 51-64.
- Boğaç, C. (2012). *Sosyal Değerlerin Kentsel Konut Mimarisi Üzerinden Dışavurumu: Gazimağusa Yeniboğaziçi Köyü Örneği*, Konut Kurultayı III:Kıbrıs'ta Konut: Planlama, Tasarım ve Uygulama, 09-10 March 2012, 117-142
- Bosma, K., Hoogstraten, D.,v., Vos, M. (2000). *Housing for the Miilons: John Habraken and the SAR (1960-2000)*. NAI Publishers, Rotterdam.
- Canta, D. (2018). Yeni Trend: Katılımcı Tasarım. *XXI dergisi*. Erişim adresi: <https://xxi.com.tr/i/yeni-trend-katilimci-tasarim>
- Coleman, R. Lebbon, C. Clarkson, J. and Keates, S. (2003). *Inclusive Design: design for the whole population*, London, UK: Springer-Verlag,1-30.
- Cornwall, A. (2002). Locating Citizen Participation, *IDS Bulletin*, 33(2), 49-58, [doi:10.1111/j.1759-5436.2002.tb00016.x](https://doi.org/10.1111/j.1759-5436.2002.tb00016.x)
- Cullingworth, J.,B. (1970). Town and Country Planning in England and Wales. *Natural Research Journal*, 6, 354-357.

Çavdar, T. (1982). Bir Katılımsal Tasarım Uygulamasının Ardından. *Mimarlık Dergisi*, 175, 8-9

Çavdar, T. (1978). Toplum Bilinçlenmesinde Araç Olarak Katılımsal Tasarım: İzmit Yenilikçi Yerleşmeler Projesi. *Mimarlık Dergisi*, 154, 55-60

Çetin, C., Baba, E., C. (2020). Mimarlıkta Süreç ve Deneyimin Yona Friedman'ın Mobil Mimarlık Teorisi Bağlamında İrdelenmesi: Uzamsal Kent Örneği. *bāb Journal of Architecture and Design I bāb Mimarlık ve Tasarım Dergisi*, 1(2)

Demir, Ö., Acar M. (1991). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara 2002

Esen, A. (2011). “Katılımı Anlamak: Bir literatür taraması”, sayfa 5-13. Erişim adresi: <http://www.sp.gov.tr/upload/Sayfa/47/files/katilimi-anlamak-web.pdf>

Ersoy, Z. (2010). Mimari Tasarımda “Kullanıcı Odaklı” Süreçler. *Mimarlık Dergisi*, 351

Fezer, J., Heyden, M. (2007). The Ambivalence of Participation and Situational Urbanism, Urban Act, 329-336, Eds. Petcou, C., & Petrescu, D., & Marchand, N., Moutot Imprimeurs, Montrouge, France.

Fischer, G., Giaccardi, E., Eden, H., Sugimoto, M. and Ye, Y. (2005). *Beyond binary choices: integrating individual and social creativity*. Human-Computer Studies, 482-512.

Friedman, Y. (1975). *Toward a scientific architecture*. Cambridge, Massachusetts and London, England.

Friedman, Y. (2006). *Pro Domo*. Barcelona: Actar.

Forty, Adrian, (2000). *Words And Buildings: A Vocabulary of Modern Architecture*, Thames & Hudson, Newyork, 142.

Gawne, E., Snodin, M. (2004). *Exploring Architecture: Buildings, Meaning and Making*. London: V&A Publications.

Gillem, M. ve Gordon, B. (2010). Lane community college conceptual cision august. The Urban Design Lab, University of Oregon Scholl of Architecture and Allied Arts.

Hacılibeyoğlu, F. (2013). *Mimari Tasarım Sürecinde Kullanıcı Katılımı Üzerine Bir Model Önerisi* (Doktora Tezi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Hacılibeyoğlu, F. (2014). Mimari Tasarım Sürecinde Katılım Sorunu ve Yaklaşımlar. *Mimarlık Dergisi*, 379

Habraken, N. J. (1972). *Supports : An Alternative To Mass Housing*, New York : Praeger Publishers.

Habraken, N.J. (1982). Uyabilirlik, değişim ve kullanıcı katılımı için tasarım. *Mimarlık Dergisi*, (8-9), 49-53.

Habraken, J.N. (1985). *Who is Participating?*, Towards a Professional Role, Proceedings of the International Design Participation Conference, Eindhoven, 22-24 Nisan 1985, 1.

Habraken, J. (1999). *Supports: An Alternative to Mass Housing*. Çeviri B. Valkenburg, The Architectural Press, London

Hamdi, N. (1991). *Housing Without Houses: Participation, Flexibility, Enablement*. Intermediate Technology Publications, London.

Hanedan A. (2000). *Planlamaya Katılım: Bir Katılım Modeli Yaklaşımı* (Yüksek Lisans Tezi) Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Hasgöl, E., Özsoy, A. (2016). Konut Tasarımında Esnekliğin Farklı Konut Tipolojileri Üzerinden Tartışılması. *Tasarım+ Kuram Dergisi*, 22, 69-79.

Hardwick, W.G., Hardwick D.F. (1974). Civic Government: Corporate, Consultative or Participatory, Community Participation and the Spatial Order of the City, s. 89-95.

Hertzberger, H. (2009). *Space and Learning: Lessons in Architecture*, 3, 010 Publishers, Rotterdam.

Hertzberger, H. (2016). Diagoon House Delf 1967-1970. Sayfa: 4-17. Erişim adresi: <https://www.hertzberger.nl/images/nieuws/DiagoonHousingDelft2016.pdf>

İncedayı, D. (2008). Tasarımda Esnekliğin Boyutları Üzerine, *Mimar. İst*, 27.

İncedayı, D., Şahinler, M. (2017). Habraken ile Mimarlık ve Eğitim Üzerine Söyleşi Çevirisi. *Mimarlık Dergisi*, 395.

İsmailoğlu, Ö., Usta G. (2016). “Mimari Tasarım Herman Hertzberger Okullarında Esneklik Anlayışı” *Mimarlık dergisi*, 390.

Karkın, N. (2012). E-Katılım Kavramı Ve Süreci: Kamu Siyasa Oluşum Sürecine Vatandaş Katkısının Olabilirliği. *Sosyo Ekonomi Dergisi*, 1, 41-62

Kayserili, A., Kocaman, S. (2014). *Türkiye’de Modern Konut Kültürü*. Kent Çalışmaları I Kentsel Mekân, Sosyal Dışlanma, Kentsel Yoksulluk, Marka Kentler, Kentsel Peyzaj. Detay Yayıncılık

Kendall, S., Teicher, J. (2000). *Residential Open Building*.

Kim, J., Brouwer, R., Kearney, J. (2018). Next 21: A Prototype Multi-Family Housing Complex. Erişim adresi: <http://websites.umich.edu/~nppcpub/resources/compendia/ARCHpdfs/NEXT21.pdf>

Kroll, L. (1987). *The Architecture of Complexity*. Cambridge, MA: MIT Press

Lang. J. (1987). *Creating Architectural Theory, The Role Of The Behavioral Sciences in Environmental Design*. Van Nostrand Reinhold Company, New York 1987

Lee, Y. (2006). *Design participation tactics, involving people in the design of their built environment* (Doktora Tezi). Erişim adresi: https://www.academia.edu/26066203/_Design_Participation_Tactics_enabling_people_to_design_their_built_environment

Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. İng. Çeviri D. Nicholson Smith, Wiley-Blackwell

Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi*, (Çev. I. Ergüden), Sel Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul.

Lo, t., Schnabel,., Marc Aurel, Gao, Y. (2014). Collaborative Mass Housing Design Practice with Smart Models. Erişim adresi: <http://hub.hku.hk/bitstream/10722/192525/1/Content.pdf>

Luck, R. (2018). Participatory design in architectural practice: Changing practices in future making in uncertain times. *Design studies*, 139-157. doi.org/10.1016/j.destud.2018.10.003

Luck, R. (2009). *Does this compromise your design? Interactionally producing a design concept in talk*. *International Journal of CoCreation in Design and the Arts* 5(1), 21-34.

Luck, R. (2014). Seeing architecture in action: Designing, evoking and depicting space and form in embodied interaction. *International Journal of Design Creativity and Innovation* 2(3), 165-181

Malbert, B. (1998). *Urban Planning Participation: Linking Practice and Theory*. (Doktora Tezi). Erişim adresi: [https://research.chalmers-se.translate.google/en/publication/960?x_tr_sl=auto&x_tr_tl=tr&x_tr_hl=tr](https://research.chalmers.se.translate.google/en/publication/960?x_tr_sl=auto&x_tr_tl=tr&x_tr_hl=tr)

Maze, R. (2007). *Occupying Time: Design, Technology, and The Form of Interaction* (Doktora Tezi). Erişim adresi:

<https://ualresearchonline.arts.ac.uk/id/eprint/16139/1/FULLTEXT01%20%281%29.pdf>

Nascimento, D., M. (2012). N. J. Habraken Explains The Potential Of The Open Building Approach In Architectural Practice. *Open House International*, 37, 7-13

Oktay, Z. (1990). Tasarımda kullanıcı katılımı. *Mimarlık Dergisi*, 243,32-33

Pak., B. (2016). *Design and Development of Sentient Collective Urban Spaces*. 172-173.

Petric, J. , Maver T. , Jonti G. , Ucelli G. (2002). *Virtual Reality in the Service of User Participation in Architecture*, CIB w78 Conference, Aarhus School of Architecture, Aarhus

Sadler, S. Ve Hughes, J. (2000). *Non-Plan: essays on freedom, participation and change in modern architecture and urbanism*. London: Routledge.

Sanders, E.B.N. (2002). From user centered design to participatory design approaches. J. Frascara, *Design and social science* (1-8), NY-London: Taylor & Francis.

Sanders, E.B.N., Stappers, P.J. (2008). Co-creation and the new landscape of design. *Codesign:International Journal of Cocreation in Design and The Arts*. 5-18

Sağdıç, B. (1995). Herman Hertzberger mimarlığı. *Mimarlık Dekorasyon*, 36, 50- 64.

Sanoff, H. (2000). Community participation methods in design and planning. DOI:[10.1016/S0169-2046\(00\)00063-3](https://doi.org/10.1016/S0169-2046(00)00063-3)

Sanoff, H. (2005). Community participation in riverfront development. *CoDesign*, 1 (1), 61-78.

Sanoff, H. (2008). Multiple views of participatory design, *Archnet-IJAR*, 2 (1), 57-69

Sanoff, H. (2010). Democratic Design: Participation case Studies in Urban & Small Town Environments, 3-70

Sanoff, H. (2011). Multiple Views of Participatory Design. doi: <https://doi.org/10.15368/focus.2011v8n1.1>

Arnstein, S. (1969). A Ladder of Citizen Participation. 35. 4. doi.org/10.1080/01944366908977225

Spinuzzi, C. (2005). The methodology of participatory design. *Technical Communication* 52(2), 163-174.

Stringer, P. (1972). A Rationale for Participation. *Design Participation: Proceedings of the Design Research Society's Conference*. UK: The Design Research Society, 26

- Teymur, N. (1998). Temel tasarım, temel eğitim. Ankara: Odtü Mimarlık Fakültesi.
- Till, J. (2009). *Architecture Depends*, Cambridge: MIT Press.
- Till J. (2010). Foreword in *Architecture. Participation and Society*, ed. Paul Jenkins ve Leslie Forsyth, New York: Abingdon
- Tunalı İ. (2004) .*Tasarım felsefesine giriş* ikinci baskı kitap
- Türkdoğan, O. (2005). *Doğu ve Güneydoğu Kabile-Aşiret Yapısı*. İnceleme-Araştırma Dizisi, IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Warburton, D. (1998). *A passionate dialogue: community and sustainable development*.
- Yamauchi, Y. (2012). *Participatory Design*. Berlin
- Yurdakul, İ. (1988). Genel çizgileriyle tasarım. *Sanat Yazıları III. Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları*. 109-110-112
- URL1 :<https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 11.12.2021)
- URL 2: http://www.yonafriedman.nl/?page_id=393 (Erişim Tarihi: 02.01.2022)
- URL 3: <https://councilonopenbuilding.org/new-page-1> (Erişim Tarihi: 05.01.2022)
- URL4: <https://www.db-bauzeitung.de/architektur/baugruppenprojekt-r50-berlin-kreuzberg/#slider-intro-10> (Erişim Tarihi: 05.01.2022)
- URL5: <https://www.archdaily.com/593154/r50-nil-cohousing-ifau-und-jesko-fezer-heide-and-von-beckerath> (Erişim Tarihi: 05.01.2022)
- URL 6: <https://academic.daniels.utoronto.ca/urbanism/wp-content/uploads/sites/3/2020/11/R-50-Cohousing.pdf> (Erişim Tarihi: 05.01.2022)
- URL 7: <https://www.archdaily.com/922184/la-borda-lacol> (Erişim Tarihi: 06.01.2022)
- URL 8: <https://participedia.net/case/7245> (Erişim Tarihi: 06.01.2022)
- URL 9: <http://www.vdwerf.nl/projects.html>- (Erişim Tarihi: 06.01.2022)
- URL 10: <https://urbannext.net/la-borda-housing-cooperative/> (Erişim Tarihi 07.01.2022)